

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ - ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ,
ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ - ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

Διπλωματική Εργασία

**«ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩ-ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ»**

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Φ. ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ιανουάριος 2017

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Ημερομηνία: 5 / 1 /2017

Ο Δηλών

Κυριάκος Κυπριανού

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στην οικογένειά μου χωρίς την συμπαράσταση και την υπομονή της οποίας, η ολοκλήρωση της δεν θα ήταν εφικτή.

Θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή Γεώργιο Βοσκόπουλο.

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

Η Μεσόγειος αποτελεί σημαντική περιοχή για την ανθρώπινη ιστορία εδώ και χιλιάδες χρόνια και υπήρξε χώρος παραγωγής και δραστηριοποίησης μερικών από τους μεγαλύτερους πολιτισμούς της ανθρωπότητας. Οι πληθυσμοί που την κατοικούν είναι πολλοί και με μεγάλες διαφοροποιήσεις σε όλα τα επίπεδα κοινωνικά, πολιτιστικά, οικονομικά και θρησκευτικά ενώ ιστορικά έχουν υπάρξει εποχές ειρηνικής συνύπαρξης αλλά επίσης και εποχές έντονης αντιπαράθεσης ή και πολεμικών συγκρούσεων. Επιπρόσθετα και λόγω της υψηλής γεωστρατηγικής αλλά και οικονομικής σημασίας της, αποτελεί και περιοχή που δραστηριοποιούνται πλήθος άλλων δυνάμεων που δεν έχουν άμεση γεωγραφική επαφή. Στα τέλη του 2010, οι εξεγέρσεις που ξεκίνησαν στην Τυνησία, επεκτάθηκαν και σε άλλες Αραβικές χώρες και έγιναν γνωστές ως Αραβική Άνοιξη επέφεραν στο status quo της περιοχής πιο πολλές αλλαγές σε έξι μήνες από ότι αυτό είχε αλλάξει τις τελευταίες έξι δεκαετίες.¹

Όταν στις 17 Δεκεμβρίου του 2010, στην πόλη Σίντι Μπουζίντ της Τυνησίας, ένας υπαίθριος πωλητής φρούτων και λαχανικών αυτοπυρπολούταν σε ένδειξη διαμαρτυρίας γιατί η αστυνομία του είχε κατάσχει το εμπόρευμα που πουλούσε χωρίς άδεια, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί την μετέπειτα εξέλιξη των γεγονότων που ξεκίνησαν ως διαμαρτυρία εναντίον του Τυνησιακού καθεστώτος και κατέληξαν στην ανατροπή του, αλλά και σε τεράστιες γεωστρατηγικές αλλαγές σε όλο τον Αραβικό κόσμο² με τις επιπτώσεις της να γίνονται ιδιαίτερα αισθητές και στην Ευρώπη (τρομοκρατία- μεταναστευτικό). Όπως θα δούμε και στην συνέχεια η ΕΕ μάλλον δεν περίμενε μια τέτοια εξέλιξη κάτι ενδεχομένως ίσως όχι και τόσο παράλογο καθώς εκείνη την περίοδο η κρίση στην ευρωζώνη αποσπούσε όλη την προσοχή των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων αλλά όπως επίσης

---

¹ «Η ενίσχυση των σχέσεων σε θέματα ασφαλείας μεταξύ των κρατών της νοτιοανατολικής Μεσογείου» Ινστιτούτο Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων Αθήνα Μάιος 2013, επιμέλεια επιτήρηση Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου σελ. 121 <http://www.irtea.gr/wp-content/uploads/2013/> προσπέλαση 1 Δεκεμβρίου 2016

² Με τον όρο Αραβικός κόσμος εννοούμε την περιοχή που περιλαμβάνει τις χώρες της Βορείου Αφρικής –Αλγερία, Αίγυπτος, Λιβύη, Μαρόκο και Τυνησία), τις Αραβικές χώρες του Λεβάντε (Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, και οι Παλαιστινιακές περιοχές), οι χώρες της Αραβικής χερσονήσου (Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ομάν, Κατάρ, Σ. Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Υεμένη) και το Ιράκ. «After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press Magdi Amin κ.α New York 2012 σελ. 1

αναφέρει και ο Π. Κονδύλης «η ιστορική και πολιτική ανάλυση μπορεί, στην καλύτερη περίπτωση να διαπιστώνει ρεύματα και κινητήριες δυνάμεις, δεν είναι σε θέση να προβλέπει γεγονότα»³. Το σίγουρο είναι ότι οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις δεν μπόρεσαν να διαπιστώσουν έγκαιρα «ρεύματα και κινητήριες δυνάμεις» και μένει να διαπιστώσουμε κατά πόσον κατάφεραν ή θα καταφέρουν να διαχειριστούν τα επακόλουθα της Άνοιξης και το νέο περιβάλλον που κατά κάποιο τρόπο αυτή διαμόρφωσε.

Ο όρος Αραβική Άνοιξη αναφέρεται σε ένα κύμα πολιτικοοικονομικών αλλαγών σε ένα πολύεπίπεδο κοινωνικό οι οποίες αναδύθηκαν σαν αποτέλεσμα ενεργοποίησης εσωτερικών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που επιζητούσαν απόκτηση η αναδιανομή της εξουσίας. Οι όροι εμπλοκής σε αυτήν την πολύπλευρη αλληλεπίδραση πολλαπλών εμπλεκόμενων, καθορίζεται μεταξύ άλλων και από τον βαθμό ομογενοποίησης του Αραβικού κόσμου και το επίπεδο διαχωρισμού σε ένα υποθετικά συμπαγές, από άποψη συμπεριφορών και αντιλήψεων, περιβάλλον⁴.

Οι περισσότεροι μελετητές συμφωνούν στο γεγονός ότι οι αρχικές εξεγέρσεις έλαβαν χώρα αυθόρμητα χωρίς να υπάρχει προσυνεννόηση και χωρίς στο αρχικό τουλάχιστον στάδιο να υπάρχει εξωτερική υποκίνηση ή παρεμβάσεις. Δεν φάνηκε να υπάρχει μια κοινή ηγεσία και η αφορμή δόθηκε από ένα τυχαίο γεγονός στην Τυνησία και μεταδόθηκε πολύ γρήγορα και στις υπόλοιπες χώρες. Τα αιτήματα δεν ήταν αντιδυτικά ή θρησκευτικά αλλά είχαν να κάνουν με την απαίτηση για μια καλύτερη ζωή με ισότητα, χωρίς καταπίεση και περισσότερες ευκαιρίες. Προέρχονταν κυρίως από νέους μορφωμένους ανθρώπους ενώ η χρήση της νέας τεχνολογίας (διαδίκτυο, κοινωνικά δίκτυα) ήταν μαζική και καταλυτική. Οι Δυτικές χώρες που ενεπλάκησαν και έπαιξαν κάποιο ρόλο έμμεσα ή άμεσα ήταν η Γαλλία (κυρίως στην Τυνησία), η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι ΗΠΑ στη Λιβύη και οι ΗΠΑ κυρίως στην Αίγυπτο. Όπως φαίνεται από τα ανοιχτά τουλάχιστον στοιχεία τα οποία μπορούν να αναλυθούν, καμία από αυτές τις

---

³ Π. Κονδύλης «θεωρία του Πολέμου» εκδόσεις θεμέλιο Αθήνα 1998σελ. 391

⁴ George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon Researchgate Dec. 2015

δυνάμεις της διεθνούς σκηνής δεν πήρε μέρος στον σχεδιασμό ή και στην εκδήλωση των γεγονότων της Αραβικής άνοιξης⁵.

Μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου οι Κυβερνήσεις του Δυτικού Κόσμου συνειδητοποίησαν ότι δεν μπορούσαν να επαναλάβουν τα ίδια λάθη όσον αφορά την συμπεριφορά στην ηττημένη Γερμανία, λάθη που είχαν οδηγήσει στην άνοδο του Ναζισμού και στην έκρηξη του πολέμου. Επιπρόσθετα η ύπαρξη πλέον του Ανατολικού μπλοκ απαιτούσε συσπείρωση και ομόνοια στον Δυτικό κόσμο αλλά και την δημιουργία μιας κοινωνίας ανοιχτής, ελεύθερης και οικονομικά ακμάζουσας που θα προσέφερε ευμάρεια και ανάπτυξη για τους πολίτες και ένα κοινωνικό κράτος που θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες τους σε αντιπαράθεση με τον τρόπο ζωής πίσω από το «παραπέτασμα». Οι γεωπολιτικές συνθήκες της περιοχής επέβαλαν την ανάγκη δημιουργίας μιας στενότερης ένωσης των λαών στόχος που σήμερα έχει επιτευχθεί. Παρόλη την επίτευξη του αρχικού στόχου η ΕΕ απέτυχε να καθορίσει τους μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου στόχους της, έναν νέο λόγο ύπαρξης στο νέο παγκόσμιο περιβάλλον που διαμορφωνόταν. Αυτή η ασάφεια ήταν εμφανής σε πολλές περιφερειακές κρίσεις που η ΕΕ καλέστηκε να διαχειριστεί όπως στα Βαλκάνια και στον Λίβανο καθώς επίσης και στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης⁶.

Αργά αλλά σταθερά οι πρωτεργάτες του Ευρωπαϊσμού έθεσαν τα θεμέλια για την ενεργοποίηση μίας πολύπλοκης θεσμικής και πολιτικής διεργασίας υψηλών προσδοκιών μιας διεργασίας που σε βάθος χρόνου θα δημιουργούσε μια καινοτόμο, ακμάζουσα και ελεύθερη Ευρώπη. Το εγχείρημα ήταν δύσκολο και σίγουρα χρειαζόταν χρόνο για να ολοκληρωθεί, αλλά μάλλον αποτελούσε και μονόδρομο. Αλώστε όπως είχε επισημάνει και ο Σουμάν *«η Ευρώπη δεν θα δημιουργηθεί δια μιας, ούτε σε ένα συνολικό οικοδόμημα. Θα διαμορφωθεί μέσα από συγκεκριμένα επιτεύγματα που θα δημιουργήσουν πρώτα μια πραγματική αλληλεγγύη»*. Με την πάροδο των ετών η ενοποιητική διαδικασία προσέφερε σε παλιά και νέα μέλη απτά και αδιαμφισβήτητα πλεονεκτήματα σε επίπεδο κοινωνικού κράτους, πρόνοιας, δικαιωμάτων των εργαζομένων, κράτους δικαίου,

---

⁵ Η. Κουσκουβέλης «Το διεθνές σύστημα και η Αραβική Άνοιξη» στο «Η Αραβική Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012 σελ. 15

⁶ George Voskopoulos The Arab Spring phenomenon and European security: change and continuity under the spectrum of securitized idealism –The IUP Journal of International Relations, 2015

συνταγματικής τάξης και κυρίως ευημερίας. Η πορεία φαινόταν να μην έχει επιστροφή και όλα φάνταζαν ιδεατά ιδιαίτερα μετά και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Αρκούσε όμως η εμφάνιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ΗΠΑ η οποία μετεξελίχθηκε σε οικονομική-κοινωνική κρίση στην Ευρώπη για να βρεθούμε μπροστά σε μια νέα πολύ διαφορετική Ευρώπη. Η Ευρώπη του σήμερα είναι αυτής της οικονομικής ισχύος, της Θουκυδίδειας κανονικότητας που θέλει τον ισχυρό να επιβάλλει τη θέληση του στον αδύναμο. Αποδομεί τα θεμέλια του κοινωνικού κράτους που η ίδια δημιούργησε και αυτόαναιρεί τον λόγο δημιουργίας και ύπαρξής της. Με τον τρόπο αυτό σίγουρα δεν ικανοποιούνται οι ανάγκες των πολιτών όπως προσδοκούσαν οι πρωτεργάτες των θεωριών ολοκλήρωσης.⁷

Ο σκοπός αλλά και η ύπαρξη της ίδιας της ΕΕ τίθεται υπό αμφισβήτηση όχι από κάποιον εξωτερικό παράγοντα αλλά από τα ίδια τα μέλη της. Η ΕΕ χτίστηκε πάνω στην έννοια της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας μέσω της οποίας τα δυνατότερα κράτη θα βοηθούσαν τα πιο αδύνατα σε μια πορεία σύγκλισης για ένα καλύτερο κοινό μέλλον. Δυστυχώς η οικονομική κρίση από την μια και η αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος λόγω των εχθροπραξιών στην Μ. Ανατολή σε συνδυασμό με την αύξηση των τρομοκρατικών χτυπημάτων στην καρδιά της Ευρώπης, απέδειξαν ότι η έννοια της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης απέχει πολύ ακόμα από την πραγμάτωσή της. Έτσι τα τελευταία χρόνια βιώνουμε μια Ένωση με συνεχείς αντιπαραθέσεις και διαφωνίες μεταξύ των χωρών μελλών που αφορούν κυρίως οικονομικά θέματα, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να χτίσει και να υποστηρίξει μια ενιαία εξωτερική πολιτική που θα καλύπτει τα συμφέροντα όλων των μελλών αλλά και ταυτόχρονα των εμπλεκόμενων με την ΕΕ χωρών στο εγγύς ή στο ευρύτερο περιβάλλον.

Καθώς οι διαμαρτυρίες που ξεκίνησαν από την Τυνησία, κέρδιζαν έδαφος στην Νότια περιοχή γειτονίας της, η ΕΕ παραδόξως υιοθέτησε αρχικά μια μάλλον ασαφή στάση μεταξύ παρατηρητή και δυνητικού δρώντα. Η ΕΕ αποτελεί κύριο οικονομικό εταίρο για τις Αραβικές χώρες και προσπαθούσε πάντα να διατηρεί ισχυρούς δεσμούς μαζί τους, ενώ ασκώντας πολιτικές ενδυνάμωσης και

---

⁷ Γ. Βοσκόπουλος Ενωμένη Ευρώπη: Επιτεύγματα, προβληματισμός και αβεβαιότητα http://www.presspublica.gr/enomeni-evropi-epitevgmata_provlimatismosavevaiotita/ προσπέλαση 15 Δεκεμβρίου 2016

εφαρμογής του οικονομικού φιλελευθερισμού αλλά και διατήρησης της σταθερότητας, συνεργάστηκε διαχρονικά με τα καθεστώτα της περιοχής. Ωστόσο στα γεγονότα της Άνοιξης, η ΕΕ εμφανίστηκε ως ο αδύναμος κρίκος στην διαδικασία δημοκρατικής μετάβασης στην περιοχή και δυσκολεύτηκε να προωθήσει μια συγκεκριμένη στρατηγική στο νέο ρευστό περιβάλλον. Η αρχική αντίδραση των Βρυξελλών ήταν μάλλον παθητική. Στο ξεκίνημα των εξεγέρσεων η ΕΕ περιορισμένη από την ίδια της την δομή συνάντησε πολλές δυσκολίες για να πείσει τα 28 κράτη μέλη ότι απαιτούνταν μια κοινή πολιτική. Αυτές οι αδυναμίες είχαν σαν αποτέλεσμα να ακολουθηθεί για άλλη μια φορά μια πολιτική «βλέποντας και κάνοντας» και έτσι η Ένωση να έπεται των εξελίξεων. Επιπρόσθετα η στο παρελθόν συνεργασία με τα καθεστώτα της περιοχής δημιούργησε επίσης δυσκολίες στην προσέγγιση των αναδυόμενων από την Άνοιξη νέων δυνάμεων. Έτσι μεγαλύτερο ρόλο έπαιξαν κάποια μεμονωμένα κράτη μέλη όπως η Γαλλία που διατηρούσε σχέσεις με τα χώρες της περιοχής από την περίοδο της αποικιοκρατίας, καθώς μάλλον διέγινωσε ή και βοήθησε τις επερχόμενες αλλαγές καθεστώτος στην Αίγυπτο, την Τυνησία και την Λιβύη. Από την άλλη πλευρά οι Βρυξέλλες είχαν να αντιμετωπίσουν και το θέμα της κρίσης στην ευρωζώνη κάτι που εξηγεί αλλά δεν δικαιολογεί την καθυστερημένη αντίδραση⁸.

Μέσα σε αυτή την νέα Ευρώπη που αναζητούσε εκ νέου τον βηματισμό της προστέθηκε και η ανάγκη διαχείρισης του φαινομένου της Αραβικής Άνοιξης με τα προβλήματα ασφαλείας που αυτή δημιούργησε (τρομοκρατία, Ισλαμικός εξτρεμισμός, ξενοφοβία) αλλά και την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος ως απότοκου της κατάστασης που έχει διαμορφωθεί κυρίως στην Συρία και στην Λιβύη. Μένει λοιπόν να εξεταστεί αν και κατά πόσο η ΕΕ είναι σε θέση να ανταπεξέλθει σε αυτό τον συνδυασμό.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης τους λόγους εμφάνισής του, πως επηρεάστηκε και πως επηρέασε τον Ισλαμικό κόσμο, το γεωπολιτικό περιβάλλον το οποίο δημιούργησε

---

⁸ Juliette Bisard «The Euro-Mediterranean partnership after the Arab spring: How can the EU set up a new deal?» POMEAS (Project on the Middle East and the Arab spring 27/2/2015 <http://www.pomeas.org/index.php/publications/op-eds/475-the-euro-mediterranean-partnership-after-the-arab-spring-how-can-the-eu-set-up-a-new-deal> προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

και τις επιπτώσεις που είχε τόσο στους λαούς της περιοχής όσο και στην ευρύτερη περιοχή που επηρέασε, αλλά και τις προκλήσεις ασφαλείας που δημιούργησε οι οποίες επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Θα εξεταστούν επίσης η αντίδραση της ΕΕ στο ξεκίνημα του φαινομένου και οι πολιτικές που ακολούθησε στην συνέχεια καθώς και τα νέα δεδομένα και τις προκλήσεις που δημιούργησε και αφορούν στην Ευρωμεσογειακή συνεργασία και κατά πόσον αυτή μπορεί να καταστεί επικερδής, όχι αποκλειστικά με οικονομικούς όρους, τόσο για την ΕΕ όσο και για τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Θα ήταν παράλειψη, αν θέλουμε να ασχοληθούμε και να αναλύσουμε τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης να μην κάνουμε μια μικρή αναφορά στα θέματα θρησκείας και οργάνωσης της Αραβικής – Ισλαμικής κοινωνίας καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο που λειτούργησαν πριν, κατά την διάρκεια αλλά και μετά τα γεγονότα, ενώ πολύ συχνά αυτά αναλύονται μόνο από την οπτική του Δυτικού κόσμου χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαιτερότητες και η διαφορές του με τον Ισλαμικό.

Το Ισλάμ είναι μονοθεϊστική θρησκεία, με πολύ αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο, η οποία διαμορφώθηκε με το κήρυγμα και τη δράση του Προφήτη Μωάμεθ (Μουχάμαντ) στις αρχές του 7ου αιώνα και εκτιμάται ότι σήμερα αριθμεί περί τα 1,6 δισεκατομμύρια πιστούς. Σύμφωνα με ένα site Ελλήνων μουσουλμάνων:

«Η αραβική λέξη «Ισλάμ» σημαίνει υποταγή και υπακοή (προς τις θεϊκές εντολές). Ο τρόπος ζωής που λέγεται Ισλάμ είναι η ολοκληρωτική αποδοχή των διδαγμάτων και της καθοδήγησης του Θεού όπως αποκαλύφθηκε στον τελευταίο του Προφήτη, τον Μουχάμαντ

Ο Μουσουλμάνος είναι αυτός που πιστεύει στον Θεό και αγωνίζεται για μια ολική αναδιοργάνωση της ζωής του σύμφωνα με τη καθοδήγηση και τα λεγόμενα του Προφήτη Μουχάμαντ (Σούννα) η οποία είναι θεόπνευστη. Επίσης, ένας Μουσουλμάνος εργάζεται για την οικοδόμηση μιας κοινωνίας ίδιου επιπέδου.»⁹ Είναι άμεσα κατανοητό από τις δύο μόνο αυτές παραγράφους ότι το Ισλάμ για τον πραγματικά πιστό δεν είναι απλά μια θρησκεία αλλά ένα πλήρες κοινωνικοπολιτικό σύστημα που καθορίζει απόλυτα τον τρόπο ζωής του.

Κατά τις αρχές του, το Ισλάμ αποτελεί μια ενιαία θρησκευτική και πολιτική κοινότητα (ούμμα), η οποία συνενώνει θρησκευτική και πολιτική εξουσία. Το Κοράνιο αναφέρει ρητώς ότι «οι πιστοί είναι αδέρφια» και ότι χρέος του πιστού μουσουλμάνου είναι να συμφιλιώνει τους διαιρεμένους μουσουλμάνους και να

---

⁹ <https://islamforgreeks.org/islam/> Το ορθόδοξο Ισλάμ με ορθόδοξη κατανόηση «Τι είναι το Ισλάμ;» προσπελάστηκε 3/11/2016

καλεί σε αλληλεγγύη τους αδελφούς μουσουλμάνους μεταξύ τους. Αυτή είναι και η περίφημη πολεμική κραυγή των Αδελφών Μουσουλμάνων «Αλ Ισλάμ ντίν ουά ντάουλα», δηλαδή «το Ισλάμ είναι θρησκεία και πολιτεία», ρήση με την οποία ταυτίστηκε η ιδεολογία των Αδελφών Μουσουλμάνων, αρχικά της Αιγύπτου (1928 και έπειτα), οι οποίοι κατανοούν το μουσουλμανικό κράτος ως ενιαία και αδιαίρετη θρησκευτικοπολιτική οντότητα.¹⁰

Μετά τον θάνατο του προφήτη Μωάμεθ ακολούθησε η ίδρυση του πρώτου χαλιφάτου και η σταδιακή μετατροπή του Ισλάμ σε πολιτικό καθεστώς. Η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε ως όπλο στο πλαίσιο του αγώνα για την εξουσία μεταξύ των συνεχιστών του προφήτη. Μεταξύ του ενιαίου αρχικά συνόλου των πιστών ξέσπασαν έριδες και βίαιες συγκρούσεις με στόχο την εξουσία. οι οποίες συναντώνται μέχρι και σήμερα στον ανταγωνισμό μεταξύ των κυρίαρχων κρατών των σιιτών και σουνιτών, Ιράν και Σαουδικής Αραβίας. Παρ όλες τις διαιρέσεις και τις συγκρούσεις εντός του μουσουλμανικού κόσμου, στην Ισλαμική παράδοση παραμένει ισχυρή η ιδέα της ούμμα, της κοινωνίας των πιστών ως ενιαία έκφραση της θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η θρησκεία στο Ισλάμ βιώνεται ως ο πυρήνας της πολιτικώς οργανωμένης κοινότητας όλων των Μουσουλμάνων. Το Κοράνιο, ο νόμος του Θεού, αποτελεί τόσο τον θρησκευτικό όσο και τον πολιτικό κανόνα που καθορίζει την ζωή του κάθε πιστού.¹¹ Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό ότι ο Μωάμεθ δεν είναι μόνο ο προφήτης του Θεού αλλά και ο πολιτικός αρχηγός της κοινότητας των μουσουλμάνων. Το Ισλάμ απέκτησε έτσι ιδεολογική αλλά επίσης και συγκρουσιακή διάσταση (εσωτερική αρχικά που στην συνέχεια επεκτάθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο) και το Κοράνιο άρχισε να ερμηνεύεται με βάση τα συμφέροντα των αλληλοσυγκρουόμενων ομάδων και φατριών. Έτσι κάπως γεννήθηκε η κουλτούρα των Χαντίθ (μεταγενέστερα κείμενα με λόγους που αποδίδονται στον προφήτη) και της αλ- ίτζμα (συναίνεση της κοινότητας).

---

¹⁰ Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκεία και πολιτική» επιμέλεια Σταύρος Ζουμπουκλάκης εκδόσεις Άρτος ζωής Αθήνα 2016 σελ 75

¹¹ *ibid* σελ. 78-79.

Σύμφωνα με τον Σύριο ποιητή και μελετητή του Ισλάμ Άδωνι¹² τρεις είναι οι κυρίαρχες αντιλήψεις στο αραβικό Ισλάμ όσον αφορά τον Άνθρωπο και τον κόσμο:

«Ο Προφήτης του Ισλάμ είναι ο τελευταίος από τους προφήτες, το επιστέγασμά τους. Ο ίδιος ο Μωάμεθ έλεγε: μετά από εμένα ουδείς προφήτης»

« Οι αλήθειες που εμπεριέχονται στον λόγο και στο έργο του προφήτη, αναφορικά με το επέκεινα αλλά και με τη ζωή στη γη, είναι οι έσχατες αλήθειες. Καμιά άλλη αλήθεια δεν θα μπορούσε να τις αμφισβητήσει. Μόνον ότι δεν αντιφάσκει με αυτές τις αλήθειες και δεν τις αμφισβητεί μπορεί να γίνει δεκτό».

«Ο άνθρωπος δεν μπορεί να τροποποιήσει ή να αλλάξει την εξ αποκαλύψεως αλήθεια. Καθήκον του είναι μόνον να πιστεύει, Να υπακούει και να εφαρμόζει όσα αναγράφονται στα ιερά κείμενα. Αν προεκτείνουμε ακόμα περισσότερο αυτή την λογική, μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει κάτι άλλο να αποκαλυφθεί από τον θεό. Την «τελευταία λέξη» Του την είπε στον τελευταίο προφήτη του: «Το Ισλάμ είναι η θρησκεία»¹³.

ΒΙΑ ΚΑΙ ΙΣΛΑΜ

Και οι τρεις μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες έχουν ως κοινό σημείο την βία. Στην Βίβλο η βία έρχεται ως αποτέλεσμα της ανάγκης ενός λαού που γνώρισε την εξορία και την σκλαβιά να επαναπατριστεί. Στον χριστιανισμό η βία συμβαδίζει με τις προσπάθειες να συγκροτηθεί η εκκλησία. Στο Ισλάμ όμως η βία αναπτύσσεται κυρίως ως η βία του κατακτητή, το Ισλάμ αναπτύχθηκε με την ισχύ και την βία, οι αντίπαλοι είχαν την «επιλογή» είτε να αλλαξοπιστήσουν είτε να γίνουν φόρου υποτελείς για να κρατήσουν την πίστη τους. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι η εξάπλωση του Ισλάμ είναι βασισμένη στη βία.¹⁴

Επιπρόσθετα ο πιστός μουσουλμάνος ζώντας στο πλαίσιο μιας κουλτούρας που εκθειάζει την τιμωρία και το μαρτύριο, είναι αναγκασμένος σε θρησκευτική υποταγή. Κάθε λοξοδρόμηση από τον δρόμο του Ισλάμ είναι καταδικαστέα και απαιτεί τιμωρία. Το Ισλάμ είναι η μόνη πραγματική θρησκεία «Και αν κανείς επιθυμεί άλλη θρησκεία από το Ισλάμ, ποτέ τούτο δεν θα γίνει δεκτό απ' αυτόν,

---

¹² Ψευδώνυμο του Αλί Άχμαντ Σαίντ Εσμπέρ που γεννήθηκε στην Συρία και από το 1985 ζει και εργάζεται στο Παρίσι

¹³ Άδωνις «Βία και Ισλάμ» Συζητήσεις με τη Χουρία Αμπντελουάχεντ Αθήνα 2016 εκδόσεις Πατάκη σελ.243

¹⁴ ibid σελ. 61

και στη μέλλουσα ζωή, θα είναι ένας από εκείνους που έχουν χάσει» (Κοράνιο 3:85) Επίσης σε άλλο χωρίο διαβάζουμε «Κύριε μην αφήσεις επί γης ούτε έναν από τους απίστους» (Κοράνιο 71:28). Ο πιστός που διαβάζει το ανωτέρω απόσπασμα καλείται ουσιαστικά σε ιερό πόλεμο (τζιχάντ) να πολεμήσει δηλαδή κατά των απίστων με όλα τα μέσα που μπορεί να έχει στην διάθεσή του. Πρόκειται δηλαδή για χρήση βίας που στο υποσυνείδητο του πιστού δεν θεωρείται τέτοια καθώς μέσω αυτής επιτυγχάνεται ο θρίαμβος του Ισλάμ αλλά και της θείας βούλησης.¹⁵

ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Σύμφωνα με τον Άδωνι παραδοσιακή ισλαμική σκέψη ήταν πάντα εχθρική προς την φιλοσοφία. Η φιλοσοφική προσέγγιση στην ζωή δεν μπορεί να έχει θέση εκεί που κυριαρχεί η εξ αποκαλύψεως αλήθεια η οποία βασίζεται στην παραδοχή ότι ο προφήτης των μουσουλμάνων είναι ο «προφήτης των Προφητών», οι αλήθειες του είναι οι απόλυτες αλήθειες και ο πιστός δεν μπορεί να προσθέσει να κάτι ή ακόμα χειρότερα να ασκήσει κριτική. Αν μάλιστα θα θέλαμε να προβοκάρουμε την συγκεκριμένη λογική θα μπορούσαμε να πούμε ακόμα και ο θεός δεν έχει κάτι νέο να πει αφού μέσω του Μωάμεθ είπε τα πάντα.

Από τον Μουσουλμάνο πιστό απαιτείται να πιστεύει χωρίς να μπορεί να θέσει κανένα ερώτημα που να αφορά τον Προφήτη, θρησκευτικού, πνευματικού ή κοινωνικού χαρακτήρα καθώς η βάση της θρησκείας δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν πόσο μάλλον από έναν απλό πιστό. Η απαγόρευση λοιπόν για τον πιστό αποκτά έναν ιερό χαρακτήρα ενώ η ιστορία είναι επίσης δημιούργημα του θεού και του Προφήτη του, δεν γράφεται ούτε εξαρτάται από τους πιστούς και επομένως είναι ιερή. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης για την ιστορία, ορθό είναι μόνο αυτό το οποίο ασπάζεται ως τέτοιο το Ισλάμ, ενώ λανθασμένο είναι ότι το Ισλάμ απορρίπτει. Αυτή η προσέγγιση των πραγμάτων συνιστά μια μορφή βίας προς τους άλλους όπως και αν προσδιορίζονται αυτοί. Πρέπει να σημειωθεί ότι τέτοιες πρακτικές μπορεί να συναντηθούν και στη Δύση σε αισθητά μικρότερο βαθμό όμως, αλλά κυρίως χωρίς να αποκτά την κάλυψη της ιερότητας που απαντάται στο Ισλάμ. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και όταν τα ιερά κείμενα

---

¹⁵ Άδωνις «Βία και Ισλάμ» σελ.68

κάνουν λόγο για την ευσπλαχνία που πρέπει να διακατέχει τον πιστό, θέτουν πάντα μια προϋπόθεση την απόλυτη υποταγή στο Ισλάμ και στις εντολές του.¹⁶

ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μέχρι και τις αρχές της δεύτερης μ.χ χιλιετίας η αντίδραση του Ισλαμικού κόσμου μέσω της τρομοκρατίας κατευθύνεται κυρίως προς το Ισραήλ και στόχους στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, Η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 όμως έρχεται να μεταβάλει τελείως τα πράγματα καθώς τα χτυπήματα στο αμερικανικό έδαφος επηρεάζουν πλέον τις γεωπολιτικές εξελίξεις καθώς και τον συσχετισμό δυνάμεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Το χτύπημα δεν μπορούσε να μείνει αναπάντητο και οι ΗΠΑ είδαν στο πλευρό τους όλο τον κόσμο, ακόμα και την Ρωσία, στην επίθεση που εξαπέλυσαν κατά του Αφγανιστάν. Η συνέχεια όμως δεν ήταν η ανάλογη καθώς οι ΗΠΑ συνέχισαν με την επέμβαση στο Ιράκ χωρίς αυτή την φορά την παγκόσμια συμπαράσταση δημιουργώντας ένα χάσμα μεταξύ Δύσης και Ισλάμ και αφήνοντας μετέωρη όχι μόνο την μετριοπαθή αλλά και την δυτικόφιλη μερίδα των Μουσουλμάνων. Η συμπεριφορά αυτή εκλήφθηκε από πολλούς στον Ισλαμικό κόσμο ως μια νέα σταυροφορία από την πλευρά της Δύσης η οποία δεν έπρεπε επίσης να μείνει αναπάντητη και είχε ως επακόλουθο την δημιουργία μιας νέας γενιάς τρομοκρατών που πλέον δραστηριοποιούνταν κυρίως στην Ευρώπη τόσο επιχειρησιακά όσο και πολιτικά προσηλυτίζοντας στον ένοπλο αγώνα νεαρούς μουσουλμάνους που είχαν γεννηθεί και μεγαλώσει εκεί¹⁷.

Η μεταφορά της τρομοκρατίας στο έδαφος της ΕΕ μάλλον θα πρέπει να ήταν αναμενόμενη καθώς γενικότερη επιδίωξη του κάθε εμπόλεμου είναι να διεξαχθεί η μάχη πάνω στο πεδίο το οποίο πλεονεκτεί ή τουλάχιστον δεν μειονεκτεί. Όταν λοιπόν για την ηγεμονική δύναμη δεν υπάρχει τέτοιο πεδίο θα πρέπει οι μικρές ή μεσαίες δυνάμεις που θέλουν να αντιπαρατεθούν είτε να αποκτήσουν την δυνατότητα χρήσης βαλλιστικών πυραύλων με δυνατότητες ατομικών ή βιολογικών όπλων (πράγμα δύσκολο αλλά και εύκολα ανατρέψιμο από την ηγεμονική δύναμη) είτε, όπως αποδείχθηκε από το 2001 και μέχρι τις μέρες μας, να μεταφέρουν τον πόλεμο στο έδαφος της ηγεμονικής δύναμης με το μοναδικό μέσο στο οποίο κατέχουν το πλεονέκτημα, την τρομοκρατία.

---

¹⁶ ibid σελ.86-89

¹⁷ Σ. Λυγερός «Η Ισλαμική τρομοκρατία» Αθήνα Απρίλιος 2016 Εκδόσεις Πατάκη. Σελ.21-24

Επιπρόσθετα αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι οι δυτικές κοινωνίες είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στην ανθρώπινη απώλεια καθώς και στα χτυπήματα στο έδαφος τους, ιδιαίτερα από υποδεεστέρους αντιπάλους και εύκολα διολισθαίνουν στον πανικό. *«Ο ασθενέστερος μόνον μια δυνατότητα έχει, να μεταφέρει (εν μέρει) τον πόλεμο στο έδαφος του ισχυρότερου, να επιτύχει δηλαδή με άλλα μέσα ό,τι μια μεσαία ή μείζων Δύναμη θα κατάφερνε με τους βαλλιστικούς της πυραύλους. Η δύναμη αυτή είναι η τρομοκρατία και η δολιοφθορά»*¹⁸.

Όσον αφορά στα θέματα ριζοσπαστικοποίησης του πληθυσμού και τρομοκρατίας πρέπει να γίνει κατανοητό ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ ιδέας και πράξης και υπάρχουν πολλές έρευνες που το καταδεικνύουν. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 5% των μουσουλμάνων του Ηνωμένου Βασιλείου (περίπου 50.000 άτομα) συμφωνούν ότι οι επιθέσεις αυτοκτονίας είναι δικαιολογημένες αν στόχος είναι η υπεράσπιση του Ισλάμ. Όμως οι πραγματικοί τρομοκράτες που είναι ικανοί να προχωρήσουν σε μια τέτοια πράξη υπολογίζονται σε κάποιες εκατοντάδες. Με άλλα λόγια για κάθε 99 που διακατέχονται από ριζοσπαστικές ιδέες υπάρχει μόνο ένας που δυνητικά μπορεί να κάνει την ιδέα πράξη. Το να συμπεριφερόμαστε στους 99 σαν να αποτελούν άμεση απειλή μάλλον πολλαπλασιάζει τον κίνδυνο κάποιοι απ αυτούς να κινητοποιηθούν προς των εξτρεμισμό και την τρομοκρατία. Είναι λοιπόν ζωτικής σημασίας για τις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις αλλά και κοινωνίες να καταλάβουν ότι είναι διαφορετικό πράγμα ο νόμιμος ακτιβισμός από την παράνομη τρομοκρατία και να μην αντιμετωπίσουν τις διαφορετικές ιδέες σαν τρομοκρατική πράξη. Αν ο πόλεμος στην τρομοκρατία μετατραπεί σε πόλεμο εναντίον του διαφορετικού τότε είναι πολύ πιθανόν να αυξηθεί ο αριθμός των γηγενών Ευρωπαίων Μουσουλμάνων που θα ριζοσπαστικοποιηθούν ακραία με ότι αυτό συνεπάγεται για την εσωτερική ασφάλεια της ΕΕ¹⁹.

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο πιστός μουσουλμάνος οφείλει να πιστεύει τα εξής: υπάρχει ένας μόνο Θεός, ο Θεός του Ισλάμ, Αυτός και μόνο είναι ο Δημιουργός των πάντων, υπάρχει ένα μόνο βιβλίο που περιέχει το

---

¹⁸ Θεωρία του πολέμου Π. Κονδύλης 199) σελ 371,375,377

¹⁹ The Emerging Red-Green Alliance: Where Political Islam Meets the Radical Left Emmanuel Karagiannis a & Clark McCauley (σελ 179) <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2012.755815>

λόγο Του και την θέλησή Του και αυτό είναι τι Κοράνιο, δεν υπάρχει παρά μόνο ένας κόσμος, ο κόσμος του Ισλάμ και εντός του δεν υπάρχει χώρος για άλλους, ο κόσμος πρέπει να εξισλαμιστεί αφού αυτή είναι η μόνο πραγματική και ορθή θρησκεία. Κινούμενος μέσα σε αυτά τα ασφυκτικά πλαίσια ο πραγματικά πιστός δυσκολεύεται, αν μη τι άλλο, να κατανοήσει και να προσεγγίσει το διαφορετικό και μπορεί πολύ εύκολα και κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, να το αντιμετωπίσει βίαια.²⁰

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ

Σύμφωνα με αρκετούς μελετητές σε όλο τον 19^ο αιώνα υφέρπει μια πνευματική διαμάχη στον Ισλαμικό κόσμο μεταξύ της τάσης για υιοθέτηση ευρωπαϊκών προτύπων ζωής και διακυβέρνησης και του ρεύματος για επάνοδο στο Ισλάμ. Σε κοινωνίες όμως όπως οι Αραβικές που απουσιάζουν πλήρως τα στοιχεία της Δημοκρατίας και της συνεννόησης, όπως τουλάχιστον τα αντιλαμβανόμαστε στην Ευρώπη, οι οποίες χαρακτηρίζονται από δεσποτισμό και καταπίεση η διαμάχη αυτή παρέμεινε υφέρπουσα και δεν μετεξελίχθηκε ποτέ σε συζήτηση που θα μπορούσε να φέρει κάποια απτά αποτελέσματα στην καθημερινότητα των πολιτών. Κύριο χαρακτηριστικό των κοινωνιών που εξεγέρθηκαν είναι η οικονομική ανέχεια την οποία βιώνει, και βιώνει, μεγάλο μέρος του πληθυσμού η οποία οδηγεί τους πολίτες σε ακραίες καταστάσεις ριζοσπαστικοποίησης και με μια αίσθηση εκδίκησης της ίδιας της κοινωνίας. Η κατάσταση αυτή σε συνδυασμό με την έλλειψη παιδείας οδηγεί μεγάλο τμήμα της κοινωνίας προς τον εξτρεμισμό θρησκευτικό ή/και εθνικιστικό καθώς μόνο εκεί το άτομο μπορεί να βιώσει έναν τόπο υπεροχής –στην μόνη αληθινή θρησκεία ή στο εκλεκτό έθνος. Η ίδια η δομή του Ισλάμ που προσφέρει στον πιστό που θα πεθάνει για το μεγαλείο του Αλλάχ αιώνιες απολαύσεις στην επόμενη ζωή συντελεί στην δημιουργία όλο και περισσότερων μαρτύρων που είναι έτοιμοι να θυσιαστούν για το Ισλάμ²¹.

Πολλές τάσεις διαχωρισμοί- αιρέσεις έχουν εμφανιστεί μέσα στην πάροδο των αιώνων εντός του Ισλάμ, όπως φυσικά και στις περισσότερες θρησκείες, με

---

²⁰ Άδωνις «Βία και Ισλάμ» σελ.90

²¹ Κ. Θ.Ν Πατραγός «Τα αίτια του θρησκευτικού εξτρεμισμού» Ημερίδα εταιρίας σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού & γενικής παιδείας Αραβική Άνοιξη Αθήνα Νοέμβριος 2013 σελ. 53, 56-57

κυριότερο όπως είδαμε τον διαχωρισμό μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών. Ένα τέτοιο μεταρρυθμιστικό ρεύμα είναι ο Σαλαφισμός που εκδηλώθηκε στα τέλη του 19^{ου} Αιώνα στον αραβικό- μουσουλμανικό κόσμο και υποστήριξε την επιστροφή στις αρχές του αυθεντικού Ισλάμ αυτού της πρώτης περιόδου.²²

Ο Σαλαφισμός, προσπαθεί να «εξαγνίσει» το Ισλάμ από την Δυτική επιρροή και τις επί αιώνες «αποκλίνουσες» παρεκβάσεις από το αληθινό Ισλάμ ή το πρώτο Ισλάμ ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σαλαφισμός είναι αυστηρά σουνιτικός. Οι Σαλαφίτες ορίζουν το Ισλάμ ως οτιδήποτε επιτράπηκε ρητά από τον Μωάμεθ και έγινε δεκτό από τις τρεις πρώτες γενιές Σουνιτών οπαδών (μέχρι τον ένατο αιώνα). Η άποψη αυτή στηρίζεται σε ένα χαντίθ, μια δήλωση του Μωάμεθ, στην οποία φέρεται να είπε ότι «το καλύτερο της κοινότητάς μου είναι η γενιά μου, στην συνέχεια, όσοι τους ακολουθούν, μετά αυτοί που τους ακολουθούν». Κατ' επέκταση, οτιδήποτε εμφανίστηκε μετά από αυτούς -και οτιδήποτε δεν ανεχόταν ρητά ο Μωάμεθ- θεωρείται αντι-ισλαμικό, μια εξαιρετικά ευρεία κατηγορία στην οποία ο κάθε ένας θα μπορούσε να προσθέσει κατά το δοκούν οτιδήποτε δεν υπήρχε την εποχή του Προφήτη. Φυσικά, οι κοσμικές πολιτικές ιδεολογίες, τα έθνη-κράτη, τα πολιτικά κόμματα, και ούτω καθεξής είναι όλα, υπό τον ορισμό αυτό, μη-ισλαμικά.²³ Βασική ριζοσπαστική Σαλαφιστική οργάνωση στην εποχή μας αποτελεί το ισλαμικό κράτος (ISIS) το οποίο μπορεί να μη άμεσα έπαιξε ρόλο στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης εκμεταλλεύτηκε όμως στην συνέχεια την αναταραχή που δημιουργήθηκε (κυρίως στην Συρία και στη Λιβύη) για να προωθήσει τα δικά της συμφέροντα που περιελάμβαναν πόλεμο στους απίστευτους με όλα τα μέσα καθώς και την δημιουργία χαλιφάτου.

Συχνά συγχέεται με τον Ισλαμισμό, την ιδεολογία για παράδειγμα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, χωρίς όμως αυτό να ισχύει. Ο Ισλαμισμός όπως εφαρμόζεται από την Μουσουλμανική Αδελφότητα είναι μια σύγχρονη ιδεολογία που επιδιώκει να εισαγάγει το Ισλάμ στην πολιτική αρένα, επιδιώκει δηλαδή την επίτευξη των στόχων της μέσω της πολιτικής. Οι Ισλαμιστές είναι γνωστοί για την διαμόρφωση πολιτικών κομμάτων, για την συμμετοχή τους σε εκλογές, και για την

---

²² σαλαφίγια= επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση). Άδωνις «Βία και Ισλάμ» σελ. 93

²³ Jacob Olidort «Τι είναι ο Σαλαφισμός; Πώς μια μη πολιτική ιδεολογία έγινε πολιτική δύναμη» (<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70753/jacob-olidort/i-theologia-stin-eksoteriki-politiki> προσπέλαση 9 Οκτωβρίου 2016)

πίεσή τους προς συνταγματικές μεταρρυθμίσεις. Οι στόχοι τους είναι κυβερνήσεις, πανεπιστήμια και οποιοσδήποτε άλλος θεσμός στο οποίο να μπορούν να ενσωματώσουν το Ισλάμ είναι αυτό που κατά άλλους ονομάζεται πολιτικό Ισλάμ και θα εξετάσουμε την εμπλοκή του στα γεγονότα της Άνοιξης σε επόμενο κεφάλαιο.

Παραδόξως για μια απολιτική ιδεολογία, ο Σαλαφισμός έχει γίνει μια σημαντική δύναμη με επιρροή στους πληθυσμούς της περιοχής. Αυτό αρχίζει με την Αραβική Άνοιξη, και σηματοδότησε μια σημαντική στροφή στην πορεία των ισλαμιστικών κινήματων στον εικοστό αιώνα. Η Αραβική Άνοιξη προκάλεσε την ραγδαία άνοδο αλλά και την πτώση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, του παλαιότερου ισλαμιστικού κινήματος της περιοχής, στα πάτρια εδάφη του στην Αίγυπτο. Είχαμε επίσης τον σχηματισμό των σαλαφιστικών κομμάτων στην Αίγυπτο και αλλού, τα οποία όμως ξεφεύγοντας από τις σαλαφιστικές αρχές περί απόρριψης των σύγχρονων θεσμών, συμμετείχαν στις μετα-επαναστατικές πολιτικές διεργασίες. Για να κατανοήσουμε τον τρόπο σκέψης εντός μιας τέτοιας ομάδας θα πρέπει να καταλάβουμε στο πλαίσιο αυτής της σαλαφιστικής κουλτούρας το εγώ του ατόμου δεν καθορίζεται από τον εσωτερικό του κόσμο, αλλά από τα ιερά κείμενα και την συναίνεση της κοινότητας. Έτσι για το άτομο δεν υφίσταται ουσιαστικά κοινωνικό πεδίο στο οποίο να μπορεί να κινηθεί αυτόνομα και να μπορεί να αναπτύξει την δημιουργικότητα του, ενώ ο βασικός του σκοπός και ρόλος στη ζωή είναι να ακολουθεί πιστά τα ιερά κείμενα. Όπως προκύπτει λοιπόν από την ιστορία της εφαρμογής της Ισλαμικής θρησκείας ο πιστός υποτάσσεται στην μουσουλμανική κοσμοαντίληψη αντί αυτή να είναι εργαλείο στα χέρια του και να λειτουργεί υπέρ της βελτίωσης της καθημερινότητάς του.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι έννοιες όπως η δημοκρατία, η ελευθερία ή η ισότητα (είτε μιλάμε για ισότητα εντός Ισλάμ –άνδρες γυναίκες, είτε εκτός πιστοί-άπιστοι) δεν συναντώνται στο Κοράνι ή στην κοινωνική πραγματικότητα των Αράβων. Η ελευθερία και η δημοκρατία είναι δημιουργήματα του Δυτικού πολιτισμού και δεν είναι απαραίτητο ότι ο υπόλοιπος κόσμος (και κυρίως ο αραβικός) τα αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο. Χωρίς κατανόηση του κοινωνικού και θρησκευτικού περιβάλλοντος του Αραβικού κόσμου υπάρχει ο κίνδυνος για

υπεραπλουστεύσεις ή/και αβάσιμες γενικεύσεις με αποτέλεσμα λανθασμένα συμπεράσματα και δράσεις από τους εξωτερικούς δρώντες όπως η ΕΕ.²⁴

Όσο πιο γρήγορα καταλάβει η Δύση ότι ο κόσμος δεν είναι πλασμένος «καθ εικόνα και καθ ομοίωση» τόσο πιο γρήγορα θα κατανοήσει τον τρόπο σκέψης των ατόμων αυτών για να μπορέσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι πρακτικές αυτές συναντώνται κυρίως στο αραβικό Ισλάμ καθώς σε άλλες περιοχές του κόσμου ο τρόπος ζωής και έκφρασης των Μουσουλμάνων είναι τελείως διαφορετικός.²⁵

Από την άλλη πλευρά είναι σίγουρο ότι και η Δύση δεν αντιμετώπισε ποτέ τους Άραβες με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζει άλλες διαφορετικές αλλά όχι γεινιάζουσες κουλτούρες π.χ Κινέζους ή Ιάπωνες. Ίσως η ανάμνηση των Σταυροφοριών και της αποικιοκρατίας από την μια, αλλά και η αραβική παρουσία στην Ισπανία και η μάχη του Πουατιέ²⁶ από την άλλη δημιουργούν μια σχέση, μεταξύ των δύο κόσμων, αντιφατική και περίπλοκη.

Το ζητούμενο λοιπόν για μια αρμονική, στο μέτρο του δυνατού συνύπαρξη, είναι αν μπορεί σήμερα η αραβική κοινωνία να απελευθερωθεί από το κυρίαρχο Ισλάμ. Είναι δυνατόν να υπάρξει μια άλλη νεωτερικιστική ανάγνωση του Ισλάμ που να θεωρεί όλους τους ανθρώπους (πιστούς και άπιστους) ίσους; Μπορεί να αναπτυχθεί στον αραβικό κόσμο μια κουλτούρα που να μην θεωρεί την θρησκεία ως την απόλυτη αλήθεια; Και από την άλλη είναι δυνατόν για την Δύση και πιο συγκεκριμένα για την Ευρώπη να μπορέσει να κατανοήσει τον τρόπο σκέψης του «άλλου» και επιπλέον να συνειδητοποιήσει ότι η ελεύθερη και μη θρησκευτικά καταπιεστική κοινωνία που έχει οικοδομήσει δεν είναι κάτι το οποίο συνάδει με την κουλτούρα του μέσου πιστού μουσουλμάνου. Ως συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις η αλήθεια είναι κάπου στη μέση. Είναι σίγουρα δύσκολο για τον «πολίτη» μιας

---

²⁴ George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon

²⁵ . Άδωνις «Βία και Ισλάμ» Πατάκη σελ.103

²⁶ Η **μάχη του Πουατιέ (732)** ή **μάχη της Τουρ** (όπως είναι επίσης γνωστή) ήταν μια μάχη μεταξύ των ενωμένων δυνάμεων των Φράγκων και των Βουργουνδών υπό την ηγεσία του Κάρολου Μαρτέλου ενάντια στους Άραβες υπό τον Αμπντούλ Ραχμάν Ιμπίν Αλ Γκαφίκι που ήδη είχαν προωθηθεί και καταλάβει την Ισπανία. Η μάχη έληξε με νίκη των πρώτων. Η μάχη διεξήχθη μεταξύ των πόλεων Τουρ και Πουατιέ και αποτελεί ορόσημο για την ευρωπαϊκή μεσαιωνική ιστορία, καθώς με την νίκη των Φράγκων επετεύχθη η αποσόβηση του κινδύνου από την αραβική εξάπλωση στην Δυτική Ευρώπη.

αραβικής χώρας να καταφέρει να αποτινάξει τον «ζυγό» της καταπίεσης εντός του θεοκρατικού κράτους στο οποίο διαβιεί όπως χαρακτηριστικά αποδείχθηκε και με τα αποτελέσματα της αραβικής άνοιξης. Από την άλλη πλευρά μουσουλμάνοι ζουν για πολλά χρόνια στην Ευρώπη χωρίς την δημιουργία προβλημάτων ενώ τα κρούσματα ριζοσπαστικοποίησης μουσουλμάνων τρίτης γενιάς που έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Ευρώπη και εμπλοκής της σε τρομοκρατικές ενέργειες, θα πρέπει να μελετηθούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο έρευνας για την σύγχρονη ευρωπαϊκή κοινωνία και προς τα πού αυτή οδεύει, ενώ θα ήταν μάλλον στερούμενο επιστημονικής τεκμηρίωσης όλο αυτό να αποδοθεί απλά στο Ισλάμ. Όπως είδαμε είναι μάλλον σχετικά εύκολο να πείσεις κάποιον μεγαλωμένο σε μια ασφυκτικά πιεστική αραβική κοινωνία ότι αν πεθάνει ως μάρτυρας για τον Θεό στην επόμενη ζωή θα τον περιμένουν μια σειρά από αιώνιες απολαύσεις. Αντιθέτως, όταν συμβαίνει το ίδιο με έναν νέο μεγαλωμένο στο Παρίσι ή στις Βρυξέλες τότε έχουμε μια αποτυχία του συστήματος να εντάξει ομαλά αυτούς τους ανθρώπους οι οποίοι προσπαθώντας να βρουν μια άλλη ταυτότητα που να τους ικανοποιεί ως άτομα αλλά και ως σύνολο επιστρέφουν προς την πατρογονική θρησκεία και προσπαθούν να βρουν τις απαντήσεις μέσω του εξτρεμισμού ακόμα και αν αυτό θα τους στοιχίσει την ίδια τους τη ζωή.

Το Ισλάμ λοιπόν δεν είναι για τους πιστούς του απλά μια θρησκεία, είναι η μοναδική θρησκεία που κατέχει την απόλυτη αλήθεια και ορίζει την ανθρώπινη ζωή σε όλες τις εκφάνσεις της. Είναι λοιπόν ποτέ δυνατόν να υπάρξει μια προσέγγιση και κατανόηση μεταξύ του πιστού του Ισλάμ και της ευρισκόμενης ιδεολογικά και πολιτισμικά στο αντίθετο άκρο κοινωνίας της Δύσης ή αυτό αποτελεί μια φενάκη; Πρέπει εδώ να προσθέσουμε ότι το Ισλάμ έπεται του Χριστιανισμού κατά επτά αιώνες μέσα στους οποίους και ο ίδιος ο Χριστιανισμός ξεπέρασε αντίστοιχες αλλά όχι πανομοιότυπες «παιδικές ασθένειες» αλλά και οι Δυτική – Ευρωπαϊκή κοινωνία αντικατέστησε την έννοια του πιστού δίνοντας έμφαση στην έννοια του πολίτη. Απαραίτητη προϋπόθεση λοιπόν για μια προσέγγιση των δύο κοσμοθεωριών είναι μια διαφορετική ανάγνωση του Ισλάμ από τους πιστούς του, μια ανάγνωση που θα αφήνει περιθώρια στην αναγνώριση και την συμβίωση με το «άλλο» και θα ξεπερνάει την εξ αποκαλύψεως αλήθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Στις 17 Δεκεμβρίου του 2010 ο Μοχάμεντ Μπουαζίζι ένας Τυνήσιος πλανόδιος πωλητής φρούτων και λαχανικών από την πόλη Σίντι Μπουζίντ της Τυνησίας, αυτοπυρπολήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας γιατί η αστυνομία τον είχε κακομεταχειριστεί και του είχε κατάσχει τα εμπόρευμα του. Το αποτέλεσμα ήταν να ξεσπάσουν έντονες διαμαρτυρίες σε όλη την Τυνησία και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (14 Ιανουαρίου) να επέλθει η πτώση του καθεστώτος Μπέν Αλί ο οποίος διέφυγε στην Σ. Αραβία. Μέσα στον Ιανουάριο του 2011 ξέσπασαν διαδηλώσεις στο Ομάν, στην Υεμένη, στο Μαρόκο, στην Αίγυπτο και την Συρία.²⁷ Θα ήταν αφελές να πιστέψει κάποιος ότι η αυτοπυρπόληση ενός νεαρού Τυνήσιου ήταν η αιτία για τα γεγονότα της Άνοιξης που εξαπλώθηκαν σε πολλές χώρες της περιοχής ανατρέποντας καθεστώτα δεκαετιών. Η θυσία του νεαρού Τυνήσιου αποτελεί την αφορμή για να ξεσπάσουν τα επεισόδια και οι βαθύτερες αιτίες είναι οι τριτοκοσμικές συνθήκες ζωής για μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθώς και η πολυετής καταπίεση από τα καθεστώτα των χωρών αυτών που δημιουργούν μια υποβαθμισμένη καθημερινότητα για τους πολίτες.²⁸

ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ

Ως Αραβική Άνοιξη λοιπόν, μπορούμε να ορίσουμε τα γεγονότα που ξεκίνησαν από την Τυνησία και εξαπλώθηκαν και σε άλλες αραβικές χώρες και είχαν σαν αποτέλεσμα να ξεσπάσουν εξεγέρσεις που στόχο είχαν κυρίως την ανατροπή των καθεστώτων.

Τα γεγονότα της Άνοιξης είχαν πολλαπλές αφετηρίες αλλά και διαφορετικές καταλήξεις (όπου δεν βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη π.χ Συρία) αλλά μπορούμε να πούμε ότι είχαν και κάποια κοινά σημεία μεταξύ τους. Γεωγραφικά τα γεγονότα έλαβαν χώρα σε χώρες της Β. Αφρικής και της Μέσης Ανατολής όπου κυριαρχούσαν το Ισλάμ και αραβικοί πληθυσμοί. Η χρήση βίας ήταν παρούσα σε

---

²⁷ Για μια πιο λεπτομερή μελέτη του χρονοδιαγράμματος των γεγονότων δείτε: The guardian Arab spring: an interactive timeline of Middle East protests <https://www.theguardian.com/world/interactive/2011/mar/22/middle-east-protest-interactive-timeline> προσπέλαση 15 Νοεμβρίου 2016 και International business Times Arab Spring 5 years on: Timeline of the major events and uprisings in the Middle East <http://www.ibtimes.co.uk/arab-spring-5-years-timeline-major-events-uprisings-middle-east-1539085> προσπέλαση 15 Νοεμβρίου 2016.

²⁸ Σ. Λίτσας Το Φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης ένα χρόνο μετά στο «Η Αραβική Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012 σελ 147.

όλες τις περιπτώσεις αν και όχι πάντα στην ίδια ένταση. Κύριο αίτημα των εξεγερμένων ήταν ο εκδημοκρατισμός των καθεστώτων, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η δικαιότερη διακυβέρνηση.²⁹

Η Αραβική Άνοιξη θα μπορούσε να έχει συμβεί και πολύ νωρίτερα καθώς στα Αραβικά κράτη υπήρχαν από χρόνια πριν οι οικονομικές και πολιτικές ενδείξεις και αναμένονταν να δημιουργηθούν οι κατάλληλες κοινωνικές και βέβαια η σπίθα που θα έδινε το έναυσμα.³⁰ Η δυσαρέσκεια των πολιτών έτεινε συνεχώς αυξανόμενη λόγω της αίσθησης υψηλής διαφθοράς, των πολιτικών αποκλεισμών από τα κέντρα αποφάσεων και της υποβάθμισης των δημοσίων υπηρεσιών. Οι θέσεις εργασίας ήταν λίγες και με ιδιαίτερα χαμηλές αποδοχές, οι ευκαιρίες για εργασία των γυναικών ήταν ελάχιστες ενώ το ποσοστό του πληθυσμού που περιέγραφε τον εαυτό του ως «ακμάζων» έβαινε συνεχώς μειούμενο. Οι εξεγέρσεις φαίνεται να πυροδοτήθηκαν από έναν συνδυασμό κοινωνικοοικονομικών ελλειμμάτων στην αξιοπρέπεια και την δικαιοσύνη καθώς και μια αυξημένη αίσθηση αποκλεισμού των πολιτών³¹.

Η Άνοιξη βασίστηκε στην επιθυμία των λαών της περιοχής για αλλαγή στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες τις οποίες βίωναν. Χρόνια καταπίεσης από τα καθεστώτα της περιοχής, τα οποία κυβέρνησαν για δεκαετίες με κύριο όπλο τον φόβο³², σε συνδυασμό με την αλματώδη δημογραφική αύξηση των νέων οι οποίοι και καλύτερη εκπαίδευση διέθεταν αλλά και πρόσβαση στο τι γίνεται σε άλλες χώρες του κόσμου είχαν, μέσω του διαδικτύου και των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης δημιούργησαν ένα υφέροντα κοινωνικό αναβρασμό που κάποια στιγμή θα έπρεπε να εκτονωθεί. Είναι χαρακτηριστικό ότι το μεγαλύτερο ποσοστό προσφύγων – μεταναστών που εισέρχονται στην ΕΕ είναι εξοικειωμένοι με την χρήση κινητών και τα χρησιμοποιούν τόσο για επικοινωνία όσο και για κατεύθυνση. Η γνώση λοιπόν υπήρχε, η ανάγκη επίσης και το μόνο που χρειαζόταν ήταν η αφορμή, η οποία δόθηκε με την αυτοπυρπόληση του νεαρού οπωροπώλη στην Τυνησία. Αυτό λοιπόν που φαίνεται δεδομένο είναι η ανάγκη για

---

²⁹ Η. Κουσκουβέλης «Το διεθνές σύστημα και η Αραβική Άνοιξη» σελ. 2

³⁰ Ιω. Αλ. Ζέπος «Αραβική Άνοιξη : ελπίδες και φόβοι» Ημερίδα εταιρίας σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού & γενικής παιδείας «Αραβική Άνοιξη» Αθήνα Νοέμβριος 2013 σελ.60

³¹ «After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press, Magdi Amin κ.α New York 2012 σελ. 2

³² «Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014 σελ. 3

αλλαγή, το ερώτημα όμως είναι αν όλοι οι εμπλεκόμενοι είχαν σαφή άποψη για τον τρόπο με τον οποίο θα οργανωνόταν η κοινωνία την επόμενη ημέρα και εδώ από ότι φάνηκε και από την μετέπειτα πορεία των γεγονότων πολλοί και διαφορετικοί εμπλεκόμενοι είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για την επόμενη ημέρα.

Το κύριο ερώτημα εδώ είναι αν οι δυνάμεις αυτές είχαν από την αρχή ολοκληρωμένη και σαφή άποψη για το περιεχόμενο και τις βάσεις πάνω στις οποίες θα έπρεπε να στηριχθεί η οργάνωση των κοινωνιών την επόμενη μέρα. Ζήτημα σημαντικό, με ιδιαίτερη ιστορική βαρύτητα, αφού ο προβληματισμός για την επόμενη ημέρα αποτελούσε το κεντρικό πολιτικό θέμα όλων των επαναστάσεων, ιδιαίτερα μάλιστα όταν σε αυτές συμμετείχαν κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που είχαν μεν κοινό τόπο την ανατροπή ενός δικτατορικού - απολυταρχικού καθεστώτος, πλην όμως είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για την επόμενη ημέρα.

Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα καθεστώτα που κυβέρνησαν τις χώρες αυτές για δεκαετίες άφησαν μια βαριά κληρονομιά στρεβλώσεων της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής, προκειμένου να διατηρήσουν την εξουσία τους επενδύοντας τεράστια ποσά στις δυνάμεις ελέγχου και ασφάλειας και όχι σε υποδομές και ανάπτυξη για τους πολίτες.³³ Όταν λοιπόν η πτώση των τιμών του πετρελαίου και η οικονομική κρίση έπληξε τις οικονομίες της περιοχής σε συνδυασμό με την δυσκολία ανεύρεσης εργασίας κυρίως στους νέους το αποτέλεσμα ήταν μάλλον αναπόφευκτο. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1990 έως το 2011 ο πληθυσμός των νέων από 15 έως 29 ετών έχει αυξηθεί κατά 50% στην Λιβύη, 65% στην Αίγυπτο και 125% στην Υεμένη ενώ ταυτόχρονα η ανεργία ανάμεσα στους νέους παραμένει διπλάσια από τον παγκόσμιο μέσο όρο στο 23% το 2009. Στο σύνολο του Αραβικού κόσμου υπολογίζεται ότι μέχρι το 2020 θα απαιτηθούν 50 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας για να απορροφήσουν τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας³⁴ και τα καθεστώτα της περιοχής δεν φαινόταν να κάνουν και πολλά γι αυτό.

---

³³ Yezid Sayigh «Who made the Arab spring into Arab crisis» <http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207> προσπέλαση 1/12/216

³⁴ «Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014 σελ.24

ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Όσον αφορά τώρα τον διεθνή παράγοντα και την εμπλοκή του στα γεγονότα πριν τις εξεγέρσεις, σύμφωνα με την προ της Αραβικής Άνοιξης κατανομή ισχύος στην περιοχή, οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν πολιτικές και στρατιωτικές προσβάσεις στις πολιτικές ηγεσίες της περιοχής και θα μπορούσαν να προετοιμάσουν ή και να υποκινήσουν την έναρξη των γεγονότων αλλά αυτό δεν συνεπάγεται από κανένα μέχρι σήμερα επίσημο στοιχείο και παραμένει μόνο στα επίπεδα της θεωρίας συνομωσίας. Το σίγουρο είναι ότι οι ΗΠΑ περνούν από την εποχή της έντονης παρέμβασης στα θέματα της περιοχής από την διακυβέρνηση Μπούς στην εποχή Ομπάμα όπου η τάση είναι η αποχώρηση των στρατευμάτων από Αφγανιστάν και Ιράκ αλλά και η εξαγγελία μιας νέας προσέγγισης προς το Ισλάμ που ανακοινώνεται από τον Αμερικανό Πρόεδρο στην ομιλία του κατά την επίσημη επίσκεψη στο Κάιρο το 2009. Στην ομιλία αυτή ο Αμερικανός πρόεδρος κάνει λόγο για την Δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα της γυναίκας, την θρησκευτική ελευθερία αλλά και την ανάγκη για κυβερνήσεις που λειτουργούν με διαφάνεια και με γνώμονα την ευημερία των πολιτών, αυτά όπως αναφέρει είναι ανθρώπινα δικαιώματα ανεξαρτήτως συστήματος διακυβέρνησης και θα υποστηρίζονται από τις ΗΠΑ παντού και πάντα. Μέσω αυτής της ομιλίας ο Πρόεδρος των ΗΠΑ καθορίζει την αλλαγή πολιτικής της χώρας του προς την Μέση Ανατολή γενικότερα και δίνει το στίγμα ότι θα υποστηρίξει οποιαδήποτε αλλαγή που θα φέρει τις κοινωνίες πιο κοντά στην Δημοκρατία.³⁵

Πρέπει βέβαια να καταστεί σαφές ότι οι έννοιες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνονται αντιληπτές τελείως διαφορετικά από τον Μουσουλμάνο πολίτη των εξεγερμένων περιοχών από ότι από τον μέσο Ευρωπαίο ή Αμερικανό και αυτό αποτελεί ακόμα μια δυσκολία κατανόησης του Ισλαμικού κόσμου από τους Δυτικούς. Αν και όπως θα δούμε ο Δυτικός κόσμος μάλλον πιάστηκε εξ απήνης από την εμφάνιση του φαινομένου πολλές ξένες δυνάμεις (μικρότερες ή μεγαλύτερες περιφερειακές ή τοπικές) ενεπλάκησαν στην πορεία προσπαθώντας να επηρεάσουν την ροή των γεγονότων υπέρ των δικών τους συμφερόντων.

---

³⁵ Η. Κουσκουβέλης «Το διεθνές σύστημα και η Αραβική Άνοιξη».σελ. 15-22

Μετά την αρχική φάση των εξεγέρσεων, η εξωτερική παρέμβαση υπήρξε έμμεση και κυρίως είχε να κάνει με την υποστήριξη, την ανοχή ή την απόρριψη των απερχόμενων καθεστώτων. Η επιλογές εξαρτήθηκαν από τον βαθμό ανησυχίας σε θέματα ασφαλείας, που δημιουργήθηκε σε ισχυρούς εξωσυστημικούς παράγοντες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αλλαγές βρήκαν ισχυρή υποστήριξη όπου δεν υφίσταντο θέματα ενεργειακής ασφάλειας καθώς και η πιθανότητα ροπής προς την ισλαμική τρομοκρατία ήταν μικρή, όπως στην περίπτωση της Τυνησίας που ήταν και η γενεσιουργός χώρα των εξεγέρσεων³⁶. Τέλος πρέπει να επισημανθεί ότι μετά από έξι χρόνια υπάρχουν ακόμα ανοιχτά μέτωπα με χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις την Λιβύη και την Συρία οι οποίες αποτελούν αποτυχημένα κράτη (fail state) με ότι αυτό συνεπάγεται για την ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής, με έμφαση στην Ευρώπη.

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ

Οι εξεγέρσεις λοιπόν ξεκινούν από την Τυνησία και εξαπλώνονται γρήγορα και στις υπόλοιπες χώρες εκφράζοντας την λαϊκή διαμαρτυρία κατά των απολυταρχικών καθεστώτων της περιοχής. Αρκετά ήταν τα πολιτικά ζητήματα που τέθηκαν από τους εξεγερμένους σε διάφορες χώρες όπως η ελευθερία του λόγου στην Συρία, η πολιτική ισότητα στο Μπαχρέιν, η προσωπική ασφάλεια και η αξιοπρέπεια στην Τυνησία και στην Αίγυπτο αλλά τα οικονομικά και πολιτικά αίτια είναι κοινά σε όλες τις χώρες της περιοχής με κυριότερα την άνοδο των τιμών των τροφίμων και των καυσίμων, την ανεργία, τον υψηλό πληθωρισμό, την διεφθαρμένη πολιτική και διοικητική εξουσία, την οικογενειοκρατία και τον αυταρχισμό. Η πορεία των εξεγέρσεων έδειξε ότι δεν επρόκειτο για μια υπόθεση δημοκρατικής μετάβασης όπως την διέγινωσεν αρχικά ο δυτικός κόσμος ενώ από την κατάρρευση των περισσότερων καθεστώτων κερδισμένο βγήκε το πολιτικό Ισλάμ. Με τον όρο πολιτικό Ισλάμ δεν εννοείται η θεοκρατία αλλά η είσοδος του Ισλάμ στην πολιτική μέσω της δημιουργίας κομμάτων.³⁷

Το πολιτικό Ισλάμ θεωρεί ότι οι Ισλαμικές κοινωνίες έχουν απομακρυνθεί από την βάση της θρησκείας και έχουν επηρεαστεί από πολλούς εξωτερικούς

---

³⁶ George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon

³⁷ Κ. Κυριακίδης Το πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη στο «Η Αραβική Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012 σελ 47.

παράγοντες, υποστηρίζει δε την επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες της θρησκείας όπως αυτές διαμορφώθηκαν την εποχή του Προφήτη ενώ βλέπει την ισλαμική θρησκεία ως το πλαίσιο κοινωνικών δράσεων και κανόνων που καθορίζουν πλήρως την ζωή του πιστού και όχι απλώς σαν μια θρησκευτική πνευματική αναζήτηση. Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι της Αιγύπτου που ιδρύθηκαν το 1928, αποτελούν χαρακτηριστικό εκφραστή του πολιτικού Ισλάμ.³⁸

Το πολιτικό Ισλάμ λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι είναι ένα πολιτικό σύστημα που εκφράζεται μέσω κομμάτων (AKP Τουρκία, Ενάχντα Τυνησία, Μουσουλμανική Αδελφότητα) που πρεσβεύουν την επιστροφή στην αρχική αγνή μορφή της θρησκείας και ανάλογα με τον βαθμό αποδοχής των δημοκρατικών θεσμών, τον αλλόθρησκων και γενικά του ξένου μπορεί να χωριστεί σε μετριοπαθές ή ριζοσπαστικό. Το πολιτικό Ισλάμ κατά κύριο λόγο δεν πήρε μέρος στις εξεγέρσεις για δύο κυρίως λόγους: πρώτον από φόβο καθώς στις περισσότερες χώρες βρισκόταν για δεκαετίες υπό διωγμό από τα κοσμικά αυταρχικά καθεστώτα και δεύτερον και μάλλον πιο σημαντικό η εξέγερση προς τον ηγεμόνα, όσο αυταρχικός και αν είναι, δεν είναι συμβατή με την Μουσουλμανική θρησκεία.³⁹ Η υπακοή προς τον Μουσουλμάνο Κυβερνήτη αποτελεί υποχρέωση για ένα Μουσουλμάνο: «Ω! Σεις που πιστεύετε! Υπακούτε στον Αλλάχ κι υπακούετε τον Απεσταλμένο, και σε όσους ανάμεσά σας, έχουν εξουσία πάνω σας. Αν διαφωνήσετε σε κάτι, αναφέρετέ το στον Αλλάχ ....»⁴⁰

Το πολιτικό Ισλάμ παρόλο που δεν παίρνει μέρος στις εξεγέρσεις βγάνει κερδισμένο (εκλογική νίκη σε Αίγυπτο και Τυνησία) και αυτό γιατί οι εξεγέρσεις είχαν ως κύριο στόχο την ανατροπή των αυταρχικών καθεστώτων αλλά καθώς δεν ήταν οργανωμένες κεντρικά και δε υπήρχε μια ενιαία ηγεσία, δεν είχαν και κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό στόχο για την επόμενη ημέρα. Οι εξεγερμένοι λοιπόν ήξεραν τι δεν ήθελαν, δεν είχαν όμως ανακαλύψει ακόμα το τι ήθελαν, έτσι στράφηκαν προς τα κόμματα που εξέφραζαν το πολιτικό Ισλάμ που ούτως ή άλλως είχαν μεγάλη απήχηση στον λαό λόγω της εν γένει θρησκευτικής

---

³⁸Μ. Χριστοδούλου «Το θρησκευτικό-ιδεολογικό μωσαϊκό στις χώρες της Μέσης Ανατολής» Ημερίδα εταιρίας σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού & γενικής παιδείας Αραβική Άνοιξη Αθήνα Νοέμβριος 2013 σελ. 28

³⁹Κ. Κυριακίδης Το πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη σελ 50.

⁴⁰Κοράνιο 4:59 «Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των εννοιών Του στην Ελληνική γλώσσα» συγκρότημα του βασιλιά Φαχντ για την εκτύπωση του Ιερού Κορανίου Μεδίνα Σαουδική Αραβία <https://tikaras.files.wordpress.com/2008/05/korani-greek1.pdf> προσπέλαση 10 Οκτωβρίου 2016

φιλοσοφίας τους, της κοινωνικής και οικονομικής βοήθειας που προσέφεραν μέσω των οργανώσεων τους στους πολίτες αλλά και λόγω των διώξεων που τα μέλη τους υφίσταντο για πάρα πολλά χρόνια από τα καθεστώτα.⁴¹

Υπάρχουν δύο μεγάλα θέματα που έχουν σημαδέψει τον Αραβοισλαμικό κόσμο εδώ και δεκαετίες, και έχουν εκθρέψει σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του πολιτικού Ισλάμ: η αποικιοκρατία και το Παλαιστινιακό. Μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η περιοχή διαμελίζεται από τις τότε αποικιοκρατικές δυνάμεις Αγγλία και Γαλλία σε σφαίρες επιρροής. Η αραβική επιθυμία για ενότητα δεν λαμβάνεται υπόψη και οι χώρες χαράζονται με τεχνητά σύνορα (μια ματιά στον χάρτη και τα χαραγμένα σε ευθείες γραμμές σύνορα πολλών χωρών είναι πολύ χαρακτηριστικά). Οι μεγάλες δυνάμεις ενδιαφέρονται να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα τους στην περιοχή με αποτέλεσμα ομοειδείς πληθυσμοί να διαιρούνται αυθαίρετα ενώ άλλοι να στριμώχνονται στο ίδιο κράτος χωρίς να το επιθυμούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι Κούρδοι οι οποίοι δεν καταφέρνουν να αποκτήσουν κράτος αλλά διαχωρίστηκαν σε τέσσερις χώρες: Ιράκ, Τουρκία, Συρία και Ιράν. Όλη αυτή η κατάσταση δημιουργεί μια αίσθηση μίσους μεγάλης μερίδας των Αράβων προς τον Δυτικό κόσμο ως βασικού υπεύθυνου για τον κατακερματισμό του Ισλαμικού έθνους και έθεσε την βάση για την ανάδυση του πολιτικού Ισλάμ που χρησιμοποιούσε έναν έντονα αντιδυτικό λόγο. Με την αποχώρηση της αποικιοκρατίας δημιουργούνται κοσμικά κράτη στα οποία εμφανίζονται διάφορα ιδεολογικά κινήματα όπως εθνικισμός, παναραβισμός ή/και σοσιαλισμούς που συνεχίζουν όμως μια καταπιεστική προς τους λαούς διακυβέρνηση, σε μερικές περιπτώσεις δε (ιδίως προς τους διαφωνούντες) ακραία. Επιπρόσθετα η αποτυχία των Αραβικών καθεστώτων να υπερασπιστούν τον Παλαιστινιακό λαό και κατ'επέκταση το Ισλαμικό έθνος δίνει ακόμα μια ισχυρή βάση ανάπτυξης στο πολιτικό Ισλάμ.⁴² Το παλαιστινιακό είναι ούτως η άλλως ένα θέμα που απασχολεί αλλά και διχάζει έντονα τον Ισλαμικό κόσμο από την δημιουργία του κράτους του Ισραήλ και εντεύθεν ενώ και η γενικότερη στάση του Δυτικού κόσμου απέναντι στο ζήτημα θεωρείται ιδιαίτερα μεροληπτική υπέρ του

---

⁴¹ Κ. Κυριακίδης Το πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη σελ 53.

⁴² Μ. Χριστοδούλου «Το θρησκευτικό-ιδεολογικό μωσαϊκό στις χώρες της Μέσης Ανατολής» σελ. 29-30

Ισραήλ.⁴³ Έτσι το παλαιστινιακό λειτούργησε ως μηχανισμός νομιμοποίησης της Ισλαμικής τρομοκρατίας στα μάτια των μουσουλμάνων σε παγκόσμιο επίπεδο και όχι μόνο στον Αραβικό κόσμο.⁴⁴ Η επίλυσή του στο βαθμό που θα εξυπηρετούσε και τα συμφέροντα των παλαιστινίων θα αφαιρούσε ένα σημαντικό όπλο από την φαρέτρα των εξτρεμιστών Ισλαμιστών στην προσπάθεια για δημιουργία και νέων τρομοκρατών. Ίσως η ψηφοφορία στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την 23 Δεκεμβρίου 2016 που καταδίκασε την πολιτική εποικισμού του Ισραήλ στα κατεχόμενα παλαιστινιακά εδάφη να αποτελέσει την απαρχή μιας διαφορετικής αντιμετώπισης στο ζήτημα. Το ψήφισμα περιγράφει την πολιτική αυτή ως σημαντικό εμπόδιο για την εξεύρεση λύσης στο παλαιστινιακό και καλεί το Ισραήλ να την τερματίσει. Το ψήφισμα αποτελεί μια σημαντική ανατροπή στην μέχρι τώρα πολιτική των ΗΠΑ, καθώς η ψήφισή του κατέστη δυνατή αφού δεν άσκησαν βέτο και στην ψηφοφορία δήλωσαν αποχή. Μένει να φανεί αν η καινούρια αμερικανική διοίκηση θα συνεχίσει την ίδια πολιτική και μετά τις 20 Ιανουαρίου 2017⁴⁵.

Η ανωτέρω ανάλυση παρουσιάζει την κατάσταση από την πλευρά των Αράβων και τους τοποθετεί σε μια θέση του μόνιμα καταπιεσμένου από την Δύση, που προσπαθεί μη έχοντας άλλη εναλλακτική, ακόμα και μέσω ακραίων μεθόδων, να βρει το δίκιο του. Υπάρχει βέβαια και η αντίθετη άποψη⁴⁶, που εδράζεται στο επιχείρημα ότι το αραβικό έθνος με όχημα τον Μουσουλμανισμό κατάφερε ξεκινώντας από τα όρια της σημερινής Σαουδικής Αραβίας να εξαπλωθεί στις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής χρησιμοποιώντας αρκετά βίαιες μεθόδους επιβολής και εξάπλωσης ενώ ταυτόχρονα στηλιτεύουν τη Δύση για τις πρακτικές που χρησιμοποίησε στην περιοχή ξεχνώντας να κάνουν το ίδιο για τους εαυτούς τους αλλά και για την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην συνέχεια, που κυβέρνησε τις περιοχές αυτές για

---

⁴³ Οι ΗΠΑ αποτελούν παραδοσιακό σύμμαχο και εγγυητή της ασφάλειας της χώρας, ενώ η συντριπτική στρατιωτική υπεροχή του Ισραήλ έναντι των γειτόνων του δεν θα ήταν εφικτή χωρίς αυτή την υποστήριξη για μια αναλυτική αναφορά των διμερών σχέσεων J. Znotti «Israel: Background and US relations» congressional research service 28 Oct 2016 <https://fas.org/sqp/crs/mideast/RL33476.pdf> σελ.19-22 προσπέλαση 5 Δεκεμβρίου 2016

⁴⁴ Σ. Λυγερός Σελ. 38.

⁴⁵ Rebuffing Israel, U.S. Allows Censure Over Settlements http://www.nytimes.com/2016/12/23/world/middleeast/israel-settlements-un-vote.html?_r=0 προσπέλαση 25/12/2016

⁴⁶ εδώ προφανώς δεν αναφερόμαστε στις ακραίες Ισλαμοφοβικές φωνές που αναδύονται τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη και αποτελούν μια μορφή Ευρωπαϊκού-Χριστιανικού εξτρεμισμού με ακραίες αντιδράσεις που μάλλον δημιουργεί προβλήματα παρά τα λύνει

πέντε αιώνες⁴⁷. Ως συνήθως η αλήθεια είναι κάπου στη μέση καθώς κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τις ευθύνες του Δυτικού κόσμου για την πολιτική που έχει ακολουθήσει στην περιοχή αλλά από την άλλη και μετά την αποχώρηση των Δυτικών από την περιοχή τα καθεστώτα που εγκαθιδρυθήκαν δεν διακρίθηκαν για την Δημοκρατική πολιτική τους ή πιο σημαντικό, την προσπάθεια για ευημερία των λαών τους παράλο που η περιοχή είναι από τους βασικότερους παρόχους πετρελαίου στον κόσμο.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΡΙΔΕΣ

Αν και για το ίδιο το Ισλάμ δεν νοούνται κράτη και διαφορετικές διοικητικές ενότητες καθώς οι μουσουλμάνοι αποτελούν μια ενιαία ενότητα την κοινότητα των πιστών (Ούμμα) στην ουσία η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική καθώς εντός του Ισλάμ υπάρχουν πλήθος διαφορετικών θρησκευτικών διαχωρισμών με κυριότερο τον διαχωρισμό μεταξύ Σουνιτών (Sunni) και Σιιτών (Shia). Η διαμάχη ξεκινά με αφορμή την διαδοχή του Προφήτη μετά τον θάνατό του και φτάνει μέχρι τις μέρες μας με κύριους εκφραστές το σιιτικό Ιράν από την μία και τη σουνιτή Σαουδική Αραβία από την άλλη. Η διαμάχη αυτή έπαιξε ρόλο και κατά την διάρκεια των γεγονότων της Αραβικής Άνοιξης καθώς κάθε εμπλεκόμενος προσπαθούσε να αποκομίσει τα μεγαλύτερα κέρδη και να διαφυλάξει τα συμφέροντά του. Το 2011 λοιπόν οι πλούσιες Μοναρχίες των χωρών του κόλπου (Σ. Αραβία, Κατάρ, Κουβέιτ και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) βλέπουν τα γεγονότα της Άνοιξης σαν μία απειλή που θέλουν να την κρατήσουν μακριά από τις ακτές τους. Ανακοινώνουν προγράμματα οικονομικής υποστήριξης στο εσωτερικό και υποστηρίζουν (οικονομικά κυρίως) τα ισλαμικά κόμματα τα οποία θεωρούν πολύ πιο κοντά στα συμφέροντά τους καθώς δεν εμπιστεύονται τα αστικά καθεστώτα που ενδεχομένως να προκύψουν. Επιπρόσθετα μια άνοδος ισλαμιστικών κυβερνήσεων ενισχύει την ηγετική θέση της Σαουδικής Αραβίας η οποία διαθέτει στα εδάφη της τους δύο ιερούς τόπους του Ισλάμ την Μέκκα και την Μεδίνα. Για τους ίδιους λόγους στην Ιορδανία ο Βασιλιάς αντικατέστησε τον Πρωθυπουργό και άλλαξε την θεωρούμενη από τους διαδηλωτές διεφθαρμένη Κυβέρνηση, στο

---

⁴⁷ Κορνήλιος Καστοριάδης «Ανάμεσα στο κενό της Δύσης και τον μύθο των Αράβων» Η άνοδος της ασημαντότητας εκδόσεις Ύψιλον 2000).

Μαρόκο σε λιγότερο από δυο εβδομάδες από την έναρξη των διαδηλώσεων ανακοίνωσε δημοψήφισμα για την αλλαγή του Συντάγματος, και μεταρρυθμίσεις όπως την δημιουργία ανεξάρτητης αρχής για τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και εκλογές, στο Ομάν ο Σουλτάνος απέλυσε 12 υπουργούς, αύξησε τον κατώτατο μισθό και υποσχέθηκε την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αντίστοιχα μέτρα πάρθηκαν και στην Αλγερία και στην Μαυριτανία για να μπορέσουν να ελαχιστοποιήσουν τις επιπτώσεις της Άνοιξης και να αποφύγουν την ανατροπή.⁴⁸

Όσον αφορά τις χώρες που η εξέγερση κλιμακώθηκε, στην Τυνησία η Σαουδική Αραβία και το Κατάρ υποστήριξαν το ισλαμικό κόμμα Ενάχνητα διαθέτοντας τεράστια δάνεια για την ανοικοδόμηση της χώρας και την ενίσχυση των συναλλαγματικών αποθεμάτων, στην Λιβύη πήραν ενεργό μέρος, μαζί με τις Δυτικές δυνάμεις, κατά την εισβολή για την ανατροπή του καθεστώτος του Μουαμάρ Καντάφι προσφέροντας βάσεις ανεφοδιασμού αλλά και στρατιωτικές δυνάμεις ενώ στην Συρία πήραν ανοιχτά μέρος εναντίον του καθεστώτος Άσαντ (ο οποίος είναι σύμμαχος με το Σιιτικό Ιράν) κινητοποιώντας την διεθνή κοινότητα εναντίον του και προχωρώντας τον Νοέμβριο του 2012 στην αναγνώριση του Συριακού Εθνικού Συνασπισμού (συριακή αντιπολίτευση) ως μοναδικού νόμιμου εκπροσώπου της Συρίας⁴⁹. Ταυτόχρονα οι δύο χώρες δεν θέλουν να ανατραπούν οι σουνιτικές μοναρχίες του Μαρόκου και της Ιορδανίας και προσέφεραν πολιτική και υλική συμπαράσταση φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να προτείνουν και την είσοδό τους στο Συμβούλιο για την Συνεργασία στον Κόλπο (ΣΣΚ)⁵⁰ αν και η θέση τους στον χάρτη δεν συνάδει με το όνομα του Συμβουλίου⁵¹.

Ταυτόχρονα στο Μπαχρέιν μη επιθυμώντας ενδυνάμωση των πλειοψηφούντων αριθμητικά Σιιτών εναντίων του Σουνιτικού καθεστώτος, έστειλαν Σαουδάραβες στρατιώτες στη χώρα υπό την σημαία του ΣΚΚ. Το Ιράν από την άλλη μεριά ενισχύει τους Σίιτες αντάρτες στην Υεμένη, στηρίζει την Χεζμπολάχ

---

⁴⁸ Κ. Κυριακίδης Το πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη σελ 51.

⁴⁹ Νέα βήματα αναγνώρισης της συριακής αντιπολίτευσης Ναυτεμπορική 12/11/2012 <http://www.naftemporiki.gr/story/358465/nea-bimata-anagnorisis-tis-suriakis-antipoliteusis> προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

⁵⁰ Πολιτική και οικονομική συμμαχία μεταξύ των έξι Μοναρχιών του κόλπου-Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ομάν, Κατάρ, Σ. Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα-με σκοπό την σύσφιξη της συνεργασίας μεταξύ τους σε όλους τους τομείς για περισσότερες πληροφορίες <http://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/StartingPointsAndGoals.aspx> προσπέλαση 4 Δεκεμβρίου 2016

⁵¹ Shadi Hamid «a new security strategy, but not necessarily a new GCC» The national opinion 16 May 2011 <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/a-new-security-strategy-but-not-necessarily-a-new-gcc?pageCount=2> προσπέλαση 6 Δεκ. 2016

στον Λίβανο και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους συμμάχους του Άσαντ στην Συρία, μαζί με την Ρωσία⁵².

Η συμπεριφορά και των υπόλοιπων διεθνών δρώντων είναι διαφορετική κατά περίπτωση, μετά την εμφάνιση των γεγονότων της Άνοιξης καθώς στην Τυνησία τα πράγματα κινούνται γρήγορα και χωρίς σημαντική παρέμβαση από το εξωτερικό, στην Αίγυπτο παρεμβαίνουν έμμεσα και υποστηρίζουν την αλλαγή καθεστώτος ενώ στην Λιβύη ο ρόλος είναι πλήρως παρεμβατικός και το καθεστώς Καντάφι εκδιώκεται με την χρήση στρατιωτικών μέσων από την Δύση. Όσον αφορά βέβαια την ΕΕ είναι χαρακτηριστική για άλλη μια φορά η αδυναμία εμφάνισης μιας κοινής θέσης καθώς στην ψηφοφορία στο Συμβούλιο Ασφαλείας για την επιβολή κυρώσεων στην Λιβύη η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο τάσσονται υπέρ ενώ η Γερμανία απέχει δείχνοντας την διαφωνία της⁵³.

Όσον αφορά την Αίγυπτο, η οποία αποτελεί κρίσιμο παράγοντα σε θέματα μεγάλου διεθνούς ενδιαφέροντος όπως το Παλαιστινιακό, οι σχέσεις της Δύσης με τον Αραβικό- Ισλαμικό κόσμο, η Ισλαμική τρομοκρατία καθώς και η απρόσκοπτη ενεργειακή τροφοδοσία της πάντα ευρισκόμενης σε ενεργειακή αναζήτηση Ευρώπης⁵⁴ όπως είπαμε η αλλαγή καθεστώτος έτυχε της έμμεσης βοήθειας από τον διεθνή παράγοντα. Αποτέλεσμα ήταν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι να βρεθούν στην εξουσία το καλοκαίρι του 2012 μετά από ελεύθερες εκλογές. Ο προερχόμενος από τις τάξεις των Αδελφών Μουσουλμάνων πρόεδρος της Αιγύπτου Μοχάμαντ Μόρσι, στην διάρκεια της δωδεκάμηνης θητείας του είχε να αντιμετωπίσει δύο πολύ σημαντικά προβλήματα: την άσχημη οικονομική κατάσταση σε συνδυασμό με την υψηλή ανεργία ιδιαίτερα μεταξύ των νέων αλλά και την έντονη κοινωνικοπολιτική πόλωση του αιγυπτιακού λαού.

Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση της χώρας παρά τις προσπάθειες δεν σημειώθηκε ιδιαίτερη πρόοδος στην καθημερινότητα των πολιτών ενώ το πρόβλημα της υψηλής ανεργίας παραμένει δυσεπίλυτο καθώς η οικονομία θα πρέπει να απορροφά κάθε χρόνο 600.000 νέους εργαζόμενους κάτι που απαιτούσε ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 6-7% ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης της

---

⁵² Μ. Χριστοδούλου «Το θρησκευτικό-ιδεολογικό μωσαϊκό στις χώρες της Μέσης Ανατολής» σελ. 33

⁵³ Η. Κουσκουβέλης «Το διεθνές σύστημα και η Αραβική Άνοιξη» σελ. 32

⁵⁴ Η. Κουσκουβέλης «Το διεθνές σύστημα και η Αραβική Άνοιξη». σελ. 3

χρονιάς διακυβέρνησης από τον Μόρσι κυμάνθηκε στο 2,2% το 2012 και στο 2,1% το 2013⁵⁵. Αυτό εξηγεί και τα αποτελέσματα δημοσκόπησης που διεξήχθη λίγες ημέρες πριν την ανατροπή Μόρσι σύμφωνα με την οποία το 71% θεωρεί ότι οι ευκαιρίες εργασίας στον ιδιωτικό τομέα έχουν μειωθεί ενώ το 42% δηλώνει ότι θα χρειαστούν πάνω από πεντε χρόνια για να βελτιωθεί η κατάσταση. Επίσης το 80% δηλώνει ότι σήμερα (2013) η χώρα βρίσκεται σε χειρότερη κατάσταση απ' ό,τι επί εποχής Μουμπάρακ, ενώ μόλις το 14% σε καλύτερη⁵⁶.

Αναφορικά με την πολιτικοοικονομική διαίρεση του Αιγυπτιακού λαού φαίνεται ότι μάλλον επιθυμούσε την αλλαγή παρά την διολίσθηση σε ένα Ισλαμικό κράτος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Μόρσι στις εκλογές του 2012 στον πρώτο γύρο κατέλαβε ποσοστό 24,78% με τον δεύτερο υποψήφιο Αχμέντ Σαφίκ, πρώην πρωθυπουργού της εποχής Μουμπάρακ, να πετυχαίνει ποσοστό 23,66%. Ο Μόρσι κατάφερε να εκλεγεί στις επαναληπτικές εκλογές με ποσοστό 51,73%⁵⁷. Φαίνεται ότι μάλλον επικεντρώθηκε στην εδραίωση των αδελφών Μουσουλμάνων στην εξουσία αδιαφορώντας για τα μηνύματα δυσαρέσκειας από τους πολίτες αλλά και τις ένοπλες δυνάμεις που αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν τον θεματοφύλακα του πολιτεύματος με δικαίωμα παρέμβασης όποτε το κρίνουν απαραίτητο κάτι το οποίο στην αιγυπτιακή πραγματικότητα δεν ακούγεται τόσο αρνητικό όσο ίσως ακούγεται στα αυτιά του μέσου Ευρωπαίου⁵⁸.

Είναι λοιπόν εμφανές ότι στο πλέγμα εφαρμογής στρατηγικής στην περιοχή της Βορείου Αφρικής και της Μ. Ανατολής η Δύση δεν είναι ο μοναδικός παίκτης αλλά αντίθετα και ο τοπικοί δρώντες με πρωτοστάτες το Ιράν και την Σαουδική Αραβία προσπαθούν να εδραιώσουν τα αντικρουόμενα συμφέροντα τους ενώ η μεταξύ τους αντιπαράθεση που εδράζεται όπως είδαμε σε θρησκευτικά στοιχεία, προβλέπεται ιδιαίτερα σκληρή πολύπλευρη και διαρκής. Είναι χαρακτηριστικό ότι

---

⁵⁵ The world bank Egypt GDP growth
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?display=graph&end=2015&locations=E-G&start=2006> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016

⁵⁶ Egyptians See Life Worse Now Than Before Mubarak's Fall
<http://www.gallup.com/poll/164015/egyptians-life-worse-mubarak-fall.aspx> προσπέλαση 3/11/2016

⁵⁷ Εκλογές στην Αίγυπτο
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%91%CE%AF%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%BF

⁵⁸ Β. Γιαννακόπουλος Αίγυπτος: Ο στρατός, οι ισλαμιστές και η Αραβική Άνοιξη 24/8/213
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=381817> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016

όπως φαίνεται σε κανέναν από τους δύο δεν αρέσει η επιδίωξη της ΕΕ για εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων που θα μπορούσαν να κατευθύνουν τις τοπικές κοινωνίες σε έναν άλλο πολύ διαφορετικό δρόμο καθώς κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ευθεία αμφισβήτηση των ίδιων των καθεστώτων.

Ο ανταγωνισμός μεγαλώνει ακόμα περισσότερο καθώς στην περιοχή εμπλέκεται ενεργά και διεθνείς δρώντες όπως η Ρωσία που διατηρεί ενεργά συμφέροντα στην Συρία του Άσαντ καθώς αποτελεί το μοναδικό της σύμμαχο στην Μεσόγειο αυτή την στιγμή, τις ΗΠΑ οι οποίες όσο και αν έχουν μετατοπίσει το ενδιαφέρον τους τα τελευταία χρόνια προς την Ασία παραμένουν μια πλανητική δύναμη με πολλά συμφέροντα στην περιοχή, ενώ αξιοσημείωτο είναι και το ενδιαφέρον αλλά και η παρουσία της Κίνας στην ανατολική Μεσόγειο στην προσπάθειά της να ξαναδημιουργήσει τον δρόμο του μεταξιού, με την εκτέλεση κοινών ναυτικών ασκήσεων με την Ρωσία το 2015⁵⁹.

Αν και αρχικά οι εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο έδειχναν να σηματοδοτούν ένα είδος αφύπνισης των πληθυσμών με στόχο μια πιο δημοκρατική κοινωνία η συνέχεια έδειξε ότι δεν επρόκειτο για μια επανάσταση αλλά μάλλον για εξεγέρσεις με χαρακτήρα θρησκευτικό ή/και φυλετικό παρά πολιτικό που στόχο κατέληξαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, να έχουν την αντικατάσταση των καθεστώτων με νέα επίσης καθεστώτα. Οι λαοί στις περιοχές αυτές αδικημένοι και καταπιεσμένοι για πολλά χρόνια προσπάθησαν να ανατρέψουν την καθεστωτική τάξη χωρίς όμως να μπορούν να δώσουν έμφαση σε ζητήματα θεσμών, εκπαίδευσης, ανάπτυξης ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, θέματα γυναικείας χειραφέτησης και αλλαγής των οικογενειακών κανόνων όπως λανθασμένα διαγνώστηκε από πολλούς στην Δύση και ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πολλοί είναι οι λόγοι που συντέλεσαν σε αυτό με κυριότερους την πίεση που ασκήθηκε από τις μεγάλες Σουνιτικές χώρες (Σ. Αραβία Κατάρ) για έλεγχο και περιορισμό των εξεγέρσεων, την λανθασμένη ανάγνωση του φαινομένου από την Δύση αφού προσπάθησε να το προσεγγίσει μέσω του δυτικού τρόπου σκέψης και θεώρησης του κόσμου αλλά κυρίως γιατί ο κάτοικος των εξεγερμένων χωρών παραμένει στην συντριπτική του πλειοψηφία ένα βαθιά θρησκευόμενο άτομο που

---

⁵⁹ Why Are Chinese and Russian Ships Prowling the Mediterranean?
<http://foreignpolicy.com/2015/05/15/china-russia-navy-joint-sea-2015-asia-pivot-blowback/> 15
Μαΐου 2015 προσπελάστηκε 2/12/2016

μπορεί να αποζητά ένα καλύτερο αύριο αλλά δύσκολα μπορεί να ξεφύγει από τις νόρμες και τα προστάγματα του Ισλαμικού τρόπου σκέψης (είναι χαρακτηριστικό ότι σε καμία φάση των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης δεν τέθηκε το θέμα των γυναικείων δικαιωμάτων και της θέσης της γυναίκας στον Ισλαμικό κόσμο)⁶⁰.

Μέσα σε αυτό το σύνθετο πλέγμα πολλών διεθνών και τοπικών παραγόντων με πολλά και αντικρουόμενα συμφέροντα, καλείται η ΕΕ να λειτουργήσει ως μια ήπια δύναμη προσφέροντας λύσεις σταθεροποίησης και ανάπτυξης στις κοινωνίες της περιοχής βοηθώντας να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο και βιώσιμο μέλλον εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο και την δική της ασφάλεια. Όπως αναφέρεται και στην συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας «Είναι προς το συμφέρον των πολιτών μας να επενδύσουμε στην ανθεκτικότητα των κρατών και των κοινωνιών που βρίσκονται ανατολικά μας, έως την κεντρική Ασία, και στα νότια έως την κεντρική Αφρική. Η αστάθεια πέραν των συνόρων μας απειλεί το σύνολο των ζωτικών μας συμφερόντων. Αντίθετα, η ανθεκτικότητα, δηλαδή η ικανότητα των κρατών και των κοινωνιών να αναμορφώνονται για να αντέξουν εσωτερικές και εξωτερικές κρίσεις και να ανακάμψουν από αυτές, ωφελεί εμάς και τις χώρες των γειτονικών περιοχών μας, καλλιεργώντας το έδαφος για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης και ακμαίων κοινωνιών. Η ΕΕ θα προωθήσει, λοιπόν, μαζί με τους εταίρους της, την ανθεκτικότητα στις περιοχές που την περιβάλλουν. Ανθεκτικό κράτος σημαίνει ασφαλές κράτος και η ασφάλεια έχει καθοριστική σημασία για την ευημερία και τη δημοκρατία. Ωστόσο, ισχύει και το αντίστροφο. Για να διασφαλίσουμε τη βιώσιμη ασφάλεια, δεν πρόκειται να υποστηρίξουμε μόνο τους κρατικούς θεσμούς. Σύμφωνα με τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης, η ανθεκτικότητα συνιστά ευρύτερη έννοια που περιλαμβάνει όλα τα άτομα και την κοινωνία στο σύνολό της. Στον πυρήνα του ανθεκτικού κράτους βρίσκεται η ανθεκτική κοινωνία που χαρακτηρίζεται από δημοκρατία, εμπιστοσύνη στους θεσμούς και βιώσιμη ανάπτυξη»⁶¹. Η ικανότητα βέβαια να επιτύχει η ΕΕ τους στόχους που έχει θέσει μένει να αποδειχθεί.

---

⁶⁰ Άδωνις «Βία και Ισλάμ» σελ.15

⁶¹ Μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_gr_version.pdf
προσπέλαση 15 Δεκεμβρίου 2016

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ

Όπως είδαμε οι επιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης ήταν πολλές και διαφορετικές ανάλογα με την περιοχή και την χώρα. Σήμερα έξι χρόνια μετά η κατάσταση στην Λιβύη εξακολουθεί να παραμένει ρευστή καθώς η επέμβαση της Δύσης πέτυχε να ανατρέψει το καθεστώς Καντάφι αλλά απέτυχε να δημιουργήσει συνθήκες ασφαλείας και αυτή την στιγμή βιώνουμε την ύπαρξη ενός αποτυχημένου κράτους στην γειτονιά μας με ότι αυτό μπορεί να συνεπάγεται σε θέματα ασφάλειας. Στην Συρία συνεχίζεται ο αιματηρός εμφύλιος με εμπλοκή πολλών διεθνών δρώντων και αβέβαιη ακόμα έκβαση, ενώ τα προβλήματα ασφαλείας που έχει δημιουργήσει τοπικά αλλά και στην ΕΕ πολλά. Στην Αίγυπτο αφού ανατράπηκε το καθεστώς Μουμπάρακ, στην εξουσία βρέθηκαν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι οι οποίοι όμως ανατράπηκαν μετά από ένα χρόνο από τις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις ούτε από την κοινωνία αλλά ούτε από την διεθνή κοινότητα η οποία μάλλον προτιμάει την σταθερότητα που προσφέρει ο νυν πρόεδρος Σίσι ως πρώην στρατιωτικός, παρά την αβεβαιότητα μια Ισλαμιστικής Κυβέρνησης. Στην Υεμένη συνεχίζονται οι συγκρούσεις μεταξύ Σιιτών και Σουνιτών (με την βοήθεια Ιράν και Σ. Αραβίας αντίστοιχα) χωρίς να προβλέπονται πιθανότητες βελτίωσης της κατάστασης.

Στις αρχές του 2016 η κατάσταση μεταξύ Σιιτών και Σουνιτών έγινε ακόμα πιο περίπλοκη καθώς η Σ. Αραβία προχώρησε στην εκτέλεση διά αποκεφαλισμού του Σίιτη κληρικού *Νιμρ αλ Νιμρ*. Ο *Νιμρ αλ Νιμρ* ήταν ένας ήρωας της Σιιτικής μειονότητας της Σ. Αραβίας και είχε συλληφθεί το 2012 κατηγορούμενος για ανυπακοή προς τον ηγεμόνα και ενθάρρυνση και συμμετοχή σε διαδηλώσεις. Η αρχή είχε γίνει το 2011 καθώς οι Σίιτες της Ανατολικής Επαρχίας της Σαουδικής Αραβίας ξεσηκώθηκαν παρακινήμένοι από την Αραβική Άνοιξη και ο Νιμρ τους καλούσε να βάλουν ένα τέλος στη μοναρχία των Αλ Σαούντ και να απαιτήσουν ισότητα για τη Σιιτική μειονότητα. Μετά την εκτέλεση, ακολούθησαν βίαιες διαδηλώσεις στην πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη και οι δύο χώρες διέκοψαν τις διπλωματικές τους σχέσεις και τις μεταξύ τους πτήσεις. Το Μπαχρέιν, το Σουδάν, το Τζιμπουτί και η Σομαλία έσπευσαν να διακόψουν και τις δικές τους διπλωματικές σχέσεις με το Ιράν ενώ τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κατάρ και το Κουβέιτ τις υποβάθμισαν. Η Σουνιτική Ιορδανία (που δέχεται υψηλή

χρηματική βοήθεια από τον Κόλπο) τάχθηκε κατά του Ιράν ενώ η Αίγυπτος (που έχει λάβει επίσης δισεκατομμύρια σε βοήθεια από το Ριάντ την τελευταία τριετία) χαρακτήρισε την αντίδραση της Τεχεράνης στην εκτέλεση του Νιμρ ως «ανάμειξη στα εσωτερικά ζητήματα του βασιλείου». Η Παλαιστινιακή Αρχή εξέδωσε δήλωση μετά την εκτέλεση του Νιμρ λέγοντας ότι στέκεται στο πλευρό του Ριάντ στον αγώνα του «κατά της τρομοκρατίας» (η Σαουδική Αραβία είναι ο μεγαλύτερος δωρητής της Π.Α. στον αραβικό κόσμο ενώ το Ιράν υποστηρίζει τη Χαμάς). Στην Τουρκία ο πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν δήλωσε ότι οι εκτελέσεις στη Σαουδική Αραβία αποτελούν εσωτερικό ζήτημα. Υπέρ του Ιράν τοποθετήθηκαν η Χεζμπολάχ στον Λίβανο, η Σιιτική κυβέρνηση του Ιράκ, όπου Σίιτες βγήκαν στους δρόμους απαιτώντας διακοπή των σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία, και η Συρία του Ασαντ. Η ΕΕ, οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Γερμανία και η Βρετανία παρότρυναν τις δύο πλευρές να δείξουν αυτοσυγκράτηση και προσφέρθηκαν να μεσολαβήσουν για να μην εκτραχυνθεί η κρίση⁶².

ΤΥΝΗΣΙΑ, ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ;

Μέσα σε αυτό το ρευστό περιβάλλον η Τυνησία φαντάζει σαν όαση. Στην χώρα που αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης των γεγονότων της Άνοιξης, τα πράγματα είναι διαφορετικά καθώς φαίνεται να υπάρχει κάποια πρόοδος σε θέματα εκδημοκρατισμού και αλλαγής (έτσι τουλάχιστον όπως τα αντιλαμβανόμαστε στη Δύση) χωρίς την μεσολάβηση ταραχών και αποτελεί ένα στοίχημα για την επιτυχία της επέμβασης της ΕΕ. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Τυνησία απέκτησε το 1861 το πρώτο χρονικά Σύνταγμα μη δυτικοευρωπαϊκής χώρας και ίσως και αυτή η παράδοση να έχει παίξει κάποιο ρόλο⁶³.

Την περίοδο μετά την αλλαγή σκηνικού το 2011 στην Τυνησία η Ε.Ε δεσμεύτηκε να υποστηρίξει την μετάβαση της Χώρας προς μια κοινωνία πιο δημοκρατική και ελεύθερη με ανάπτυξη της κοινωνικής δικαιοσύνης. Σε αυτό το νέο πλαίσιο η Ε.Ε και η Τυνησία παραδοσιακοί εταίροι λόγω γεωγραφικών, πολιτιστικών και εμπορικών σχέσεων καθιέρωσαν μια προνομιακή εταιρική σχέση από το 2012. Το ειδικό καθεστώς στις σχέσεις με την Τυνησία, απηχεί την

---

⁶² Τ. Μποζανίνου Σαουδική Αραβία - Ιράν: Τιτανομαχία στη Μέση Ανατολή 10 Ιαν. 2016 <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=767349> προσπέλαση 1/12/2016

⁶³ «Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014 σελ 153

δέσμευση της Ένωσης να προσφέρει υποστήριξη στην προσπάθεια της Τυνησίας για μετάβαση σε μια πιο δημοκρατική κοινωνία, και να αντιμετωπίσει μια σειρά από σχετικές προκλήσεις σε μια εύθραυστη πολιτικοστρατιωτικά περιοχή όπως η σταθεροποίηση της Δημοκρατίας κυρίως μέσω της εφαρμογής του Συντάγματος του 2014, οι πιεστικές οικονομικές – κοινωνικές συνθήκες (αυξημένη νεανική ανεργία) καθώς και η διαρκής απειλή της τρομοκρατίας. Αποτελεί επίσης έκφραση της κοινής φιλοδοξίας για σύσφιξη των διμερών σχέσεων σε όλους τους δυνατούς τομείς- πολιτική, πολιτιστική, οικονομία, εμπορικές συναλλαγές και ασφάλεια- και έχει εκφραστεί στο υψηλότερο πολιτικό επίπεδο όταν τον Ιούλιο του 2015 ο Πρωθυπουργός της Τυνησίας Habib Essid παρευρέθηκε στην συνεδρίαση του συμβουλίου εξωτερικών υποθέσεων (Foreign Affairs Council) υπό την προεδρία της Υπατης Εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας Federica Mogherini.

Μετά το 2011 η Ε.Ε έχει υπερδιπλασιάσει την οικονομική ενίσχυση καθιστώντας την Τυνησία την χώρα με τα μεγαλύτερα προνόμια από τους νότιους γείτονες της Ένωσης, καθώς είναι αυτή που έχει επιδείξει την μεγαλύτερη πρόοδο σε θέματα ανάπτυξης της Δημοκρατίας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο συνδυασμός των επιχορηγήσεων (πάνω από 1,2 δισεκατομμύρια ευρώ), της οικονομικής βοήθειας (800 εκατομμύρια ευρώ) και δανείων (1,5 δισεκατομμύρια ευρώ μόνο από την Ευρωπαϊκή τράπεζα επενδύσεων) ανεβάζει το σύνολο της οικονομικής στήριξης από το 2011 έως το 2016 στο ποσό των 3,5 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το ύψος του ποσού αντανάκλα την ισχυρή δέσμευση της Ένωσης για παροχή βοήθειας στην χώρα και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια πιο γρήγορη και ομαλή μετάβαση σε μια δημοκρατικότερη κοινωνία⁶⁴.

Η Ένωση μέσω της περιφερειακής πολιτικής της προσπαθεί να εκμεταλλευτεί κάθε πιθανή ευκαιρία για να συσφίξει τις σχέσεις της με την Τυνησία και να προωθήσει την δημοκρατική μετάβαση στην ολοκλήρωση της οποίας έχει εναποθέσει πολλά. Ένας επιπλέον παράγοντας στον οποίο στηρίζεται η Ένωση είναι οι κοινωνικές συλλογικότητες που έχουν αναπτυχθεί στην χώρα οι οποίες έχουν προσφέρει πολλά στην διαδικασία της μετάβασης με κορύφωση το βραβείο

---

⁶⁴ . Relations between the EU and Tunisia European External Action Service (BE) https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/10_tunisia_4pg.pdf προσπέλαση 19 Οκτωβρίου 2016

Nobel ειρήνης του 2015 που απονεμήθηκε στο κουαρτέτο εθνικού διαλόγου της Τυνησίας “για την αποφασιστική συμβολή του στην οικοδόμηση μιας πλουραλιστικής δημοκρατίας μετά την Επανάσταση του Γιασεμιού το 2011”, όπως ανέφερε η Επιτροπή Νόμπελ⁶⁵.

Για να επιτύχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στον ελάχιστο χρόνο η Ένωση έχει επικεντρώσει στα ακόλουθα σημεία:

Κοινωνικές- οικονομικές μεταρρυθμίσεις με στόχο την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την ολοκλήρωση.

Την παγίωση των θεμελιωδών θεσμών της Δημοκρατίας

Αειφόρος τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη

Μεγάλη πρόοδος στις ευρωτυνησιακές σχέσεις επετεύχθη τα έτη 2015-16 με απτά αποτελέσματα στους εξής τομείς:

Στον τομέα της αντιτρομοκρατίας και της πρόληψης της ριζοσπαστικοποίησης του πληθυσμού, εγκαινιάστηκε διάλογος μεταξύ Ε.Ε και Τυνησίας τον Νοέμβριο του 2015 μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις που δέχτηκε η χώρα τον Μάρτιο (Μουσείο Bardo) και τον Ιούνιο (τουριστικό θέρετρο Port El Kantaoui). Η Ένωση πέρα από το πρόγραμμα, αξίας 23 εκατομμυρίων ευρώ, που αφορά σε δράσεις για τον εκσυγχρονισμό και την αναμόρφωση των υπηρεσιών ασφαλείας πρότεινε και άλλες δράσεις για τον ίδιο σκοπό ενώ τον Απρίλιο του 2016 ξεκίνησε ένας τριμερής διάλογος, πρωτόγνωρος για την περιοχή, μεταξύ των αρχών της Τυνησίας και της Ένωσης αλλά και της κοινωνίας των πολιτών της χώρας, με στόχο την σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ τους κάτι που πιστεύεται ότι θα επιταχύνει την διαδικασία του εκδημοκρατισμού.

Οι διαπραγματεύσεις για μια σφαιρική και σε βάθος συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών (Deep and Comprehensive Free trade Agreement DCFTA) η οποία θεωρείται από πλευράς Ένωσης πολύ σημαντική για να επανέλθουν οι επενδύσεις και οι ανάπτυξη καθώς και για την οικονομική και εμπορική διασύνδεση με την Ένωση, ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 2015 κατά την διάρκεια της επίσκεψης της επιτρόπου εμπορίου της Ένωσης. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν τον Απρίλιο

---

⁶⁵ Το Κουαρτέτο Εθνικού Διαλόγου της Τυνησίας κέρδισε το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης <http://gr.euronews.com/2015/10/09/tunisian-national-dialogue-quartet-wins-2015-nobel-peace-prize> προσπέλαση 25 Σεπτεμβρίου 2016

του 2016 και θα επαναληφθούν τον Δεκέμβριο. Η Ένωση υποστηρίζει σθεναρά την εφαρμογή της συμφωνίας.

Πάρθηκαν ειδικά μέτρα για την στήριξη της ζωτικής για την χώρα βιομηχανίας παραγωγής ελαιολάδου, (αύξηση ποσοστού αφορολόγητων εισαγωγών για δύο χρόνια) με στόχο την υποστήριξη της οικονομίας λόγω των μειωμένων εσόδων που καταγράφηκαν στον τουριστικό τομέα.

Η συμφωνία κινητικότητας (Mobility Partnership MP) που υπογράφηκε το 2014 παρέχει ένα δομημένο και ολοκληρωμένο πλαίσιο για τον διάλογο σε θέματα μετανάστευσης και στόχο έχει την βελτίωση των διαδικασιών της επιχειρησιακής και οικονομικής διαχείρισης του προβλήματος. Η συμφωνία έχει προσδιορίσει μια ευρεία γκάμα προτεραιοτήτων για την διαχείριση της μετανάστευσης, την κινητικότητα, την νόμιμη ή μη μετανάστευση, την εμπορία ανθρώπων, τον έλεγχο των συνόρων και την επανεισδοχή, τις διαδικασίες ασύλου και την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών. Κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών το μεταναστευτικό είναι ψηλά στην ατζέντα των συζητήσεων Ε.Ε Τυνησίας. Τον Οκτώβριο του 2016 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για τις διαδικασίες παροχής βίζας σε Τυνησίους πολίτες καθώς και επανεισδοχής παράνομων μεταναστών.

Η Ένωση βρίσκεται σε μια διαρκή αναζήτηση των τρόπων (όχι αναγκαστικά οικονομικών) με τους οποίους θα μπορέσει να ανταποκριθεί στην αυξημένη ανάγκη για υποστήριξη της Τυνησίας στην δύσκολη μεταβατική περίοδο στην οποία βρίσκεται. Έτσι π.χ από την 1^η Ιανουαρίου 2016 η Τυνησία έγινε η πρώτη Αραβική χώρα με πλήρη συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας Ορίζοντας 2020 το οποίο θα προσφέρει νέες δυνατότητες στους Ακαδημαϊκούς και στους ερευνητές της χώρας⁶⁶.

Η Ένωση έχει δεσμευθεί στην ανάπτυξη στενών σχέσεων με την Τυνησία καθώς και στην υποστήριξη της προσπάθειας της χώρας για οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Κάτω από την ομπρέλα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (European Neighborhood Policy ENP). Το προϋπολογισθέν κεφάλαιο για την χρηματοδότηση του ENP για την περίοδο 2014-2020 θα κινηθεί μεταξύ του ποσού των 725 έως 886 εκατομμύρια ευρώ. Πέραν αυτών των χρημάτων η

---

⁶⁶ Relations between the EU and Tunisia European External Action Service (EEAS) https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/10_tunisia_4pg.pdf προσπέλαση 19 Οκτωβρίου 2016

Τυνησία προβλέπεται να χρηματοδοτηθεί και από άλλα προγράμματα όπως: το Ευρωπαϊκό όργανο για την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα (European Instrument for Democracy and Human Rights EIDHR), το Όργανο για την προώθηση της σταθερότητας και της ειρήνης (Instrument contributing to Stability and Peace IcSP) κ.α.

Στο συνέδριο TUNISIA 2020, που έγινε στην Τύνιδα στις 29 και 30 Νοεμβρίου 2016⁶⁷ η Ένωση πήρε μέρος μέσω του επίτροπου για την διεύρυνση και την πολιτική γειτονίας και επανειβεβαίωσε την ισχυρή δέσμευσή της για την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας στην προσπάθεια της Τυνησίας για την δημιουργία ενός σύγχρονου, ισχυρού δημοκρατικού κράτους ανακοινώνοντας πρόγραμμα επιπλέον βοήθειας ύψους 213,5 εκατομμυρίων ευρώ. Συγκεκριμένα ο επίτροπος δήλωσε « ..είχα την δυνατότητα να ανακοινώσω ότι η Ένωση έχει δεσμευθεί στην συνέχιση της παροχής βοήθειας στην Τυνησία ώστε να εγγραφεί την μετάβαση στην Δημοκρατία και κοινωνική- οικονομική ανάπτυξη για όλους τους πολίτες της χώρας. Το πρόγραμμα που ανακοινώθηκε απηχεί την επιθυμία μας να συνεισφέρουμε άμεσα στην βελτίωση της ποιότητας ζωής για τον τυνησιακό λαό. Οι προσπάθειες μας θα επικεντρωθούν κυρίως στις κοινωνικές υποδομές, στην δημιουργία βασικών υποδομών στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές και στην υποστήριξη μεταρρυθμίσεων στον τομέα της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης»⁶⁸.

Συγκεκριμένα το πακέτο υποστήριξης για το 2016 που ανακοινώθηκε θα περιλαμβάνει τα εξής τέσσερα προγράμματα:

Το πρόγραμμα για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των δημοσίων επιχειρήσεων σε υποστήριξη του προγράμματος ανάπτυξης 2016-2020 (73,5 εκατομμύρια ευρώ) με στόχο την αύξηση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας, της ποιότητας και της διαφάνειας στον δημόσιο τομέα.

Το πρόγραμμα για την υποστήριξη της εκπαίδευσης, της έρευνας, της καινοτομίας και της κινητικότητας, (60 εκατομμύρια ευρώ) με στόχο την βελτίωση της πρόσβασης σε ποιοτικότερη εκπαίδευση, την αύξηση της

---

⁶⁷ <http://www.tunisia2020.com/en/>

⁶⁸ The EU is providing aid worth €213.5 million to Tunisia for reforms and funding social infrastructure Brussels, 5 December 2016 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4262_en.htm
προσπέλαση 15 Δεκεμβρίου 2016

«απασχολησιμότητας» της νέας γενιάς καθώς και την τόνωση της διαδικασίας της κοινωνικοοικονομικής μετάβασης. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε νέους και αφορά κυρίως σε τεχνική εκπαίδευση. Πρωθεί επίσης την κινητικότητα και θα επιτρέψει σε 1500 Τυνησίους φοιτητές και καθηγητές την πρόσβαση σε υποτροφίες και διευκολύνσεις του προγράμματος ERASMUS+, ενώ θα επιτρέψει σε περισσότερους ερευνητές και ιδρύματα της χώρας την συμμετοχή στο πρόγραμμα Horizon 2020 στο οποίο η Τυνησία συμμετέχει από τον Ιανουάριο 2016.

Το πιλοτικό πρόγραμμα για την υποστήριξη της τοπικής ανάπτυξης (60 εκατομμύρια ευρώ), μέσω της ενίσχυσης της προσπάθειας αποκέντρωσης που επιχειρείται με το νέο Σύνταγμα της χώρας, με στόχο την εξισορρόπηση των ανισοτήτων μεταξύ των παράκτιων περιοχών και της ενδοχώρας.

Το πρόγραμμα υποστήριξης των υπηρεσιών υγείας της χώρας (20 εκατομμύρια ευρώ) με στόχο την βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών αλλά και της προσβασιμότητας των υπηρεσιών για όλους τους πολίτες.

Η ισχυρή δέσμευση της Ένωσης στην παροχή βοήθειας στην Τυνησία που αντανακλάται τόσο από τα πολύ μεγάλα χρηματικά ποσά που κατευθύνονται στη χώρα αλλά και στις ανακοινώσεις σε πολύ υψηλό πολιτικό επίπεδο σηματοδοτούν την ανάγκη της Ένωσης να αποδείξει ότι η πολιτική της στην περιοχή είναι επιτυχής, ότι η Αραβική Άνοιξη πέτυχε τους στόχους της τουλάχιστον σε μια χώρα και επίσης ότι μια διαφορετική πορεία είναι δυνατή για τις χώρες τις βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, μια πορεία που θα τους απομακρύνει από την τρομοκρατία και την ριζοσπαστικοποίηση και θα τις φέρει πιο κοντά στην πρόοδο και την ευημερία μέσω της εγκαθίδρυσης δημοκρατικότερων καθεστώτων και μέσω της στενότερης συνεργασίας με την Ένωση. Μιας συνεργασίας που, όπως συμβαίνει στην Τυνησία, μπορεί να αποφέρει πολλά οφέλη (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.α) και στις υπόλοιπες χώρες της περιοχής εφόσον αποφασίσουν να ακολουθήσουν έναν ανάλογο δρόμο.

Ένας επιπλέον παράγοντας που διαφοροποιεί την περίπτωση της Τυνησίας είναι η συμπεριφορά και ο τρόπος λειτουργίας του πολιτικού Ισλάμ στην χώρα που εκπροσωπεί κυρίως από το κόμμα Ennahda. Σε σημαντικές στιγμές της διαδικασίας δημοκρατικής μετάβασης της Τυνησίας, το Ennahda, το οποίο έχει ρίζες στην Μουσουλμανική Αδελφότητα, διακρίνεται από την ίδια την Αδελφότητα

και άλλα παράγωγά της, λόγω της χορήγησης παραχωρήσεων προς τους κοσμικούς αντιπάλους του προς το συμφέρον της διατήρησης της σταθερότητας, μια πρωτοφανή κίνηση για ένα ισλαμικό κόμμα. «Είμαστε Μουσουλμάνοι δημοκράτες οι οποίοι δεν αναφέρονται πλέον στο 'πολιτικό Ισλάμ'» λέει ο ηγέτης του Rached Ghannouchi. Αντ' αυτού, «το Ennahda είναι ένα δημοκρατικό, αστικό κόμμα του οποίου τα σημεία αναφοράς είναι οι μουσουλμανικές και σύγχρονες πολιτισμικές αξίες». Στο 10^ο συνέδριο του κόμματος που έγινε στα τέλη Μαΐου 2016 ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα ήταν η υιοθέτηση μιας πρότασης για τον διαχωρισμό των πολιτικών και θρησκευτικών δραστηριοτήτων του Ennahda. Οι λόγοι για αυτή την απόφαση πολλοί όπως π.χ η ανάγκη για αποσύνδεση με τον όρο Ισλαμιστής που φέρνει αρνητικούς συνειρμούς στην ΕΕ, την βοήθεια της οποίας η Τунησία έχει ανάγκη. Το βέβαιο πάντως είναι ότι οι τα Ισλαμικά κόμματα μπορούν, εφόσον το επιθυμούν να μετασχηματιστούν για να μπορέσουν να επιτύχουν καλύτερη και αποδοτικότερη συνεργασία με την ΕΕ, όπως στην περίπτωση της Τунησίας⁶⁹.

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ

Πέντε χρόνια μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης που από την πλευρά της ΕΕ αλλά και της Δύσης γενικότερα αντιμετωπίστηκε ως μια διαδικασία δημοκρατικής μετάβασης και ανάπτυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή, η κατάσταση στον τομέα αυτό δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ικανοποιητική, σύμφωνα με τις αναφορές της Διεθνούς Αμνηστίας (ΔΑ), που αν και η οπτική της στο θέμα μπορεί να θεωρηθεί αρκετά εστιασμένη αποτελεί μια καλή ερευνητική πηγή. Στην ανακοίνωση τύπου με θέμα «Αραβική Άνοιξη πέντε χρόνια μετά» αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Πολλοί ήλπιζαν ότι αυτή η «Αραβική Άνοιξη» θα θέσπιζε καινούργιες κυβερνήσεις, οι οποίες θα πετύχαιναν πολιτική μεταρρύθμιση και κοινωνική δικαιοσύνη. Η πραγματικότητα όμως είναι περισσότερος πόλεμος και βία, και καταστολή των ανθρώπων που τολμούν να μιλήσουν για μια πιο δίκαιη, πιο ανοικτή κοινωνία. Πέντε χρόνια αργότερα, τα ανθρωπίνια δικαιώματα σε ολόκληρη την περιοχή γίνονται στόχος επίθεσης. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι, πολλοί από αυτούς παιδιά, έχουν σκοτωθεί κατά

---

⁶⁹ «Από το πολιτικό Ισλάμ στην μουσουλμανική δημοκρατία» το τунησιακό κόμμα Ennahda αλλάζει πορεία Sarah J. Feuer 10/6/16 <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70846/sarah-j-feuer/apo-to-politiko-islam-stin-moysoylmaniki-dimokratia> προσπελάστηκε 10 Οκτωβρίου 2016

τη διάρκεια ένοπλων συγκρούσεων που συνεχίζουν να μαίνονται στη Συρία, τη Λιβύη και την Υεμένη. Η Συριακή σύγκρουση έχει δημιουργήσει τη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση του 21^{ου} αιώνα»⁷⁰.

Έτσι σύμφωνα με την έκδοση της ΔΑ που αφορά στην πρόοδο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανά χώρα καταγράφονται τα εξής⁷¹:

Τυνησία

Η Τυνησία ξεχωρίζει ως μόνη χώρα με σχετικά επιτυχημένη κατάληξη που προέκυψε από την αραβική άνοιξη, αλλά απαιτούνται άμεσα μεταρρυθμίσεις για να αποφευχθεί μια επιστροφή στο παρελθόν. Μετά την αποχώρηση του Προέδρου Ben Ali έχει υιοθετήσει νέο σύνταγμα που περιέχει σημαντικές διατάξεις υπέρ της βελτίωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκλέχθηκε νέο Κοινοβούλιο και νέος Πρόεδρος μέσω εκλογών, και η Κοινωνία των πολιτών άνθησε με την εμφάνιση πολλών οργανωμένων ομάδων. Μερικοί πρώην αξιωματούχοι έχουν δικαστεί και έχουν φυλακιστεί για παράνομες πράξεις πριν και κατά την διάρκεια των επεισοδίων αν και ο ίδιος ο πρώην πρόεδρος αποφεύγει την δικαιοσύνη ευρισκόμενος στην Σ. Αραβία, ενώ δημιουργήθηκε και μια επιτροπή αξιοπρέπειας και αλήθειας για την διερεύνηση περιπτώσεων παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε προηγούμενα χρόνια χωρίς όμως να της έχει εκχωρηθεί η απαραίτητη ισχύς για κάτι τέτοιο ενώ ταυτόχρονα το έργο της πολλές φορές υπονομεύεται από άλλες κυβερνητικές αποφάσεις.

Η κατάσταση ασφαλείας παραμένει εύθραυστη, ιδιαίτερα μετά από μια σειρά τρομοκρατικών επιθέσεων εναντίων τουριστών αλλά και εναντίον μελλών των δυνάμεων ασφάλειας. ενώ κηρύχτηκε δύο φορές κατάσταση έκτακτης ανάγκης μέσα στο 2015. Εκατοντάδες έχουν συλληφθεί ή παραμένουν σε κατ οίκο περιορισμό, ενώ υπάρχουν έντονες ανησυχίες για κατάχρηση των μέτρων έκτακτης ανάγκης από την Κυβέρνηση. Η κυβέρνηση θέσπισε έναν νέο δρακόντειο αντιτρομοκρατικό νόμο που απειλεί τη ελευθερία έκφρασης ατόμων και μέσων ενημέρωσης, αυξάνει σημαντικά τις δυνατότητες σύλληψης και κράτησης από τις δυνάμεις ασφάλειας, και επιπρόσθετα αυξάνεται ο κίνδυνος βασανιστηρίων με την

---

⁷⁰ «Αραβική Άνοιξη πέντε χρόνια μετά» <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20191/araviki-anoixi-pente-hronia-meta> προσπέλαση 30 Οκτωβρίου 2016.

⁷¹ North Africa: Human Rights Developments in five years since Arab Spring uprisings <https://www.amnesty.org/en/documents/mde03/3096/2015/en/> προσπέλαση 30 Οκτωβρίου 2016

επέκταση του μήκους της σε απομόνωση κράτησης σε 15 ημέρες πριν απαγγελθούν κατηγορίες.

Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ασφάλειας είναι περιορισμένες και παραμένουν ανεπαρκής. Υπάρχουν αναφορές για βασανιστήρια, ειδικά σε προδικάσιμη κράτηση, καθώς επίσης και για υπερβολική χρήση ισχύος κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων, χωρίς να έχουν ερευνηθεί διεξοδικά. Πολύ λίγα έχουν γίνει από την δικαστική εξουσία για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των δυνάμεων ασφαλείας ενώ οι πολίτες δηλώνουν φόβο στο να καταγγείλουν περιπτώσεις παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Νόμοι που θέτουν περιορισμούς στη ελευθερία έκφρασης παραμένουν ενεργοί, και οι αρχές έχουν ασκήσει ποινικές διώξεις σε πολίτες που ασκούν κριτική ιδιαίτερα προς τις δυνάμεις ασφαλείας.

Αίγυπτος

Τουλάχιστον 800 διαδηλωτές σκοτώθηκαν και περισσότεροι από 6.000 τραυματίστηκαν από τις δυνάμεις ασφαλείας αλλά και παρακρατικούς, κατά την διάρκεια των διαδηλώσεων της «επανάστασης της 25^{ης} Ιανουαρίου» πριν ο Πρόεδρος Χόσι Μουμπάρακ παραιτηθεί και παραδώσει την εξουσία στους στρατιωτικούς στις 11 Φεβρουαρίου 2011. Τον Ιούλιο του 2013, ο στρατός υποστήριξε την ανατροπή του εκλεγμένου προέδρου Μοχάμεντ Μόρσι, μόλις έναν χρόνο από την ανάληψη των καθηκόντων του, ενώ ξεκίνησαν διώξεις των υποστηρικτών του και της Μουσουλμανικής αδελφότητας από την οποία προερχόταν. Η διώξεις συνεχίστηκαν και υπό τον στρατηγό Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι, που εκλέχθηκε πρόεδρος τον Μάιο του 2014. Η καταστολή αποτελεί καθημερινότητα στην Αίγυπτο και χιλιάδες πολιτικοί διαφωνούντες βρίσκονται υπό κράτηση όχι και με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες ενώ εκατοντάδες έχουν καταδικαστεί σε θάνατο, συμπεριλαμβανομένου του πρώην προέδρου Μόρσι. Υπάρχει μεγάλη αύξηση αναφορών εξαφανίσεων ανά την χώρα ενώ η ατιμωρησία αποτελεί κοινή πρακτική αν και κάποιες υποθέσεις κατάχρησης εξουσίας από τις δυνάμεις ασφαλείας έχουν οδηγηθεί στην δικαιοσύνη χωρίς όμως σημαντικά αποτελέσματα. Οι αρχές συνεχίζουν τα σκληρά μέτρα ενάντια στην ελευθερία του λόγου και του δικαιώματος στις ειρηνικές συγκεντρώσεις. Συλλαμβάνουν και φυλακίζουν δημοσιογράφους και διαδικτυακούς επικριτές, και παρενοχλούν ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχουν εισαχτεί νέοι περιοριστικοί νόμοι, μεταξύ των οποίων και κάποιος που στην ουσία απαγορεύει τις διαδηλώσεις.

Υπάρχει επίσης και νέος νόμος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας που δίνει έκτακτες εξουσίες στον πρόεδρο σε καταστάσεις εκτάκτου κινδύνου. Τέλος οι συνθήκες ασφαλείας έχουν επιδεινωθεί καθώς έχουν εκδηλωθεί πολλές τρομοκρατικές επιθέσεις ειδικότερα στην περιοχή του Σινά, αλλά και επιθέσεις ενάντια στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης με τις δολοφονίες του εισαγγελέα του Καΐρου και δικαστών στο Σινά.

Μπαχρέιν

Στο Μπαχρέιν έχει αυξηθεί η πολιτική πόλωση μετά τις πρώτες διαδηλώσεις στις 14 Φεβρουαρίου 2011, που απαιτούσαν μεταρρυθμίσεις και κατεστάλησαν βίαια από τις δυνάμεις ασφαλείας. Τα μέτρα καταστολής εναντίον των διαφωνούντων είναι συνεχή όπως και η χρήση υπερβολικής βίας, βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης των αντιφρονούντων συλληφθέντων που προέρχονται κυρίως από την πληθυσμιακά πολυπληθέστερη ομάδα των Σιιτών. Το 2011 ο Βασιλιάς δημιούργησε μια ανεξάρτητη επιτροπή για να διερευνήσει περιπτώσεις βασανιστηρίων και κατάχρησης εξουσίας από τις δυνάμεις ασφάλειας και δεσμεύτηκε δημόσια να ακολουθήσει τις συστάσεις της, η όλη προσπάθεια όμως δεν έφερε αποτελέσματα και η κουλτούρα ατιμωρησίας παραμένει στην χώρα.

Λιβύη

Η Λιβύη παραμένει μια χώρα βαθιά διχασμένη από την εποχή που η αντιπολίτευση νίκησε και εκτέλεσε τον Συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι τον Οκτώβριο του 2011 στον εμφύλιο που ακολούθησε τις εξεγέρσεις του Φεβρουαρίου 2011. Στα επόμενα χρόνια διαδοχικές κυβερνήσεις απέτυχαν να αποπλίσουν και να ελέγξουν τις ένοπλες ομάδες που δημιουργήθηκαν το 2011, επιτρέποντας τους να ενισχυθούν και να θέσουν υπό τον έλεγχο τους πολλές περιοχές. Το 2014 οι διαμάχες μεταξύ των αντιμαχόμενων ομάδων επεκτάθηκαν σε όλη την χώρα, ενώ από όλες τις πλευρές διαπράχτηκαν εγκλήματα πολέμου και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς κανείς να λογοδοτήσει. Αποτέλεσμα ήταν να υπάρξουν δύο Κυβερνήσεις μία αναγνωρισμένη με βάση στην Ανατολική Λιβύη και μια αυτοκηρυγμένη (Libya Dawn) που ελέγχει την Τρίπολη οι οποίες μάχονται σκληρά, με θύματα συχνά αμάχους, στην προσπάθεια τους για νομιμοποίηση και πόρους.

Η κάθε ένοπλη ομάδα προσπαθεί να επιτύχει τους στόχους της, εκμεταλλευόμενη την απουσία κεντρικής διοίκησης, θεσμών και δικαστικών αρχών για να αναλάβει τον έλεγχο περισσότερων περιοχών ενώ υπάρχουν και ομάδες προσκείμενες στο Ισλαμικό κράτος. Έχουν αναφερθεί εκατοντάδες απαγωγές πολιτών από όλες τις πλευρές, οι οποίοι είτε χρησιμοποιούνται ως όμηροι είτε δολοφονούνται, ενώ δεκάδες χιλιάδες μεταναστών και προσφύγων, Λίβυων ή διερχόμενων, που προσπαθούν να περάσουν στην Ευρώπη πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης.

Υπολογίζεται ότι 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονται σε ανάγκη για ανθρωπιστική βοήθεια. Τον Ιούλιο 2015 δικαστήριο της Τρίπολης καταδίκασε για τον Καντάφι Σαίφ Αλ Ισλάμ και οκτώ πρώην αξιωματούχους σε θάνατο και άλλους σε ισόβια, μετά την καταδίκη τους για εγκλήματα που διαπράχθηκαν το 2011 κατά την διάρκεια των εξεγέρσεων, σε μια δίκη που χαρακτηρίστηκε από σοβαρές διαδικαστικές παραβιάσεις και ανεπάρκειες. Ο Καντάφι καταδικάστηκε ερήμην καθώς δεν κατέστη δυνατή η με ασφάλεια μεταφορά του στην Τρίπολη και ενώ υπάρχει κανονισμός του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου που καθορίζει ότι θα έπρεπε να δικαστεί εκτός Λιβύης.

Συρία

Η Συρία παραμένει η περιοχή με τις πιο δριμύεις πολεμικές συγκρούσεις που ξεκίνησαν μετά την βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων της 15^{ης} Μαρτίου 2011 από την Κυβέρνηση του Μπασάρ Αλ Άσαντ. Από τότε περισσότεροι από 240.000 άνθρωποι έχουν σκοτωθεί, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, ενώ περίπου 7.6 εκατομμύρια έχουν μετακινηθεί εντός Συρίας, πάνω από 4 εκατομμύρια βρίσκονται πρόσφυγες σε γειτονικές χώρες κυρίως στην Ιορδανία, Τουρκία και Λίβανο από όπου χιλιάδες έχουν καταφέρει να περάσουν στην Ευρώπη.

Τόσο τα κυβερνητικά στρατεύματα όσο και οι μη κυβερνητικές δυνάμεις έχουν επιδοθεί σε μια άνευ προηγουμένου καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εγκλημάτων πολέμου. Οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν επανειλημμένα βομβαρδίσει περιοχές αμάχων με απαγορευμένα όπλα. Έχουν επίσης αποκλείσει περιοχές ελεγχόμενες από την αντιπολίτευση για μεγάλα χρονικά διαστήματα, στερώντας από τους πολίτες φαγητό, φάρμακα και άλλα αναγκαία είδη, ενώ έχουν αναφερθεί και βομβαρδισμοί νοσοκομείων. Δεκάδες χιλιάδες βρίσκονται υπό

κράτηση ή έχουν εξαφανιστεί από τις κυβερνητικές δυνάμεις οι οποίες εξακολουθούν να χρησιμοποιούν βασανιστήρια ενώ πολλοί κρατούμενοι έχουν πεθάνει από βασανιστήρια από το 2011 και μετά.

Το Ισλαμικό κράτος έχει επίσης στοχοποιήσει πολίτες και έχει πολιορκήσει κατοικημένες περιοχές ενώ έχει διαπράξει παράνομες πράξεις και φόνους εναντίον στρατιωτικών και πολιτικών στόχων στις περιοχές υπό τον έλεγχό του. Και οι υπόλοιπες μη κυβερνητικές ένοπλες ομάδες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή προέβησαν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σε ανάλογες παράνομες ενέργειες. Ρώσικες αεροπορικές επιθέσεις που ξεκίνησαν τον Σεπτέμβριο του 2015 για την υποστήριξη της κυβέρνησης Αλ Άσσαντ έχουν σκοτώσει εκατοντάδες πολίτες και έχουν χτυπήσει ιατρικές εγκαταστάσεις, ενώ επίσης και αμερικανικές αεροπορικές επιθέσεις εναντίον του Ισλαμικού κράτους έχουν πολλάκις κατηγορηθεί για τον θάνατο αμάχων.

Υεμένη

Μαζικές διαμαρτυρίες ξέσπασαν τον Ιανουάριο του 2011 όταν ο πρόεδρος Αλί Σάλεχ προσπάθησε να αλλάξει το Σύνταγμα για να μπορέσει να διατηρήσει την εξουσία δια βίου. Ακολούθησαν μήνες πολιτικών αναταραχών στους οποίους οι κυβερνητικές δυνάμεις σκότωσαν εκατοντάδες διαδηλωτές. Σε ένα μόνο περιστατικό στις 18 Μαρτίου 2011, το οποίο ονομάστηκε Παρασκευή της Αξιοπρέπειας, περίπου πενήντα άνθρωποι πέθαναν και εκατοντάδες τραυματίστηκαν όταν ελεύθεροι σκοπευτές άνοιξαν πυρ εναντίων ειρηνικών διαδηλωτών. Ο Σάλεχ αναγκάστηκε να παραιτηθεί από την προεδρία τον Φεβρουάριο του 2014 μετά από μια συμφωνία η οποία υποστηρίχθηκε από την Σ. Αραβία και άλλες χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου. Συμφωνήθηκε μια διαδικασία μετάβασης που γέννησε ελπίδες για μεταρρυθμίσεις στους τομείς της πολιτικής, της ασφάλειας και του δικαστικού συστήματος καθώς και διερεύνησης παλαιότερων περιστατικών καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δυστυχώς η διαδικασία εκτροχιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2014 όταν οι Σιιτικές δυνάμεις των Χούθι εισήλθαν στην πρωτεύουσα Σαναά με την βοήθεια ομάδων προσκείμενων στον πρώην πρόεδρο Σαλεχ, εξαναγκάζοντας τον Πρόεδρο Χαντί και την Κυβέρνησή του να παραιτηθούν και να εγκαταλείψουν την πόλη στις αρχές του 2015. Τον Μάρτιο καθώς οι Χούθι επέκτειναν την περιοχή ελέγχου τους προς τα Νότια, μια συμμαχία εννέα αραβικών κρατών υπό την Σ. Αραβία ξεκίνησαν

αεροπορικές επιδρομές εναντίον των Χούθι στέλνοντας και επίγειες δυνάμεις και επέβαλλαν εναέριο και θαλάσσιο αποκλεισμό.

Τόσο η πλευρά των Χούθι όσο και οι αντίπαλοί τους ελέγχονται για εγκλήματα πολέμου και χτυπήματα εναντίον αμάχων καθώς και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Ισλαμικό κράτος δραστηριοποιείται επίσης στην περιοχή με χτυπήματα εναντίον αμάχων αλλά και εναντίον Σιιτικών τεμενών, ενώ και η Σ. Αραβία έχει κατηγορηθεί για θανάτους αμάχων και στοχοποίηση πολιτικών στόχων κατά την διάρκεια των αεροπορικών προσβολών.

Όλα τα ανωτέρω αποδεικνύουν ότι στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων η Αραβική Άνοιξη απέτυχε παταγωδώς πλην μερικών επιτυχών μεταρρυθμίσεων στην Τυνησία, ενώ στον τομέα της ασφάλειας μάλλον δημιούργησε ένα τοπίο πολύ λιγότερο ασφαλές από το προηγούμενο όχι μόνο για τους κατοίκους των χωρών αλλά για μια ευρύτερη περιοχή που φτάνει μέχρι την Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Από την δεκαετία του 60 η τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα άρχισε να ενδιαφέρεται για το εξωτερικό της περιβάλλον και τις προϋποθέσεις επέκτασης και συνεργασίας. Καθώς η ανατολική Ευρώπη αποτελούσε ακόμα απροσπέλαστο πολιτικά και οικονομικά χώρο το κύριο βάρος έπεσε προς τον Νότο στις χώρες της Μεσογείου. Η πρώτη συμφωνία σύνδεσης ήταν με την Ελλάδα και υπογράφηκε το 1961 (η είσοδος της χώρας στην Κοινότητα ως μέλλος θα χρειαστεί είκοσι χρόνια για να επιτευχθεί καθώς μεσολάβησε η επταετής δικτατορία στην διάρκεια της οποίας η ισχύς της συμφωνίας ανεστάλη). Ενδεικτικά το 1962 υπογράφεται η συμφωνία σύνδεσης ΕΟΚ Ισπανίας και Πορτογαλίας, το 1963 υπογράφεται η συμφωνία σύνδεσης ΕΟΚ Τουρκίας και το 1973 ΕΟΚ Κύπρου. Το 1963 υπογράφεται επίσης η Συμφωνία της Yaounde μεταξύ της ΕΟΚ και 17 αφρικανικών κρατών με στόχο την ενίσχυση της εμπορικής, τεχνικής και οικονομικής συνεργασίας των δύο πλευρών. Η ΕΕ είχε λοιπόν από την αρχή την λογική της διεύρυνσης στην Ευρωπαϊκή ήπειρο και της συνεργασίας με τις χώρες που βρίσκονταν στην περιφέρειά της.

Από την άλλη πλευρά, οι βάσεις στον τομέα της Ευρωπαϊκής ασφάλειας τέθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 90 με την συνθήκη του Μάαστριχτ και την δημιουργία της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας ενώ έθετε ένα διπλό στόχο: πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση, έτσι ώστε η πολύπλευρη αλληλεξάρτηση και η επιδίωξη κοινών στόχων να αποτελέσει εγγύηση ειρήνης για την Ευρώπη. Ήταν μια συλλογική προσπάθεια εξέλιξης της διαδικασίας ενοποίησης, για να επιτευχθεί η σύγκλιση των διάσπαρτων εθνικών συμφερόντων των μελλών κρατών σε μια κοινή πολιτική. Οι χώρες μέλη όμως ήταν διστακτικές στην μεταφορά κυριαρχίας και την δυνατότητας λήψης αποφάσεων για σημαντικά θέματα εξωτερικής πολιτικής στα θεσμικά όργανα της Ένωσης και για αυτό η κοινή πολιτική εμφανίζεται συνήθως σε μάλλον ανώδυνα θέματα. Είναι λοιπόν εμφανές ότι στο επιχειρησιακό επίπεδο το ευρωπαϊκό σύστημα, διαμορφωμένο από κράτη που διατηρούν την κυριαρχία τους σε θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν δύναται να παράξει κοινές προσεγγίσεις σε θέματα ασφάλειας λόγω μεγάλων διαφορών σε

θέματα συμφερόντων, πολιτικής κουλτούρας και παράδοσης οι οποίες παράγουν διαφορετικές θεάσεις σε θέματα στρατηγικού σχεδιασμού⁷².

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΕ

Η πολιτική της ΕΕ προς τις χώρες τις περιοχής πριν την εμφάνιση της Αραβικής Άνοιξης δεν περιλαμβάνει ιδιαίτερες πιέσεις προς τις κυβερνήσεις για αλλαγές που έχουν να κάνουν με τον εκδημοκρατισμό ή τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ΕΕ ασκώντας ρεαλιστική πολιτική, ενδιαφέρονταν περισσότερο για την σταθερότητα της περιοχής παρά για τον τρόπο ζωής των κατοίκων (όσο το πρόβλημα δεν εξαγόταν στα εδάφη της), επιθυμούσε την επέκταση της δημοκρατίας αλλά δεν την απαιτούσε εφόσον προωθούνταν τα συμφέροντά της και έτσι συνεργαζόταν με τα καθεστώτα της περιοχής παραγνωρίζοντας τον αυταρχικό χαρακτήρα των περισσότερων κυβερνήσεων.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ) αρχίζει να διαμορφώνεται από το 2004 καθώς η Ένωση συνειδητοποιεί ότι για να επιτύχει ανάπτυξη ευημερία και ασφάλεια στα κράτη μέλη θα πρέπει να φροντίσει ώστε παραπλήσιες συνθήκες να ισχύουν και στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο προς την Ανατολή και προς τον Νότο. Έτσι η ΕΠΓ στόχο έχει να αποτρέψει τη δημιουργία διαχωριστικών γραμμών που θα μπορούσαν να προκύψουν μεταξύ της διευρυμένης πλέον ΕΕ και των γειτόνων της καθώς και για να προωθήσει και να εδραιώσει την ευημερία, τη σταθερότητα και την ασφάλεια όλων. Πρόκειται για πολιτική που βασίζεται στις αξίες της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφορά 16 από τους πλησιέστερους γείτονες της ΕΕ: Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτο, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία και Ουκρανία. Μέσω της ΕΠΓ η Ένωση προσπαθεί να διασφαλίσει μια σταθερότητα στον ευρύτερο γεωπολιτικό περίγυρο της μέσω της προβολής ήπιας ισχύος καθώς και της προσπάθειας για «εξαγωγή Δημοκρατίας» δηλαδή την προώθηση μεταρρυθμίσεων σε μια διαδικασία ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών τόσο στην Ανατολή όσο και στο Νότο. Η σημαντική διαφορά ήταν ότι οι χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ ως επί το πλείστον επιθυμούσαν αυτή την μετάβαση

---

⁷² George Voskopoulos The Arab Spring phenomenon and European security: change and continuity under the spectrum of securitized idealism –The IUP Journal of International Relations, 2015

καθώς υπήρχε έντονη η επιθυμία απεξάρτησης από την Ρωσία και η σύνδεση με την ΕΕ. Στον Νότο από την άλλη πλευρά οι προτεραιότητες τόσο των κρατών αλλά ακόμα και των κοινωνιών δεν είναι ακόμα ίδιες οπότε και η ανάγκη για υιοθέτηση δημοκρατικότερων πολιτευμάτων δεν είναι τόσο έντονη. Η ΕΠΓ εφαρμόστηκε ως επί το πλείστον ως μια διμερής πολιτική μεταξύ της ΕΕ και κάθε χώρας-εταίρου, ενώ πλαισιώνεται από περιφερειακές πρωτοβουλίες συνεργασίας — την Ανατολική Εταιρική Σχέση και την Ένωση για τη Μεσόγειο η οποία και θα μας απασχολήσει για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας⁷³.

Γενικοί στόχοι

Μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, η Ένωση φιλοδοξεί να προσφέρει στους γείτονές της μια προνομιακή σχέση, θεμελιωμένη πάνω σε μια αμοιβαία προσήλωση σε αξίες που αποτελούν κοινό τόπο για τα περισσότερα κράτη μέλη (δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα, κράτος δικαίου, χρηστή διακυβέρνηση, αρχές της οικονομίας της αγοράς και βιώσιμη ανάπτυξη) και να τις καταστήσει κοινές και εφαρμόσιμες και στις χώρες αυτές. Η ΕΠΓ απαιτεί πολιτικό συντονισμό και πίστη στην οικονομική ολοκλήρωση, αυξημένη κινητικότητα και ευρείες διαπροσωπικές επαφές μεταξύ των θεσμών της Ένωσης και των συνδεδεμένων χωρών. Η ΕΠΓ παραμένει διακριτή από τη διαδικασία της διεύρυνσης, χωρίς όμως να προδικάζει τον τρόπο με τον οποίο ενδέχεται να αναπτυχθούν στο μέλλον οι σχέσεις της ΕΕ με τους γείτονές της, ενώ το πόσο μακριά θα φτάσουν αυτές οι σχέσεις εξαρτάται από το πόσο είναι διατεθειμένες να αλλάξουν και να μετασχηματιστούν οι χώρες αυτές.

Το 2011, και μετά την εκδήλωση της Αραβικής Άνοιξης, η ΕΕ προέβη σε ανασκόπηση της ΕΠΓ ρίχνοντας ιδιαίτερο βάρος στην βοήθεια για την αντικατάσταση των παλαιών μη δημοκρατικών καθεστώτων με νέα που θα προωθούσαν νέες πολιτικά και οικονομικά βιώσιμες δημοκρατίες στηριγμένες στην βιώσιμη ανάπτυξη και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την αρωγή (οικονομική και πολιτική) της Ένωσης. Χαρακτηριστικά όπως οι ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η δικαστική ανεξαρτησία, ο δημοκρατικός έλεγχος των ενόπλων δυνάμεων και οι

---

⁷³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html προσπέλαση
30 Νοεμβρίου 2016

ελευθερίες της έκφρασης, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι είναι αυτά στα οποία η Ένωση προσπάθησε να εμφυσήσει ή να επιβάλλει στις συνδεδεμένες χώρες. Βασική μεθοδολογική καινοτομία αποτέλεσε η έκδοση, με ευθύνη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) Ετήσιων Εκθέσεων Προόδου (ΕΕΠ), στις οποίες καταγράφεται και αξιολογείται η πορεία προσέγγισης κάθε χώρας εταίρου με την Ένωση. Επισημαίνεται ότι η χορήγηση βοήθειας εκ μέρους της Ε.Ε. γίνεται, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες, τις προτεραιότητες αλλά και την πρόοδο που επιδεικνύει ο κάθε νότιος εταίρος, ενώ προωθείται ιδιαίτερα η επιβράβευση, στο ανωτέρω πλαίσιο, των εταίρων εκείνων, που προβαίνουν σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, με βασικό στόχο την δημιουργία κινήτρων για την επιτάχυνση των απαιτούμενων από την Ένωση μεταρρυθμίσεων⁷⁴.

Ακόμα δόθηκε μεγάλο βάρος στο ρόλο που διαδραματίζει η κοινωνία των πολιτών στη διαδικασία (αν και στις χώρες αυτές η διαδικασία αυτή δεν είναι ακόμα τόσο διαδεδομένη όσο στην Δυτική Ευρώπη) και εισήγαγε την αρχή «More for more», σύμφωνα με την οποία η Ένωση αναπτύσσει ισχυρές εταιρικές σχέσεις αλλά κατά κύριο λόγο χρηματοδοτεί τους γείτονες εκείνους που σημειώνουν την μεγαλύτερη πρόοδο όσον αφορά τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, την πάταξη της διαφθοράς και την αναμόρφωση του δημόσιου τομέα. Η ΕΕ γνωρίζει ότι η βούληση για μεταρρυθμίσεις δεν αρκεί μόνο να επιβληθεί από το εξωτερικό καθώς η προσδοκία αλλά και η ανάγκη της μεταρρύθμισης πρέπει να προέρχεται από τις ίδιες τις κοινωνίες για να μπορέσει να εφαρμοστεί επιτυχημένα. Με την άμεση συνεργασία των πολιτών, το άνοιγμα ευκαιριών για τους πολίτες να ταξιδέψουν και να σπουδάσουν και την προαγωγή της δημιουργίας δικτύων μεταξύ κοινοτήτων (επιχειρηματική δράση, έρευνα, πανεπιστήμια, τέχνες, πολιτισμός, κ.λπ.), καθώς και την υποστήριξη της κοινωνίας των πολιτών, η πολιτική της ΕΕ ευελπιστεί να δράσει ως καταλύτης στην εν λόγω διαδικασία.

Στο επίκεντρο της Πολιτικής Γειτονίας βρίσκονται τα διμερή σχέδια δράσης που έχουν εκπονηθεί μεταξύ της ΕΕ και των 12 χωρών εταίρων της καθώς η Λευκορωσία, η Λιβύη και η Συρία δεν συμφώνησαν σε σχέδια δράσης και οι

---

⁷⁴ Υπουργείο Εξωτερικών, Εξωτερικές Σχέσεις, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/exoterikes-skheseis-europaike-politike-geitonias.html?page=1> προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

διαπραγματεύσεις με την Αλγερία συνεχίζονται. Τα σχέδια αυτά καθορίζουν την ημερήσια διάταξη των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, με βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες (τριών έως πέντε ετών). Καταβάλλεται προσπάθεια ώστε τα σχέδια δράσης της ΕΠΓ να αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες, τα συμφέροντα και τις δυνατότητες τόσο της ΕΕ όσο και κάθε εταίρου ξεχωριστά. Τα σχέδια επιδιώκουν την ανάπτυξη δημοκρατικών, κοινωνικά δίκαιων και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών, την προώθηση της οικονομικής ολοκλήρωσης και τη βελτίωση της διασυνοριακής κυκλοφορίας των προσώπων. Η ΕΠΓ βασίζεται στις ισχύουσες νομικές συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της — τις Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ/PCAs) και, πιο πρόσφατα, τις Συμφωνίες Σύνδεσης (ΣΣ/AAs).

Η ΕΕ στηρίζει την προσπάθεια υλοποίησης των στόχων της ΕΠΓ με χρηματοδοτική βοήθεια, καθώς και με πολιτική και τεχνική συνεργασία. Οι χρηματοδοτικοί πόροι παρέχονται κυρίως μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Γειτονίας (ENI) και το ύψος της χρηματοδότησης για την περίοδο 2014-2020 ανέρχεται σε 15,4 δισεκατομμύρια ευρώ. Για τη χρηματοδότηση της ΕΠΓ χρησιμοποιούνται επίσης άλλα μέσα και προγράμματα, όπως η Διευκόλυνση για την κοινωνία των πολιτών. Η Επιτροπή παρέχει επίσης χρηματοδοτική στήριξη με τη μορφή επιχορηγήσεων προς τους εταίρους, ενώ η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη συμπληρώνουν τη στήριξη αυτή με δάνεια. Επιπλέον, έχουν διαμορφωθεί νέα εργαλεία υπό την αιγίδα της ΕΠΓ για την προώθηση της πρόσβασης στην αγορά, κυρίως μέσω της διαπραγμάτευσης των σφαιρικών και σε βάθος συμφωνιών ελευθέρων συναλλαγών (DCFTA), καθώς και για την ενίσχυση της κινητικότητας και την διαχείριση της μετανάστευσης. Εταιρικές σχέσεις κινητικότητας αλλά και διευκόλυνση ή και απελευθέρωση των θεωρήσεων έχουν προσφερθεί στους εταίρους και έχουν αποτελέσει αντικείμενο συμφωνιών με ορισμένους από αυτούς. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (EYED) και η Επιτροπή δημοσιοποιούν κάθε χρόνο εκθέσεις προόδου της ΕΠΓ. Μολονότι λοιπόν η ΕΠΓ έχει σχεδιαστεί ως «εργαλειοθήκη» κοινής πολιτικής, δίνει στην ΕΕ και τη δυνατότητα να προσαρμόζει και να διαφοροποιεί την πολιτική της αναλόγως των ιδιαιτεροτήτων του κάθε εταίρου.

ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΓ

Αν και κατά τα φαινόμενα η ΕΕ πιάστηκε εξαπίνης από τις εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης στην συνέχεια προσπάθησε να ανταποκριθεί στα νέα δεδομένα προχωρώντας σε μια αναθεώρηση της ΕΠΓ το 2011, σε μια προσπάθεια να ενισχυθούν οι προσπάθειες των κοινωνιών για δημοκρατικούς μετασχηματισμούς. Τέσσερα χρόνια αργότερα, η Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης προέβησαν σε περαιτέρω αναθεώρηση της ΕΠΓ, αναγνωρίζοντας τους διαφορετικούς δρόμους που πήραν οι εξεγέρσεις σε διάφορες χώρες, και προσπαθώντας να συμβαδίσει με τους στόχους και τις επιδιώξεις που έθεταν οι χώρες αυτές αλλά και η ίδια η Ένωση.

Τον Μάρτιο του 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) ξεκίνησαν διαδικασία διαβούλευσης για μια νέα επανεξέταση της ΕΠΓ καθώς μετά την Αραβική Άνοιξη τα αποτελέσματα, πλην ίσως της Τυνησίας, μάλλον δεν ήταν τα αναμενόμενα για την Ένωση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η ύπατη εκπρόσωπος της ευρωπαϊκής ένωσης για θέματα κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας στο κοινό έγγραφο διαβούλευσης «Προς μία νέα Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας» του Μαρτίου 2015: «Η ΕΠΓ δεν υπήρξε πάντοτε ικανή να προσφέρει την κατάλληλη απάντηση σε αυτές τις πρόσφατες εξελίξεις, ούτε στις μεταβαλλόμενες προσδοκίες των εταίρων μας. Ως εκ τούτου, δεν εξυπηρετήθηκαν πλήρως ούτε τα ίδια τα συμφέροντα της ΕΕ»⁷⁵.

Τα θέματα που τέθηκαν προς διαβούλευση ήταν πολλά και ποικίλα και σε σχέση με την παρούσα εργασία μπορούμε να αναφερθούμε στα εξής:

Το τρέχον πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας καλύπτει 16 γειτονικές χώρες. Ωστόσο, η ΕΕ και οι γειτονικές της χώρες δεν μπορούν να χειριστούν αποτελεσματικά πολλές από τις προκλήσεις που απαιτούν κοινή αντιμετώπιση, αν δεν λάβουν υπόψη τους γείτονες των γειτόνων ή αν, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν συνεργαστούν μαζί τους.

---

⁷⁵ Κοινό έγγραφο διαβούλευσης «Προς μία νέα Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας» Ύπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας Βρυξέλες 2015 http://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/consultation/consultation_greek.pdf προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

Ορισμένοι εταίροι αναζητούν ενεργά στενότερη ολοκλήρωση με την ΕΕ, άλλους δεν τους προσελκύει, τουλάχιστον επί του παρόντος, η στενότερη ολοκλήρωση με την ΕΕ, θέτοντας εν αμφιβόλω ορισμένες από τις παραδοχές επί των οποίων έχει οικοδομηθεί η ΕΠΓ. Αν και η έννοια της διαφοροποίησης έγινε προσπάθεια να είναι εξαρχής παρούσα, οι επιμέρους χώρες ενίοτε εκτιμούν ότι οι ιδιαίτερες προσδοκίες τους δεν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη. Η έλλειψη της αίσθησης συνοικειοποίησης με τους εταίρους δεν επιτρέπει στην πολιτική να επιτύχει το πλήρες δυναμικό της.

Η προσέγγιση των «αναλογικών κερδών»⁷⁶ υπογραμμίζει τη δέσμευση της ΕΕ στις βασικές της αξίες, αλλά δεν συμβάλλει πάντοτε σε μια ατμόσφαιρα ισότιμης εταιρικής σχέσης, και δεν υπήρξε πάντοτε επιτυχής όσον αφορά την παροχή κινήτρων για την πραγματοποίηση περαιτέρω μεταρρυθμίσεων στις χώρες εταίρους.

Το σημερινό γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής είναι ικανοποιητικό ή θα πρέπει να αλλάξει; Θα πρέπει η ΕΠΓ να επιτρέπει πιο ευέλικτους τρόπους συνεργασίας με τους γείτονες των γειτόνων της; Πώς μπορεί η ΕΕ, μέσω του πλαισίου της ΕΠΓ, να στηρίξει τους γείτονές της στις επαφές τους με τους δικούς τους γείτονες; Τι θα μπορούσε να γίνει καλύτερα ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη συνοχή μεταξύ της ΕΠΓ και των σχέσεων της ΕΕ με τη Ρωσία, με εταίρους από την Κεντρική Ασία, ή την Αφρική, ιδίως στο Σαχέλ⁷⁷ και το Κέρας της Αφρικής, καθώς και με τις χώρες του Κόλπου;

Μολονότι η ΕΠΓ εφαρμόζεται μέσω των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, η μεγαλύτερη συμμετοχή των κρατών μελών θα μπορούσε να οδηγήσει σε καλύτερα αποτελέσματα.

---

⁷⁶ Μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης το 2011, η ΕΕ αναπροσάρμοσε την ΕΠΓ και υιοθέτησε μια προσέγγιση «αναλογικών κερδών», η οποία συνδέει τη στήριξη με τη μετάβαση στη δημοκρατία και τον «πλήρη εκδημοκρατισμό». Στις χώρες που θέλουν να προχωρήσουν σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις παρέχονται κίνητρα, όπως μια βαθύτερη οικονομική ενσωμάτωση, μεγαλύτερη οικονομική στήριξη, ενίσχυση της κινητικότητας των ατόμων και πρόσβαση στην εσωτερική αγορά της ΕΕ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Προαγωγή της Δημοκρατίας και παρατήρηση των

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.4.2.html

προσπελάστηκε 4 Δεκεμβρίου 2016

⁷⁷ Υποσαχάρια περιοχή που εκτείνεται από τον Ατλαντικό μέχρι την Ερυθρά θάλασσα με έντονα προβλήματα υποσιτισμού, ξηρασίας, φτώχειας αλλά και ασφάλειας (Μάλι)

Οι εκθέσεις προόδου της ΕΠΓ έχουν βοηθήσει την ΕΕ να παρακολουθεί στενά την πρόοδο που σημειώνεται με καθεμία από τις χώρες εταίρους της ΕΠΓ που έχουν σχέδια δράσης, με βάση τους από κοινού συμφωνηθέντες στόχους που καθορίζονται στα εν λόγω σχέδια. Αυτή η προσέγγιση ενδείκνυται όμως για όλους τους εταίρους; Έχει προστιθέμενη αξία όσον αφορά τις σχέσεις της ΕΕ με καθέναν από τους εταίρους της; Μπορούν τα συμφέροντα της ΕΕ ή/και των εταίρων να εξυπηρετηθούν από έναν απλούστερο μηχανισμό υποβολής εκθέσεων; Η υποβολή εκθέσεων θα πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο συνεργασίας του εκάστοτε εταίρου της ΕΠΓ; Με ποιον τρόπο μπορούμε να επικοινωνούμε καλύτερα ως προς τα βασικά στοιχεία;

Η ΕΕ οφείλει να προωθήσει την ευημερία στα σύνορά της, η οποία επηρεάζεται αρνητικά από διαρθρωτικές αδυναμίες, όπως οι ανισότητες, η φτώχεια, η παραοικονομία και τα ελλείμματα δημοκρατίας, πλουραλισμού και σεβασμού του κράτους δικαίου. Η ΕΕ πρέπει να καταβάλει αυξημένες προσπάθειες για τη στήριξη της βιώσιμης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης δίνοντας έμφαση στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική στήριξη της νέας γενιάς. Πως θα προωθηθούν καλύτερα οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις στους τομείς της καταπολέμησης της διαφθοράς, της δικαστικής μεταρρύθμισης, της διακυβέρνησης και της ασφάλειας, που αποτελούν προϋπόθεση για την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων;

Η ΕΕ οφείλει να προωθήσει τη σταθερότητα στα σύνορά της. Για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι υπάρχουσες προκλήσεις, η ΕΕ πρέπει να αξιοποιήσει όλα τα μέσα συνεργασίας που έχει στη διάθεσή της. Οι δραστηριότητες στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) διενεργούνται μέχρι σήμερα εκτός του πλαισίου της ΕΠΓ. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες σε αρκετές χώρες εταίρους δεν παρεμποδίζουν απλώς την πρόοδο προς τη δημοκρατία, αλλά απειλούν και το κράτος δικαίου, παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην ΕΕ, όπως οι τεράστιες παράνομες μεταναστευτικές ροές και οι απειλές κατά της ασφάλειας.

Πώς λοιπόν θα πρέπει να αντιμετωπίσει η ΕΠΓ τις συγκρούσεις και τις κρίσεις στην περιοχή γειτονίας; Οι δραστηριότητες της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ θα πρέπει να ενσωματωθούν καλύτερα στο πλαίσιο της ΕΠΓ; Θα πρέπει η ΕΠΓ να

αναλάβει μεγαλύτερο ρόλο όσον αφορά την ανάπτυξη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης και δράσεων μετά την εκδήλωση συγκρούσεων, καθώς και συναφείς δραστηριότητες για την ενίσχυση του κράτους και την ανάπτυξη των θεσμών⁷⁸;

Αυτά μεταξύ άλλων ήταν μερικά ερωτήματα που έθετε η διαβούλευση που αν μη τι άλλο δείχνουν ότι υπάρχει τουλάχιστον προβληματισμός στα όργανα της ΕΕ για την πορεία της ΕΠΓ και τους τρόπους βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών.

Η νέα αναθεώρηση ολοκληρώθηκε με την έκδοση Κοινής ανακοίνωσης της Ε.Υ.Ε.Δ. και της Επιτροπής στις 18 Νοεμβρίου 2015, αφού ολοκληρώθηκε η ευρύτατη δημόσια διαβούλευση⁷⁹. Η Ύπατη Εκπρόσωπος σηματοδότησε τους πέντε πυλώνες της αναθεωρημένης ΕΠΓ ως εξής:

- α. Οικονομική ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας
- β. Συνεργασία σε θέματα ενέργειας
- γ. Ασφάλεια
- δ. Μετανάστευση
- ε. Οι γείτονες των γειτόνων μας

Όπως η ίδια χαρακτηριστικά ανέφερε: «Θα πρέπει να μετακινηθούμε από την ιδέα ότι η ΕΕ αποτελεί το κέντρο που περιβάλλεται από γειτονικές χώρες, στην ιδέα μιας νέας σχέσης που να βασίζεται στην συνεργασία»⁸⁰

Το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων, κατά τη σύνοδό του της 14/12/2015, υιοθέτησε σχετικά συμπεράσματα⁸¹. Βασικά σημεία της αναθεωρημένης Ε.Π.Γ. αποτελούν η έμφαση στην εξατομικευμένη προσέγγιση

---

⁷⁸ Επανεξέταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ): ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων για πιο ισχυρές γειτονικές χώρες Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βρυξέλλες, 18 Νοεμβρίου 2015 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6121_el.htm προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016 σελ. 4-6

⁷⁹ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Review of the European Neighbourhood Policy Βρυξέλλες 18/11/2015 http://eeas.europa.eu/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf προσπελάστηκε 28 Νοεμβρίου 2016

⁸⁰ ENP Review: stronger partnerships for a stronger neighbourhood 17/11/2015 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2147/enp-review-stronger-partnerships-stronger-neighbourhood_en προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

⁸¹ Council conclusions on the Review of the European Neighbourhood Policy <http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2015/12/14-conclusions-european-neighbourhood/> προσπέλαση 29 Νοεμβρίου 2016

(tailor-made approach) των χωρών εταίρων της ΕΠΓ και η δημιουργία μίας διάστασης ασφάλειας. Ειδικότερα, η δημιουργία μίας διάστασης ασφάλειας στο πλαίσιο της Ε.Π.Γ. ανοίγει το δρόμο για την κατά περίπτωση ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ της Ε.Π.Γ. και της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας / Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (Κ.Ε.Π.Π.Α. / Κ.Π.Α.Α.), με στόχο την αντιμετώπιση των εν εξελίξει αλλά και μελλοντικών κρίσεων που δεν είναι κάτι απίθανο στην περιοχή. Η οικονομική ανάπτυξη με στόχο τη σταθερότητα, η στήριξη της νεολαίας, ιδίως μέσω της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, η εταιρική σχέση με την κοινωνία των πολιτών, η μετανάστευση – κινητικότητα και η ενέργεια συγκαταλέγονται στους τομείς προτεραιότητας που καθορίζει η αναθεωρημένη Ε.Π.Γ. Στο πλαίσιο της αναθεωρημένης Ε.Π.Γ., επιφυλάσσεται ένας ιδιαίτερος ρόλος στην Ένωση για τη Μεσόγειο ως παράγοντα που θα μπορούσε να αναζωογονήσει την περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή. Ένα από τα βασικά σημεία της αναθεώρησης της ΕΠΓ είναι η πιο ενεργή συμμετοχή των χωρών μελών της ΕΕ. Η Ελλάδα μετείχε ενεργά στη σχετική συζήτηση, καθώς τη χώρα μας συνδέουν παραδοσιακοί δεσμοί με τις χώρες της Β. Αφρικής και Μ. Ανατολής, ένα στοιχείο που διευκολύνει την κατανόηση των συνθηκών, καθώς και τη διατήρηση διαύλων επικοινωνίας με τους περιφερειακούς δρώντες ενώ η γεωγραφική εγγύτητα κάνει τις επιπτώσεις από τις συνθήκες που υπάρχουν στην περιοχή πολύ πιο σημαντικές και πιο άμεσες.

Μια από τις κύριες επιδιώξεις της αναθεώρησης επίσης, είναι να μπορούν να λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές-πολιτικές-θρησκευτικές ιδιαιτερότητες των χωρών εταίρων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ανακοίνωση τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 18^{ης} Νοεμβρίου 2015 «Η διαφοροποίηση και η μεγαλύτερη αμοιβαία ανάληψη ευθύνης θα αποτελέσουν περαιτέρω βασικά στοιχεία της νέας ΕΠΓ, ενώ θα αναγνωρίζεται ότι δεν επιδιώκουν όλοι οι εταίροι να συμμορφωθούν με τους κανόνες και τα πρότυπα της ΕΕ, και θα αντικατοπτρίζονται οι επιθυμίες κάθε χώρας σχετικά με τη φύση και την έκταση της εταιρικής της σχέσης με την ΕΕ. Η ΕΕ θα υπερασπίζεται και θα συνεχίσει να προωθεί τις οικουμενικές αξίες μέσω της ΕΠΓ, με την αναζήτηση πιο

αποτελεσματικών τρόπων για την προώθηση της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των θεμελιωδών ελευθεριών και του κράτους δικαίου»⁸².

Η Ένωση με την αναθεώρηση της ΕΠΓ θα προσπαθήσει να επιτύχει μεγαλύτερη ευελιξία, αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα καθώς και μια νέα οπτική στους όρους της εταιρικής σχέσης με τα συμβαλλόμενα κράτη. Η νέα ΕΠΓ θα εισαγάγει μερικές νέες μεθόδους εργασίας, όπως την κατάργηση της παραδοσιακής ετήσιας δέσμης εκθέσεων ανά χώρα. Η υποβολή εκθέσεων θα γίνει τώρα περισσότερο προσαρμοσμένη στη φύση και στο χρονοδιάγραμμα εργασίας κάθε εταιρικής σχέσης. Επίσης θα επιχειρηθεί μια ανακατανομή των διαθέσιμων χρηματοδοτικών πόρων με πιο ευέλικτο τρόπο, έτσι ώστε η ΕΕ να μπορεί να αντιδρά ταχύτερα στις νέες προκλήσεις στις γειτονικές χώρες. Η ένωση προτίθεται να δώσει ιδιαίτερο βάρος στην δημιουργία στενότερης συνεργασίας με την κοινωνία των πολιτών, τους κοινωνικούς εταίρους και ιδιαίτερα την νέα γενιά η οποία αποτελεί την συντριπτική πλειοψηφία στις χώρες του Νότου και η οποία μόνο με την δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για ευημερία και ανάπτυξη μπορεί να κρατηθεί μακριά από τον ισλαμικό εξτρεμισμό.

Στο ίδιο πλαίσιο τον Ιούνιο του 2016 παρουσιάστηκε από την Ύπατη Εκπρόσωπο της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας και Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας⁸³. Εκεί, μεταξύ άλλων, ως προτεραιότητα της εξωτερικής δράσης της ΕΕ αναφέρεται και η ανθεκτικότητα του κράτους και της κοινωνίας στην Ανατολή και τον Νότο. Η ΕΕ αναγνωρίζει ότι καθοριστικό ρόλο για την δική της ευημερία και ασφάλεια θα παίξει η ύπαρξη συνθηκών ευημερίας και ασφάλειας και στον κόσμο γύρω της. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον όρο ανθεκτικότητα δηλαδή την ικανότητα των κρατών και των κοινωνιών να αναμορφώνονται για να αντέξουν εσωτερικές και εξωτερικές κρίσεις και να ανακάμψουν από αυτές. Ανθεκτικότητα για την ΕΕ δεν σημαίνει απλά ασφαλές κράτος που ευημερεί αλλά μια ανθεκτική κοινωνία που

---

⁸² Επανεξέταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ): ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων για πιο ισχυρές γειτονικές χώρες Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βρυξέλλες, 18 Νοεμβρίου 2015 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6121_el.htm προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

⁸³ Μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_gr_version.pdf προσπέλαση 5 Δεκεμβρίου 2016

χαρακτηρίζεται από δημοκρατία, εμπιστοσύνη στους θεσμούς και βιώσιμη ανάπτυξη. Η ΕΕ υπόσχεται να εργαστεί προς αυτή την κατεύθυνση συνεργαζόμενη με τις κρατικές οντότητες αλλά και την κοινωνία των πολιτών ενώ ως χώρος εφαρμογής αναφέρεται για τον Νότο η περιοχή έως και την Κεντρική Αφρική αναγνωρίζοντας ότι οι συνθήκες και των γειτόνων των γειτόνων μας είναι επίσης σημαντικές.

Στο ίδιο έγγραφο αναφέρονται ενέργειες που έχουν να κάνουν με την ολοκληρωμένη προσέγγιση έναντι των συγκρούσεων στην περιοχή γειτονίας την ΕΕ, την ανάπτυξη περιφερειακών δομών συνεργασίας καθώς και την ενότητα και η αξιοπιστία στις δράσεις της ΕΕ έναντι τρίτων (η ανάγκη δηλ. η ΕΕ να έχει μια σταθερή κοινή εξωτερική πολιτική), θέματα στα οποία όπως φάνηκε από την αντιμετώπιση της Αραβικής Άνοιξης χρίζουν βελτίωσης.

Ένωση για τη Μεσόγειο (UfM)

Η Ένωση για τη Μεσόγειο (UfM) περιλαμβάνει τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ, την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση ως θεσμό καθώς και 15 Μεσογειακές χώρες (Αλβανία, Αλγερία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Μαυριτανία, Μαυροβούνιο, Μονακό, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία (η συμμετοχή της οποίας έχει ανασταλεί λόγω του εμφυλίου πολέμου), Τυνησία και Τουρκία. Ο Αραβικός Σύνδεσμος έχει συμμετάσχει σε όλες τις συνεδριάσεις από το 2008 ενώ στη Λιβύη έχει αναγνωριστεί καθεστώς παρατηρητή.

Στόχοι

Η Ένωση για τη Μεσόγειο αποτελεί ένα πολυμερές πλαίσιο για τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των χωρών της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου. Ξεκίνησε το 2008 στη Σύνοδο Κορυφής του Παρισιού και αποτελεί συνέχεια της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (Euro-Med), επίσης γνωστής και ως διαδικασία της Βαρκελώνης. Η Ένωση για τη Μεσόγειο διαπνέεται από τους στόχους που καθορίζονται στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης (1995), και συγκεκριμένα τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης, σταθερότητας, ασφάλειας και κοινής οικονομικής ευημερίας, με πλήρη σεβασμό των δημοκρατικών αρχών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των

θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και την προώθηση της κατανόησης μεταξύ των πολιτισμών στην περιοχή⁸⁴.

Δομές

Η διοίκηση της Ένωσης για τη Μεσόγειο είναι διπλή, με την ύπαρξη δύο συμπροεδριών που στόχο έχει να υπογραμμίσει την «συνιδιοκτησία» που οφείλει να χαρακτηρίζει την ένωση για τη Μεσόγειο και έτσι να μην δημιουργείται η αίσθηση ότι η Ε.Ε προσπαθεί να επιβάλλει τους όρους της. Το 2012, η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέλαβε τη βόρεια συμπροεδρία και η Ιορδανία την νότια. Παρά το γεγονός ότι από τις Διακηρύξεις προβλέπονται τακτικές σύνοδοι κορυφής, η Αραβοϊσραηλινή διένεξη και κυρίως η κατάσταση που επικρατεί στις χώρες τις περιοχής τα τελευταία χρόνια (Αραβική άνοιξη, πολεμικές συγκρούσεις σε Συρία και Λιβύη, πολιτικός και κοινωνικός αναβρασμός) δεν έχουν επιτρέψει μέχρι στιγμής τη διεξαγωγή τους.

Το κύριο διοικητικό όργανο είναι η Σύνοδος Ανώτατων Υπαλλήλων, η οποία επιβλέπει και συντονίζει το έργο της Ένωσης για τη Μεσόγειο. Η Σύνοδος Ανώτατων Υπαλλήλων εγκρίνει επίσης τον προϋπολογισμό και το πρόγραμμα εργασίας της Γραμματείας, προετοιμάζει τις συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών και των άλλων υπουργικών σχημάτων και διορίζει τον Γενικό Γραμματέα και τους έξι αναπληρωτές Γενικούς Γραμματείς. Στη σύνοδο συζητούνται επίσης προτάσεις έργων που υποβάλλονται από τη Γραμματεία για έγκριση και υιοθέτηση. Η αποστολή της Γραμματείας της Ένωσης για τη Μεσόγειο συνίσταται, κυρίως, στον εντοπισμό, την εκπόνηση, την προώθηση και τον συντονισμό τεχνικών έργων σε τομείς όπως οι μεταφορές, η ενέργεια, το νερό, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανώτερη εκπαίδευση και η κινητικότητα, η έρευνα, οι κοινωνικές υποθέσεις, η χειραφέτηση των γυναικών, η απασχόληση και η ανάπτυξη των επιχειρήσεων, τομείς που ενισχύουν τη συνεργασία και επηρεάζουν άμεσα τη ζωή των πολιτών. Η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος χορηγός στον προϋπολογισμό της Γραμματείας της Ένωσης για τη Μεσόγειο.

---

⁸⁴Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_6.5.4.html προσπέλαση
30 Νοεμβρίου 2016

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Ένωσης για τη Μεσόγειο βασίζεται στις εργασίες της Ευρωμεσογειακής Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και αποτελείται από 280 μέλη: 132 μέλη της ΕΕ (83 μέλη από τα 28 εθνικά κοινοβούλια της ΕΕ και 49 μέλη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), 8 μέλη από τις ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες εταίρους (Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Μονακό και Μαυροβούνιο), 130 μέλη από τις δέκα χώρες των νοτίων και ανατολικών ακτών της Μεσογείου (Αλγερία, Αίγυπτο, Ιορδανία, Ισραήλ, Λίβανο, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία (η συμμετοχή της έχει ανασταλεί επί του παρόντος συνεπεία του εμφυλίου πολέμου στη χώρα), Τυνησία και Τουρκία, και 10 μέλη από την Μαυριτανία. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Ένωσης για τη Μεσόγειο πραγματοποιεί τουλάχιστον μία σύνοδο ολομέλειας ετησίως, ενώ η τελευταία πραγματοποιήθηκε στην Ταγγέρη τον Μάιο του 2016. Εγκρίνει ψηφίσματα ή συστάσεις για όλες τις πτυχές της ευρωμεσογειακής συνεργασίας που αφορούν τα εκτελεστικά όργανα της Ένωσης για τη Μεσόγειο, το Συμβούλιο της ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές κυβερνήσεις των χωρών εταίρων. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο άσκησε την εκ περιτροπής προεδρία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης από τον Μάρτιο του 2012 μέχρι τον Απρίλιο του 2013. Την προεδρία έχει σήμερα η Ιταλία (2016-2017), που διαδέχθηκε το Μαρόκο. Η Συνέλευση έχει πέντε επιτροπές: Πολιτικών Υποθέσεων, Οικονομικών Υποθέσεων, Πολιτισμού, Γυναικών και Ενέργειας. Κατόπιν πρωτοβουλίας του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Martin Schulz συγκλήθηκε σύνοδος κορυφής των προέδρων των κοινοβουλίων των χωρών της Ένωσης για τη Μεσόγειο για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2013. Άλλες διασκέψεις κορυφής έγιναν στη Λισαβόνα τον Μάιο 2015 και στην Ταγγέρη τον Μάιο 2016. Η Ευρωμεσογειακή Περιφερειακή και Τοπική Συνέλευση (ARLEM) συστάθηκε το 2010 και είναι μια συμβουλευτική συνέλευση που έχει ως στόχο την αύξηση της συμμετοχής των τοπικών και περιφερειακών φορέων στην Ένωση για τη Μεσόγειο. Έχει 84 μέλη — όλοι εκπρόσωποι των περιφερειών ή των τοπικών φορέων με εντολή σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο — από τις 43 χώρες εταίρους της Ένωσης για τη Μεσόγειο⁸⁵. Τα ανωτέρω στοιχεία καταδεικνύουν την προσπάθεια της Ε.Ε να προσεγγίσει τις χώρες της περιοχής και να δημιουργήσει ένα περιβάλλον ασφαλείας τόσο για τις ίδιες όσο φυσικά και για τον εαυτό της. Το

---

⁸⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_6.5.4.html προσπέλαση
30 Νοεμβρίου 2016

περιβάλλον αυτό θα πρέπει να εδράζεται από την μία, στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, καθώς επίσης και στην δημιουργία δημοκρατικότερων θεσμών και καθεστώτων. Οι διαφορετικές συνθήκες σε κάθε χώρα αλλά επίσης και η άποψη της Ε.Ε ότι θα μπορούσε απλά να εξάγει Δημοκρατία στις περιοχές αυτές χωρίς να συνυπολογίζει τις ιδιαιτερότητες κάθε κράτους αλλά και τον τρόπο σκέψης του Αραβικού- Μουσουλμανικού κόσμου σε ζητήματα Δημοκρατίας, κατέστησε σε πολλές περιοχές (Λιβύη- Συρία) το εγχείρημα ανεπιτυχές.

Νότιοι Εταίροι

Η Νότια Διάσταση αποτελεί τμήμα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και καλύπτει δέκα από τις χώρες που γειτνιάζουν με την ΕΕ, και βρίσκονται στις ανατολικές και νότιες ακτές της Μεσογείου: Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία και Τυνησία. Η προσέγγιση της Ε.Ε. με τις μεσογειακές χώρες εταίρους έχει διττό, διμερή και πολυμερή, χαρακτήρα. Η Ν. Διάσταση της Ε.Π.Γ. εξειδικεύεται, σε διμερές επίπεδο, με ένα πλέγμα συμφωνιών, τις Συμφωνίες Σύνδεσης. Σημαντικό ρόλο παίζουν ακόμη τα Σχέδια Δράσης, με τα οποία καθορίζονται οι βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες στο πεδίο των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Στο πολυμερές επίπεδο, η Ν. Διάσταση της Ε.Π.Γ. εμπλουτίζεται με την Ένωση για τη Μεσόγειο, η οποία το 2008 διαδέχθηκε τη Διαδικασία της Βαρκελώνης και αναλύθηκε προηγουμένως.

ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ

Οι συμφωνίες σύνδεσης αποτελούν τη νομική βάση για τις διμερείς σχέσεις της ΕΕ με τους περισσότερους από τους Νότιους εταίρους: την Αλγερία, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, τον Λίβανο, το Μαρόκο, την Παλαιστινιακή Αρχή και την Τυνησία. Η συμφωνία σύνδεσης που μονογραφήθηκε με τη Συρία, πριν από την έναρξη των ταραχών και στην συνέχεια του πολέμου, το 2011, δεν υπεγράφη ποτέ. Οι διαπραγματεύσεις για μια συμφωνία πλαίσιο ΕΕ-Λιβύης αναστάλθηκαν τον Φεβρουάριο του 2011 και ακόμη δεν έχουν επαναληφθεί ενώ δεν φαίνεται στον ορίζοντα κάποια προοπτική αλλαγής αυτού του καθεστώτος. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, η ΕΕ και οι νότιοι εταίροι της (εκτός από την Αλγερία, τη Λιβύη και τη Συρία) έχουν υιοθετήσει διμερή σχέδια δράσης. Προσδιορίζουν θεματολόγια πολιτικής και οικονομικής μεταρρύθμισης με

βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες τριών έως πέντε ετών. Τα σχέδια δράσης ΕΠΓ αντανακλούν τις ανάγκες, τα συμφέροντα και τις ικανότητες της ΕΕ και κάθε εταίρου και στοχεύουν συγκεκριμένα να αναπτύξουν δημοκρατικές κοινωνίες με ισοτιμία και χωρίς αποκλεισμούς, να προωθήσουν την οικονομική ολοκλήρωση και την εκπαίδευση, να αναπτύξουν τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και τη γεωργία, και να διευκολύνουν τις νόμιμες διασυνοριακές μετακινήσεις των προσώπων⁸⁶. Οι πολιτικές αυτές ως επί το πλείστον χρηματοδοτούνται από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Γειτονίας (ΕΜΓ) αλλά και από άλλα αναπτυξιακά όργανα της Ένωσης. Ακόμα, παρέχονται δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης. Κάθε χρόνο, η Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης δημοσιεύουν την αξιολόγηση της συνεργασίας τους με κάθε εταίρο στις εκθέσεις προόδου της ΕΠΓ.

Η ΕΕ επιδιώκει επίσης να προωθήσει την πρόσβαση στην αγορά και τη συνεργασία με τους νότιους εταίρους της σε θέματα μετανάστευσης και κινητικότητας. Βρίσκονται σε εξέλιξη διαπραγματεύσεις για σφαιρικές και σε βάθος συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών (DCFTA) με το Μαρόκο και με την Τυνησία. Έχουν δρομολογηθεί εταιρικές σχέσεις κινητικότητας, που ανοίγουν τον δρόμο για συμφωνίες διευκόλυνσης της χορήγησης θεωρήσεων και επανεισδοχής, με το Μαρόκο, την Τυνησία και την Ιορδανία, ενώ συζητούνται με άλλες χώρες της περιοχής.

Η τρέχουσα κατάσταση όπως αυτή αναλύεται επιγραμματικά από τους φορείς του Ευρωκοινοβουλίου έχει ως εξής:

Αλγερία

Ως σημαντικός περιφερειακός παίκτης και σημαντική χώρα παραγωγής ενέργειας, η Αλγερία είναι σημαντικός εταίρος της ΕΕ στη νότια γειτονία. Το 2005 ετέθη σε ισχύ συμφωνία σύνδεσης. Οι διαπραγματεύσεις σχετικά με το σχέδιο δράσης της ΕΠΓ άρχισαν το 2012 και βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη. Η συνεργασία μεταξύ των εταίρων εστιάζεται στις πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές

---

⁸⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νότιοι Εταίροι
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.6.html
προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

μεταρρυθμίσεις, την καταπολέμηση της διαφθοράς, την ασφάλεια και τη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα.

Αίγυπτος

Οι σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αιγύπτου διέπονται από συμφωνία σύνδεσης, που ισχύει από το 2004, και ακολουθούν τους στόχους που ορίζονται στο σχέδιο δράσης της ΕΠΓ. Μετά την αιγυπτιακή επανάσταση το 2011, η ΕΕ ανέλαβε τη δέσμευση να υποστηρίξει τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις της χώρας. Ωστόσο, η πρόοδος σε αυτούς τους τομείς υπήρξε περιορισμένη, καθώς η χώρα πέρασε από μια περίπλοκη φάση πολιτικής αστάθειας.

Ισραήλ

Οι σχέσεις ΕΕ-Ισραήλ είναι εκτενείς και εδράζονται σε ισχυρές οικονομικές και εμπορικές σχέσεις και τεχνική συνεργασία. Βάσει της συμφωνίας σύνδεσης του 2000, οι σχέσεις αναπτύχθηκαν δυναμικά κατά τα έτη που ακολούθησαν, με ουσιαστική επέκταση σε πολλούς τομείς. Το 2009 η ΕΕ αποφάσισε ότι, για να αποκτήσουν οι εν λόγω σχέσεις «προηγμένο καθεστώς», θα έπρεπε να σημειωθεί πρόοδος στην ειρηνευτική διαδικασία της Μέσης Ανατολής. Η επέκταση των ισραηλινών οικισμών στα κατεχόμενα παλαιστινιακά εδάφη θεωρείται απειλή για την επίτευξη της λύσης των δύο κρατών. Η συνεργασία συνεχίζεται, ωστόσο, στη βάση του σχεδίου δράσης ΕΠΓ του 2005. Το 2013 η ΕΕ προσέφερε στο Ισραήλ και στο μελλοντικό κράτος της Παλαιστίνης το καθεστώς των «ειδικών προνομιακών εταιρικών σχέσεων» που παρέχει μια άνευ προηγουμένου δέσμη μέτρων πολιτικής και οικονομικής στήριξης και υποστήριξης στον τομέα της ασφάλειας για τα δύο μέρη, στο πλαίσιο μιας τελικής συμφωνίας.

Ιορδανία

Η ΕΕ θεωρεί την Ιορδανία σημαντικό εταίρο, ο οποίος ασκεί σταθεροποιητικό ρόλο στη Μέση Ανατολή. Η συμφωνία σύνδεσης ΕΕ-Ιορδανίας, σε ισχύ από τον Μάιο του 2002, παρέχει τη νομική βάση για αυτή τη διμερή σχέση. Το 2012 εγκρίθηκε σχέδιο δράσης ΕΠΓ. Το 2010 η Ιορδανία έγινε η δεύτερη χώρα εταίρος της Μεσογείου μετά το Μαρόκο που απέκτησε «προηγμένο» καθεστώς συνεργασίας με την ΕΕ. Για την αντιμετώπιση της συριακής κρίσης — η Ιορδανία φιλοξενεί πάνω από 630 000 Σύρους πρόσφυγες — η Επιτροπή έχει διαθέσει στη

χώρα πάνω από 680 εκατομμύρια ευρώ σε βοήθεια για τους πρόσφυγες και τις ευάλωτες κοινότητες, πέραν της τακτικής προγραμματισμένης βοήθειας προς την Ιορδανία. Τον Οκτώβριο του 2014, η ΕΕ και η Ιορδανία δρομολόγησαν εταιρική σχέση κινητικότητας.

Λίβανος

Οι σχέσεις βασίζονται στη συμφωνία σύνδεσης ΕΕ-Λιβάνου, που ισχύει από το 2006, και ακολουθούν τον οδικό χάρτη που καθορίζεται στο σχέδιο δράσης ΕΠΓ 2013-2015. Η ΕΕ στηρίζει την ενότητα, τη σταθερότητα, την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα του Λιβάνου, ιδίως με δεδομένη την επιδεινούμενη κατάσταση στη γειτονική Συρία. Με πληθυσμό 4,4 εκατομμυρίων κατοίκων, ο Λίβανος φιλοξενεί σήμερα περίπου 1,1 εκατομμύρια καταγεγραμμένους Σύρους πρόσφυγες. Από την αρχή της κρίσης, η Επιτροπή έχει διαθέσει σχεδόν 800 εκατομμύρια ευρώ στον Λίβανο σε βοήθεια για τους πρόσφυγες και τις ευάλωτες κοινότητες, πέραν της τακτικής προγραμματισμένης βοήθειας προς τον Λίβανο. Τον Δεκέμβριο του 2014, η ΕΕ και ο Λίβανος ξεκίνησαν διάλογο για τη μετανάστευση, την κινητικότητα και την ασφάλεια, ο οποίος μπορεί να οδηγήσει στη σύναψη εταιρικής σχέσης κινητικότητας.

Λιβύη

Από την πτώση του καθεστώτος Καντάφι, η Λιβύη έχει διολισθήσει σε εμφύλιο πόλεμο, στο πλαίσιο πολύπλοκων πολιτικών, εδαφικών, κοινωνικών και φυλετικών διαιρέσεων. Η χώρα είναι επίσης γνωστή ως οδός διαμετακόμισης για την εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο στην περιοχή του Σαχέλ. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ επιδιώκει να βοηθήσει τους Λίβυους για την εγκαθίδρυση ενός σταθερού και χωρίς αποκλεισμούς Κράτους. Η Ένωση υποστηρίζει τις διαμεσολαβητικές προσπάθειες του ΟΗΕ να θέσει τέρμα στις εχθροπραξίες και προσεγγίζει διπλωματικά τη Λιβύη και περιφερειακούς φορείς. Το 2013 αναπτύχθηκε αποστολή της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας για να συμβάλει στην ενίσχυση της ικανότητας της χώρας να διαχειριστεί τα σύνορά της. Ωστόσο, η αποστολή αναγκάστηκε να μετεγκατασταθεί στην Τύνιδα. Δεν υπάρχουν συμβατικές σχέσεις μεταξύ της Λιβύης και της ΕΕ, αλλά η χώρα είναι επιλέξιμη για χρηματοδότηση στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Γειτονίας.

Μαρόκο

Από τους νότιους εταίρους, το Μαρόκο έχει μία από τις πιο ανεπτυγμένες σχέσεις με την ΕΕ. Μια συμφωνία σύνδεσης έχει τεθεί σε ισχύ από το 2000 και το 2013 εγκρίθηκε νέο σχέδιο δράσης της ΕΠΓ. Το 2008 χορηγήθηκε «προηγμένο καθεστώς» της ΕΠΓ στη χώρα, αντικατοπτρίζοντας τη φιλοδοξία να ενισχυθεί η συνεργασία ΕΕ-Μαρόκου και να στηριχθούν περαιτέρω οι οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Τα μεταναστευτικά ζητήματα αποτελούν προτεραιότητα. Η εταιρική σχέση κινητικότητας ΕΕ-Μαρόκου ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2013. Το Μαρόκο είναι η πρώτη χώρα στην περιοχή που έχει αρχίσει διαπραγματεύσεις για ένα καθεστώς διευκόλυνσης της χορήγησης θεωρήσεων και μια σφαιρική και σε βάθος συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών (DCFTA) με την ΕΕ. Επιπλέον, μια ανανεωμένη αλιευτική συμφωνία τέθηκε σε ισχύ το 2014. Τον Δεκέμβριο του 2015, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε ότι η τετραετής συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και του Μαρόκου σχετικά με το εμπόριο γεωργικών προϊόντων και προϊόντων αλιείας θα πρέπει να ακυρωθεί διότι περιλάμβανε παράνομα τη διαφιλονικούμενη περιοχή της Δυτικής Σαχάρας.

Παλαιστίνη

Η ΕΕ είναι ο κύριος υποστηρικτής της Παλαιστινιακής Αρχής (ΠΑ). Ο συνολικός στόχος της στήριξης της ΕΕ είναι να συμβάλει στην οικοδόμηση των ικανοτήτων ενός μελλοντικού βιώσιμου, ανεξάρτητου και δημοκρατικού παλαιστινιακού κράτους, που θα συνυπάρχει με ειρήνη και ασφάλεια με το Ισραήλ και άλλες γειτονικές χώρες. Η νομική βάση για τις σχέσεις της ΕΕ με την Παλαιστινιακή Αρχή είναι η ενδιάμεση συμφωνία σύνδεσης για το εμπόριο και τη συνεργασία που συνήφθη το 1997. Το 2013 η ΕΕ και η Παλαιστινιακή Αρχή υπέγραψαν νέο σχέδιο δράσης ΕΠΓ.

Συρία

Αφότου η κυβέρνηση της Συρίας άρχισε να καταστέλλει βίαια αντικυβερνητικές διαδηλώσεις τον Μάρτιο του 2011, η ΕΕ έλαβε μια σειρά ολοένα και πιο περιοριστικών μέτρων κατά του συριακού καθεστώτος. Όλα τα διμερή προγράμματα συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της συριακής κυβέρνησης έχουν ανασταλεί. Η ΕΕ υποστηρίζει τις ειρηνευτικές συνομιλίες χωρίς αποκλεισμούς με στόχο μια πολιτική μετάβαση υπό συριακή ευθύνη. Από την έναρξη της

σύγκρουσης, η ΕΕ, μαζί με τα κράτη μέλη της, έχει συνεισφέρει περισσότερα από 5 δισεκατομμύρια ευρώ για να βοηθήσει τους Σύρους στη χώρα τους καθώς και τους πρόσφυγες και τις κοινότητες υποδοχής στην περιοχή. Υπήρξε δέσμευση για επιπλέον 3 δισεκατομμύρια ευρώ στη Διάσκεψη του Λονδίνου για την κρίση στη Συρία τον Φεβρουάριο του 2016.

Τυνησία

Από την επανάσταση του 2011 στην Τυνησία, η ΕΕ έχει παράσχει πολιτική, οικονομική και τεχνική στήριξη για τη δημοκρατική μετάβαση της χώρας. Η συναινετική έγκριση του νέου συντάγματος στην Τυνησία, τον Ιανουάριο του 2014, και η επιτυχής διοργάνωση βουλευτικών και προεδρικών εκλογών, τον Οκτώβριο-Δεκέμβριο του 2014, αποτέλεσαν ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός. Το 2014 λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική πρόοδο που είχε επιτευχθεί, η ΕΕ και η Τυνησία συμφώνησαν να συστήσουν «προνομιακή εταιρική σχέση». Νομική βάση των διμερών σχέσεων παραμένει η συμφωνία σύνδεσης, η οποία βρίσκεται σε ισχύ από το 1998. Υποστηριζόμενη από ένα σχέδιο δράσης ΕΠΓ για την περίοδο 2013-2017, η προνομιακή εταιρική σχέση έχει ως στόχο την ενίσχυση της πολιτικής συνεργασίας και της οικονομικής ολοκλήρωσης. Η Τυνησία και η ΕΕ δρομολόγησαν εταιρική σχέση κινητικότητας τον Μάρτιο του 2014. Οι διαπραγματεύσεις για μια σφαιρική και σε βάθος συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών (DCFTA) ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 2015⁸⁷.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι ένας από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς που συμμετέχει πλήρως στην ευρωπαϊκή πολιτική γειτονίας (ΕΠΓ), μέσω της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων, ενώ παρακολουθεί την εφαρμογή της ΕΠΓ, ιδίως όσον αφορά τις ετήσιες εκθέσεις προόδου της και τις αναθεωρήσεις της. Η Επιτροπή προσπαθεί να παρακολουθήσει την πολιτική κατάσταση στις χώρες εταίρους μέσω τακτικών ανταλλαγών απόψεων και επισκέψεων με υψηλά ιστάμενα κυβερνητικά στελέχη, εμπειρογνώμονες και φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Οι δημοσιονομικές εξουσίες του επιτρέπουν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να ασκεί άμεση επιρροή όσον αφορά τα ποσά που διατίθενται στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Γειτονίας. Η

---

⁸⁷

σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου απαιτείται για τη σύναψη όλων των συμφωνιών σύνδεσης με τους νότιους εταίρους της ΕΠΓ. Το Κοινοβούλιο πρέπει επίσης να συναινέσει για οποιαδήποτε νέα εμπορική συμφωνία, όπως οι μελλοντικές σφαιρικές και σε βάθος συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών.

Γίνεται επίσης μια σημαντική προσπάθεια για να αναπτυχθούν οι διμερείς σχέσεις με τα κοινοβούλια των νοτίων εταίρων με την δημιουργία μόνιμων αντιπροσωπιών με το Ευρωκοινοβούλιο (όπου αυτό είναι εφικτό). Το εύρος της κοινοβουλευτικής σχέσης συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την πρόοδο των σχέσεων στο πλαίσιο της ΕΠΓ. Έτσι πχ οι σχέσεις με το κοινοβούλιο του Μαρόκου, αναβαθμίστηκαν με τη δημιουργία Μικτής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής (ΜΚΕ) το 2010, και το 2016 δημιουργήθηκε επίσης ΜΚΕ με την Τυνησία. Οι κοινοβουλευτικές σχέσεις με τη Συρία ανεστάλησαν λόγω του εμφυλίου πολέμου ενώ επίσης στη Λιβύη η παρούσα κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας δεν επιτρέπει την ανάπτυξη διακοινοβουλευτικών σχέσεων.

Είδαμε λοιπόν ότι η ΕΕ μέσα από μια σειρά θεσμικών οργάνων και συμφωνιών προσπαθεί να προσεγγίσει το χώρο της Μεσογείου και να παρέμβει στο μέτρο του δυνατού στα τεκταινόμενα. Έτσι προχώρησε σε αναθεώρηση της ΕΠΓ το 2011 μετά την Αραβική Άνοιξη αλλά και το 2015 μετά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής της ΕΠΓ προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να καταστήσει την παρέμβαση της πιο αποτελεσματική και για τις ίδιες τις τοπικές κοινωνίες αλλά και για να προωθήσει την δική της σταθερότητα και ασφάλεια.

Το ζητούμενο στην παρούσα φάση είναι αν και κατά πόσον η ΕΕ είναι ικανή να μαθαίνει από τα λάθη της και αν θα καταφέρει μέσω της αναθεωρημένης ΕΠΓ να προσεγγίσει τις Αραβικές Κοινωνίες της Βορείου Αφρικής και της Μ. Ανατολής όχι με το ύφος της αυθεντίας που έρχεται να προσφέρει την απόλυτη «αλήθεια» και την λύση κάθε προβλήματος απλά και μόνο με την εφαρμογή της δικής της κοσμοθεωρίας, αλλά αντίθετα δημιουργώντας μια σχέση ισοτιμίας που θα πρέπει, από την πλευρά της ΕΕ τουλάχιστον, να στηρίζεται στην κατανόηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε κοινωνίας της περιοχής. Επίσης πρέπει να καταστεί σαφές ότι όλες οι χώρες της περιοχής δεν έχουν τα ίδια συμφέροντα και τις ίδιες επιδιώξεις στην σχέση τους με την ΕΕ και άρα πρέπει ανάλογη να είναι και η αντιμετώπιση από την ίδια την Ένωση μη παραγνωρίζοντας επίσης ότι και τα

ίδια τα μέλη της ΕΕ έχουν διαφορετικό βαθμό εμπλοκής αλλά και διαφορετικές προσδοκίες από την σχέση αυτή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

«.....δεν αλλάζουν οι καιροί, με φωτιά και με μαχαίρι πάντα ο κόσμος προχωρεί»

Κεμάλ- Ν. Γκάτσος

Η Αραβική Άνοιξη αποτέλεσε ένα καταλυτικό γεγονός για τις χώρες τις οποίες εμφανίστηκε αλλά ταυτόχρονα επηρέασε ολόκληρο το γεωπολιτικό περιβάλλον της περιοχής, ενώ σε πολλές περιοχές (Συρία, Λιβύη) οι συγκρούσεις βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη με σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον ασφαλείας. Οι ιδιαιτερότητες της περιοχής όπως είδαμε είναι πολλές, και έτσι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει μια ενιαία πολιτική που να εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις καθώς οι κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες κάθε χώρας διαφέρουν πολύ. για αυτό άλλωστε και τα αποτελέσματα της Άνοιξης διέφεραν από χώρα σε χώρα. Στην σημερινή εποχή έξι χρόνια μετά πλην της Τυνησίας τα πράγματα έχουν βελτιωθεί ελάχιστα έως καθόλου ενώ στην Συρία η εμπόλεμη κατάσταση συνεχίζεται.

Είναι λοιπόν μάλλον αυτονόητο ότι η ανατροπή των δικτατοριών από μόνη της δεν οδηγεί σε ένα δημοκρατικότερο περιβάλλον με καλύτερες συνθήκες για τους πολίτες, το οποίο θα αποκλείει την επιστροφή σε επίσης καταπιεστικά καθεστώτα. Αυτό μπορεί να είναι αποτέλεσμα μόνον μετασχηματισμού και ανάγκης της ίδιας της κοινωνίας, να προέρχεται από εσωτερικές δυνάμεις ενώ πολύ δύσκολα μπορεί να επιβληθεί από εξωτερικούς παράγοντες. Οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί λοιπόν, στον βαθμό που πραγματοποιούνται, αποτελούν κριτήριο για αν έχουμε να κάνουμε με μια εξέγερση ή με μια κοινωνική επανάσταση, καθώς όπως αναφέρει η Αμερικανίδα καθηγήτρια Theda Skocpol στο βιβλίο της *States and Social Revolutions*, «η εξέγερση είναι αντίδραση καταπιεσμένων που δεν οδηγεί απαραίτητα σε κοινωνικούς μετασχηματισμούς, ενώ η κοινωνική επανάσταση επιφέρει αλλαγές στις δομές της κοινωνίας και της εξουσίας της χώρας»⁸⁸.

Οι κοινωνίες της περιοχής είναι δημογραφικά πολύ ενεργές (σε αντίθεση με την Ευρώπη) και με ιδιαίτερα μεγάλα ποσοστά νέων ανθρώπων. Είναι

---

⁸⁸Γ. Δημητρακόπουλος Αραβική Άνοιξη Εξέγερση ή επανάσταση; 13/7/13 <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=374449> προσπελάστηκε 20/10/16

χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΗΕ για το 2015⁸⁹ για την περιοχή της Βορείου Αφρικής στις ηλικίες 0-14 ανήκει ποσοστό 32% και στις ηλικίες 15-64 ποσοστό 63% περίπου ενώ άνω των 65 ετών είναι μόλις το 6%. Κοινωνίες όπου πολύ πάνω από τα μισά τους μέλη είναι κάτω των 30 ετών, σύμφωνα με στοιχεία του 2012 στην περιοχή της Μ. Ανατολής και της Αφρικής το ποσοστό των νέων κάτω των 30 ετών είναι 65% και ο μέσος όρος ηλικίας 22 ετών⁹⁰, είναι κοινωνίες σε συνεχή κινητικότητα οι οποίες ψάχνουν τρόπους για να διοχετεύσουν την ενέργειά τους και να προστατεύσουν αυτό που οι ίδιες θεωρούν ως ταυτότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Π. Κονδύλης «Μόνο εκεί που κοχλάζει νεανικό αίμα γεννιούνται ιδέες ικανές να κινητοποιήσουν μάζες»⁹¹. Η ενεργητικότητα και η ανάγκη δραστηριοποίησης και προόδου υφίσταται λοιπόν εγγενώς στις Αραβικές-Ισλαμικές κοινωνίες της Β. Αφρικής και της Μ. Ανατολής και λόγω της δημογραφικής τους ταυτότητας. Η ζήτηση λοιπόν για κάτι νέο και ελπιδοφόρο υπάρχει, το ζητούμενο είναι αν θα υπάρχει προσφορά για οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο, κάτι στο οποίο μπορεί η ΕΕ να συνεισφέρει τα μέγιστα, για να διοχετευτεί όλη αυτή η ενέργεια. Σε διαφορετική περίπτωση όλο αυτό το δυναμικό, έλλειψη άλλης εναλλακτικής, θα προσπαθήσει να μεταναστεύσει με κάθε νόμιμο ή παράνομο τρόπο προς την Ευρώπη ή θα διοχετευτεί προς τον εξτρεμισμό και το μίσος προς το ξένο που μπορεί να μην προσφέρει βελτίωση της επίγειας ζωής υπόσχεται όμως αιώνιες απολαύσεις στην επόμενη. Η χειρότερη δε προοπτική για την ασφάλεια της ΕΕ είναι ο συνδυασμός των δύο.

Τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα των Αραβικών χωρών της περιοχής υφίστανται εδώ και δεκαετίες και δεν εμφανίστηκαν με την Αραβική Άνοιξη. Η μικρή αύξηση των θέσεων εργασίας σε συνδυασμό με την δημογραφική έκρηξη στις περιοχές αυτές, καθώς και η χαμηλή αποδοτικότητα της εργασίας είναι παράγοντες που σε άλλη περιοχή του κόσμου θα προκαλούσαν κρίση πολλά χρόνια πριν. Αυτό δεν συνέβη στον Αραβικό κόσμο λόγω των τεράστιων κερδών

---

⁸⁹ UN Demographic year book <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2.htm> προσπελάστηκε 1 Δεκεμβρίου 2016

⁹⁰ statistics on youth UNESCO <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-radio-day-2013/statistics-on-youth/> & Euromonitor International special report the world's youngest population 13/2/2012 <http://blog.euromonitor.com/2012/02/special-report-the-worlds-youngest-populations-.html> προσπελάστηκε 1 Δεκεμβρίου 2016

⁹¹ Π. Κονδύλης «θεωρία του Πολέμου» σελ. 388

από το εμπόριο υδρογονανθράκων που αντιστάθμιζε τις ελλείψεις της οικονομίας. Ακόμα και οι χώρες που δεν είχαν σημαντικά αποθέματα πετρελαίου επωφελήθηκαν από την αυξημένη ζήτηση σε εργατικό δυναμικό από γειτονικές πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση και την ραγδαία μείωση των τιμών του πετρελαίου τα πράγματα άλλαξαν ριζικά για τις οικονομίες της περιοχής οι οποίες χωρίς αύξηση των θέσεων εργασίας και της παραγωγικότητας θα βιώσουν ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα. Σημαντικές δράσεις που πρέπει να αναληφθούν για να ανατραπεί αυτή η κατάσταση είναι:

α. Η αύξηση των ευκαιριών εργασίας για τους νέους

β. Η μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, κυρίως για να πάψει να λειτουργεί υπέρ των λίγων και εκλεκτών που είχαν διασυνδέσεις με το καθεστώς.

γ. Η δημιουργία πλαισίου για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα

δ. Η ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας με διεθνή ιδρύματα και τις διεθνείς αγορές με στόχο την αποκόμιση τεχνογνωσίας και κεφαλαίων⁹². Οι ανωτέρω δράσεις θα προσφέρουν ευκαιρίες βελτίωσης της οικονομίας, βασικό παράγοντα για την δημιουργία σταθερότητας στην περιοχή και είναι δράσεις που η ΕΕ πρέπει και μπορεί να παίξει καταλυτικό ρόλο.

Η ΕΕ κατανάλωσε αρκετό πολιτικό δυναμικό στην προσπάθεια προώθησης της Δημοκρατίας στις εξεγερμένες περιοχές. Μεγάλο μέρος του ακαδημαϊκού κόσμου αμφισβητεί την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος της εξαγωγής του Δυτικού μοντέλου δημοκρατίας ειδικά στις Αραβικές χώρες καθώς δεν φαίνεται να συνυπολογίζει τις ιδιαιτερότητες των Μουσουλμανικών κοινωνιών που καθιστούν την πορεία προς μια βιώσιμη δημοκρατία δύσκολη ειδικά αν δεν έχει υποστήριξη και νομιμοποίηση εκ των έσω. Επίσης το επιχείρημα ότι περισσότερη δημοκρατία θα επιφέρει μείωση της εξάπλωσης της τρομοκρατίας προς την Ευρώπη μάλλον δεν ευσταθεί καθώς τα περισσότερα τρομοκρατικά χτυπήματα στο έδαφος της Ευρώπης εκτελέστηκαν από τρομοκράτες που γεννήθηκαν ή και μεγάλωσαν σαν Ευρωπαίοι πολίτες. Η ΕΕ λοιπόν πρέπει να επιδιώξει αρχικά την μετάβαση σε μια πιο χρηστή διακυβέρνηση, την εγκαθίδρυση κράτους δικαίου και την οικονομική ανάπτυξη αντί για την προώθηση του ιδεώδους της δυτικής δημοκρατίας. Οι

---

⁹² «After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press Magdi Amin κ.α New York 2012 σελ. 6-9

εκλογές από μόνες τους σε μια χώρα δεν αρκούν καθώς αν η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση δεν καταφέρει να επιτύχει τους στόχους της βελτιώνοντας την καθημερινότητα των πολιτών θα ανατραπεί όπως συνέβη στην Αίγυπτο με την κυβέρνηση Μόρσι. Η Ευρώπη λόγω και της γειννίας με την περιοχή ζητά κάτι πιο άμεσο και ευκολότερα υλοποιήσιμο, το οποίο σε ένα λογικό χρονικό πλαίσιο θα αυξήσει την σταθερότητα στην περιοχή και κατ επέκταση την ασφάλεια στην Ευρώπη. Ωστόσο, οι διαδικασίες μετάβασης στον Αραβικό κόσμο που ξεκίνησαν με την Άνοιξη, είναι το μεγάλο στοίχημα για τον δυτικό κόσμο (Ευρώπη και ΗΠΑ), αφού αποτελούν την ιδανική ευκαιρία για να διαψευσθεί το «δόγμα» του Huntington περί σύγκρουσης πολιτισμών, ιδιαίτερα όταν μιλάμε για αξίες όπως αυτή των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών και της δημοκρατίας. Σε περίπτωση όμως που οι πολιτικές και το μοντέλο εκδημοκρατισμού αποτύχουν στην περιοχή, τότε θα δοθεί το δικαίωμα στους ακραίους εκφραστές του Ισλάμ να ισχυριστούν ότι όντως το δυτικό μοντέλο είναι ανεφάρμοστο στον Αραβικό κόσμο⁹³.

Όσον αφορά βέβαια ο σενάριο της σύγκρουσης των πολιτισμών, είναι μάλλον απίθανο να συμβεί καθώς προϋποθέτει μια ιδεολογική τουλάχιστον ενότητα μεταξύ των αντιπάλων μερών, Δυτικού και Μουσουλμανικού κόσμου, η οποία δεν υπάρχει ούτε στην Δύση κάτι που έγινε ιδιαίτερα εμφανές με την διαχείριση της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, αλλά ούτε βέβαια και στο Ισλάμ αφού η σύγκρουση μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών (Σ. Αραβία- Ιράν) είναι ιδιαίτερα έντονη μέχρι και του βαθμού των ενόπλων συγκρούσεων (Μπαχρέιν, Υεμένη).⁹⁴ Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι οι εξεγέρσεις της Άνοιξης δεν είχαν στόχο την Δύση αλλά τα ίδια τα εσωτερικά καθεστώτα των χωρών που ξέσπασαν. Από την άλλη πλευρά το αν και πότε θα φτάσουμε στην εποχή του τέλους της Ιστορίας του Fukuyama μένει να αποδειχθεί.

Αυτό λοιπόν που απαιτείται πρωτίστως από την πλευρά της ΕΕ, αν θέλει να αντιμετωπίζεται ως μια μεγάλη δύναμη στο διεθνές επίπεδο, είναι να μπορεί να συμπεριφερθεί και ως τέτοια κάτι που προϋποθέτει την ύπαρξη μιας

---

⁹³ . «Η ενίσχυση των σχέσεων σε θέματα ασφαλείας μεταξύ των κρατών της νοτιοανατολικής Μεσογείου» Ινστιτούτο Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων Αθήνα Μάιος 2013, επιμέλεια επιτήρηση Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου http://www.irtea.gr/wp-content/uploads/2013/προσπέλαση_1_Δεκεμβρίου_2016_σελ._134

⁹⁴ Σ. Λίτσας Το Φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης ένα χρόνο μετά σελ 138.

κοινής πολιτικής. Βασικές προϋποθέσεις άσκησης κοινής πολιτικής όπως Ικανότητες (ανθρώπινοι πόροι και υλικά, οργανωτική και πολιτική θέληση), Σκοπός και Μέσα (στρατιωτικά, θεσμικά, οικονομικά) είναι δυνατότητες που ακόμα δεν διαθέτει η ΕΕ καθώς δεν μπορεί να ενεργήσει με έναν συντονισμένο τρόπο κοινά αποδεκτό από τα κράτη μέλη. Υπό αυτό το πρίσμα το να προσπαθείς να πείσεις 28 κράτη μέλη μεταξύ των οποίων τρεις παγκόσμιοι παίκτες να συμφωνήσουν σε μια κοινή πολιτική είναι αρκετά δύσκολο. Ενδεχομένως όταν οι δύο από τους τρεις ξεκινούσαν την διαδικασία της Ενωμένης Ευρώπης να μην φαντάζονταν αυτή την κατάληξη ή και να πίστευαν ήταν θα ήταν πολύ εύκολο για τους ισχυρούς της Ένωσης να καθοδηγήσουν τους λιγότερο ισχυρούς στους επιθυμητούς από τους ίδιους δρόμους.

Σε πολλές περιπτώσεις βλέπουμε ότι τα εθνικά συμφέροντα είναι τόσο διαφορετικά που είναι αδύνατον να υπάρξει συναίνεση και άρα κοινή Ευρωπαϊκή θέση. Αυτά τα μειονεκτήματα δημιουργούνται από την ανομοιογένεια και τον διχασμό μια εγγενής κατάσταση των διεθνών σχέσεων σε ένα κρατοκεντρικό σύστημα.

Και βέβαια τα προβλήματα δεν σταματούν εκεί. Στην περίπτωση της ΕΕ οι κοινές θέσεις αποτελούν το πρώτο βήμα για την εκδήλωση ενεργειών. Το δεύτερο και σημαντικότερο είναι η παροχή των μέσων για την πραγματοποίηση των συμφωνημένων δράσεων. Αυτό δεν συμβαίνει πάντα καθώς τα μέσα των κρατών αντιμετωπίζονται ως κάτι πολύ σημαντικό από τα ίδια. Πρώτον αποτελούν στρατηγικό πλεονέκτημα και προσθετική αξία στην ισχύ ενός κράτους, αρνητικό παράγοντα στην διαδικασία κοινή χρήσης. Δεύτερον απεικονίζουν το διεθνές κύρος του κράτους και γι αυτό δεν αντιμετωπίζονται σαν κοινόκτητα μέσα. Τρίτον υφίστανται για να υποστηρίξουν τους πολιτικούς στόχους σε πλαίσια μιας ορθολογικής εξωτερικής πολιτικής. Όλα τα ανωτέρω έχουν σχέση με την θέση της ΕΕ ως μιας πολιτικής δύναμης και όχι ως ενιαίου κράτους. Ως μη κράτος η ΕΕ είναι διαχρονικά επηρεαζόμενη από ενδοευρωπαϊκό ανταγωνισμό και πολιτικές ασυμβατότητες παρούσες σε πολλές περιφερειακές κρίσεις στις οποίες ενεπλάκη η ΕΕ⁹⁵.

---

⁹⁵ George Voskopoulou The Arab Spring phenomenon, 2015

Η Αραβική Άνοιξη λοιπόν μπορεί να αναγνωστεί σαν απειλή από την ΕΕ, λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών ροών και της εξαγωγής τρομοκρατίας προς τα εδάφη της, ή σαν ευκαιρία για επέκταση και συνεργασία σε μια περιοχή με πολλές δυνατότητες η σταθερότητα της οποίας συνεπάγεται και την Ευρωπαϊκή σταθερότητα. Το ποιος δρόμος θα ακολουθηθεί είναι θέμα των πεπιοθήσεων Ευρωπαϊκών λαών αλλά και των Ευρωπαϊκών ελίτ. Ο πρώτος δρόμος οδηγεί σε μια Ευρώπη κλειστή, περιχαρακωμένη και μάλλον ανίκανη να παίξει ρόλο στο διεθνές επίπεδο και η δεύτερη σε μια Ευρώπη ανοιχτή, πλουραλιστική και δημοκρατική που και μέσα από τα λάθη της θα προσπαθεί να επιτύχει τον στόχο της ενοποίησης. Άλλωστε όπως είπε και ο Νίτσε «Εχθρός της αλήθειας δεν είναι το ψέμα αλλά οι πεπιοθήσεις».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Η Αραβική Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012.
- Αδωνις: «Βία και Ισλάμ Συζητήσεις με τη Χουρία Αμπντελουάχεντ» εκδόσεις Πατάκη Αθήνα 2016
- Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκεία και πολιτική» επιμέλεια Σταύρος Ζουμπουκλάκης εκδόσεις Άρτος ζωής Αθήνα 2016
- «After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press, Magdi Amin κ.α New York 2012
- «Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014
- Ημερίδα «Αραβική Άνοιξη Εταιρία σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας Αθήνα 2013
- Σταύρος Λυγερός «Η ισλαμική τρομοκρατία» εκδόσεις Πατάκη Αθήνα 2016
- Π. Κονδύλης «θεωρία του Πολέμου» εκδόσεις θεμέλιο Αθήνα 1998
- Κορνήλιος Καστοριάδης «Ανάμεσα στο κενό της Δύσης και τον μύθο των Αράβων» Η άνοδος της ασημαντότητας εκδόσεις Ύψιλον 2000.
- «Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των εννοιών Του στην Ελληνική γλώσσα» συγκρότημα του βασιλιά Φαχντ για την εκτύπωση του Ιερού Κορανίου Μεδίνα Σαουδική Αραβία (<https://tikaras.files.wordpress.com/2008/05/korani-greek1.pdf> προσπέλαση 10 Οκτωβρίου 2016)
- 10. Καραπουλάκης Διπλωματική εργασία «Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία μετά την Αραβική Άνοιξη» Επιβλέπων καθηγητής Γ. Βοσκόπουλος ΠΑΜΑΚ 2016

Άρθρα διαδίκτυο

- George Voskopoulos The Arab Spring phenomenon and European security: change and continuity under the spectrum of securitized idealism –The IUP Journal of International Relations, 2015
- Γ. Βοσκόπουλος Ενωμένη Ευρώπη: Επιτεύγματα, προβληματισμός και αβεβαιότητα 15 Μαΐου 2015 <http://www.presspublica.gr/enomeni-evropi-epiteygmata-provlimatismosavenvaiotita/> προσπελάστηκε 15 Δεκεμβρίου 2016
- George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon

<https://www.researchgate.net/publication/287473738> The Arab World in a transition through the Arab Spring phenomenon Researchgate Dec 2015

➤ «Η ενίσχυση των σχέσεων σε θέματα ασφαλείας μεταξύ των κρατών της νοτιοανατολικής Μεσογείου» Ινστιτούτο Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων Αθήνα Μάιος 2013, επιμέλεια επιτήρηση Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου <http://www.irtea.gr/wp-content/uploads/2013/> προσπέλαση 1 Δεκεμβρίου 2016

➤ «Τι είναι ο Σαλαφισμός; Πώς μια μη πολιτική ιδεολογία έγινε πολιτική δύναμη» Jacob Olidort (<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70753/jacob-olidort/i-theologia-stin-eksoteriki-politiki> προσπέλαση 9 Οκτωβρίου 2016)

➤ «Από το πολιτικό Ισλάμ στην μουσουλμανική δημοκρατία» το tunησιακό κόμμα Ennahda αλλάζει πορεία Sarah J. Feuer 10/6/16 <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70846/sarah-j-feuer/apo-to-politiko-islam-stin-mousoylmaniki-dimokratia> προσπελάστηκε 10 Οκτωβρίου 2016

➤ Το Κουαρτέτο Εθνικού Διαλόγου της Τυνησίας κέρδισε το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης <http://gr.euronews.com/2015/10/09/tunisian-national-dialogue-quartet-wins-2015-nobel-peace-prize> προσπέλαση 25 Σεπτεμβρίου 2016

➤ Relations between the EU and Tunisia European External Action Service (BE) https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/10_tunisia_4pg.pdf προσπέλαση 19 Οκτωβρίου 2016

➤ The EU is providing aid worth €213.5 million to Tunisia for reforms and funding social infrastructure Brussels, 5 December 2016 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4262_en.htm προσπέλαση 15 Δεκεμβρίου 2016

➤ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_6.5.4.html προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

➤ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νότιοι Εταίροι http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_6.5.6.html προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

➤ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Προαγωγή της Δημοκρατίας και παρατήρηση των Εκλογών» http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_6.4.2.html προσπελάστηκε 4 Δεκεμβρίου 2016

➤ Επανεξέταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ): ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων για πιο ισχυρές γειτονικές χώρες Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βρυξέλλες, 18 Νοεμβρίου 2015 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6121_el.htm προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

➤ Κοινό έγγραφο διαβούλευσης «Προς μία νέα Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας» Υπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα κοινής

εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας Βρυξέλες 2015
http://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/consultation/consultation_greek.pdf
προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

➤ ENP Review: stronger partnerships for a stronger neighbourhood 17/11/2015
https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2147/enp-review-stronger-partnerships-stronger-neighbourhood_en
προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

➤ Council conclusions on the Review of the European Neighbourhood Policy
<http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2015/12/14-conclusions-european-neighbourhood/> προσπέλαση 29 Νοεμβρίου 2016

➤ Υπουργείο Εξωτερικών, Εξωτερικές Σχέσεις, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
<http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/exoterikes-skheseis-europaikopolitike-geitonias.html?page=1> προσπέλαση 28 Νοεμβρίου 2016

➤ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Neighbourhood at the Crossroads: Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013

➤ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Review of the European Neighbourhood Policy Βρυξέλες 18/11/2015
http://eeas.europa.eu/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf προσπελάστηκε 28 Νοεμβρίου 2016

➤ The Emerging Red-Green Alliance: Where Political Islam Meets the Radical Left Emmanuel Karagiannis a & Clark McCauley
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2012.755815>

➤ <https://islamforgreeks.org/islam/> Το ορθόδοξο Ισλάμ με ορθόδοξη κατανόηση «Τι είναι το Ισλάμ;» προσπελάστηκε 3 Νοεμβρίου 2016

➤ The guardian Arab spring: an interactive timeline of Middle East protests
<https://www.theguardian.com/world/interactive/2011/mar/22/middle-east-protest-interactive-timeline> προσπέλαση 15 Νοεμβρίου 2016

➤ International business Times Arab Spring 5 years on: Timeline of the major events and uprisings in the Middle East
<http://www.ibtimes.co.uk/arab-spring-5-years-timeline-major-events-uprisings-middle-east-1539085> προσπέλαση 15 Νοεμβρίου 2016.

➤ Yezid Sayigh «Who made the Arab spring into Arab crisis»
<http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207>
προσπέλαση 1/12/216

- J. Znotti «Israel: Background and US relations» congressional research service 28 Oct 2016 <https://fas.org/sqp/crs/mideast/RL33476.pdf> σελ.19-22 προσπέλαση 5 Δεκεμβρίου 2016
- Rebuffing Israel, U.S. Allows Censure over Settlements http://www.nytimes.com/2016/12/23/world/middleeast/israel-settlements-un-vote.html?_r=0 προσπέλαση 25/12/2016
- Νέα βήματα αναγνώρισης της συριακής αντιπολίτευσης Ναυτεμπορική 12/11/2012 <http://www.naftemporiki.gr/story/358465/nea-bimata-anagnorisis-tis-suriakis-antipoliteusis> προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016
- Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου <http://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/StartingPointsAndGoals.aspx> προσπέλαση 4 Δεκεμβρίου 2016
- Shadi Hamid «a new security strategy, but not necessarily a new GCC» The national opinion 16 May 2011 <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/a-new-security-strategy-but-not-necessarily-a-new-gcc?pageCount=2> προσπέλαση 6 Δεκ. 2016
- [Why Are Chinese and Russian Ships Prowling the Mediterranean?](http://foreignpolicy.com/2015/05/15/china-russia-navy-joint-sea-2015-asia-pivot-blowback/) <http://foreignpolicy.com/2015/05/15/china-russia-navy-joint-sea-2015-asia-pivot-blowback/> 15 Μαΐου 2015 προσπελάστηκε 2/12/2016
- Μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_gr_version.pdf προσπέλαση 5 Δεκεμβρίου 2016
- UNESCO Statistics on youth <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-radio-day-2013/statistics-on-youth> προσπελάστηκε 1 Δεκεμβρίου 2016
- UN Demographic year book <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2.htm> προσπελάστηκε 1 Δεκεμβρίου 2016
- Euromonitor International special report the world's youngest population 13/2/2012 <http://blog.euromonitor.com/2012/02/special-report-the-worlds-youngest-populations-.html> προσπελάστηκε 1 Δεκεμβρίου 2016
- Τ. Μποζανίνου Σαουδική Αραβία - Ιράν: Τιτανομαχία στη Μέση Ανατολή 10 Ιαν. 2016 <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=767349> προσπέλαση 1/12/2016
- «Αραβική Άνοιξη πέντε χρόνια μετά» <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20191/araviki-anoixi-pente-hronia-meta> προσπέλαση 30 Οκτωβρίου 2016.

➤ North Africa: Human Rights Developments in five years since Arab Spring uprisings <https://www.amnesty.org/en/documents/mde03/3096/2015/en/> προσπέλαση 30 Οκτωβρίου 2016.

➤ The World Bank, Egypt GDP growth <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?display=graph&end=2015&locations=EG&start=2006> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016

➤ Egyptians See Life Worse Now Than Before Mubarak's Fall <http://www.gallup.com/poll/164015/egyptians-life-worse-mubarak-fall.aspx> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016

➤ Εκλογές στην Αίγυπτο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%91%CE%AF%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%BF> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016.

➤ Β. Γιαννακόπουλος Αίγυπτος: Ο στρατός, οι ισλαμιστές και η Αραβική Άνοιξη 24/8/2013 <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=381817> προσπέλαση 3 Νοεμβρίου 2016.

➤ Juliette Bisard «The Euro-Mediterranean partnership after the Arab spring: How can the EU set up a new deal?» POMEAS (Project on the Middle East and the Arab spring 27/2/2015 <http://www.pomeas.org/index.php/publications/ops/475-the-euro-mediterranean-partnership-after-the-arab-spring-how-can-the-eu-set-up-a-new-deal> προσπέλαση 30 Νοεμβρίου 2016

➤ Γ. Δημητρακόπουλος Αραβική Άνοιξη Εξέγερση ή επανάσταση; 13/7/13 <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=374449> προσπελάστηκε 20/10/16